

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEVLÂNA'NIN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet KAYIŞKANAT

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelâm

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK

EKİM – 2007

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MEVLÂNA'NIN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet KAYIŞKANAT

Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Kelâm

Bu tez 02.10.2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Ramazan BİÇER
Jüri Başkanı

Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK
Jüri Üyesi

Doç. Dr. İbrahim ÇAPAK
Jüri Üyesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehmet KAYIŞKANAT

02.10.2007

ÖNSÖZ

Peygamberler, hem dünyada hem de âhirette insanların mutluluğa ermelerini sağlamak amacıyla Allah tarafından gönderilmiş elçilerdir. Temel görevleri Allah'tan aldıkları ilahi mesajları insanlara ulaştırmak, hakikat yollarını insanlara göstermek ve onlara önderlik ve rehberlik etmektir. Allah'a iman başta olmak üzere diğer iman esaslarının kabulü, nübüvvet müessesinin kabulü ile mümkündür.

Bu çalışma yapılırken, Mevlâna'nın özellikle Mesnevi adlı eserinden ana kaynak olarak istifade edilmiştir.. Çalışmanın giriş bölümünde genel anlamda nübüvvet müessesesi ana hatlarıyla ortaya konulmuştur. Birinci bölümde nebi-nübüvvet ve resul-risâlet kavramlarının sözlük ve terim anlamları incelenmiş ve nebi-resul kavramlarının mukayesesi yapılarak aralarındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur.

Tezimizin ikinci bölümünde ise mezheplerin nübüvvetle alakalı görüşlerini ana hatlarıyla sunmaya çalıştık. Bunun yanı sıra mutasavvıfların nübüvvetle alakalı görüşlerini ana hatlarıyla ortaya koyarak, Mevlâna'nın da etkilenmiş olduğu bu hareketin nübüvvetle dair görüşlerini ortaya koymaya çalıştık. Üçüncü bölümde ise Mevlâna'nın nübüvvetle alakalı mevzulara bakış açısını başta Mesnevî adlı eseri olmak üzere diğer eserlerindeki görüşleriyle belirtmeye ve belirlemeye çalıştık. Mevlâna'nın itikâdi görüşlerini belirlemek için başta Mesnevî adlı eseri olmak üzere Farsçadan Türkçeye çevrilmiş eserleri taranmış ve içerisindeki kelâmî görüşler ayırt edilmiş, sonra da nübüvvetle alakalı olanlar seçilip kullanılmıştır. Araştırmalar esnasında Veled İzbudak tarafından hazırlanmış Mesnevi tercümesi esas alınmış ve Tahir'ül-Mevlevî'nin Şerh-i Mesnevi'sinden istifade edilmiştir. Maddî ve manevî desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Sezaî Küçük'e, eleştiri ve tavsiyeleriyle ufkumu genişleten kıymetli hocalarım Doç. Dr. Ramazan Biçer ve Yrd. Doç. Dr. Süleyman Akkuş'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yetişmemde büyük emekleri olan anneme ve babama saygılarımla birlikte, çalışmalarım esnasında maddî ve manevî desteğini esirgemeyen eşime teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet KAYIŞKANAT

02 Ekim 2007

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: NÜBÜVVETLE İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR	6
1.1. Nebî ve Nübüvvet Kavramı	6
1.1.1. Sözlük Anlamı.....	6
1.1.2. Terim Anlamı	7
1.2. Resul ve Risâlet Kavramı.....	8
1.2.1. Sözlük Anlamı	8
1.2.2. Terim Anlamı	8
1.3. Resul- Nebi Mukayesesi	9
1.4. Nübüvvetle İlgili Genel Problemler	13
1.4.1. Nübüvvetin Mahiyeti Ve Kapsamı.....	13
1.4.2. Nübüvvetin Vehbî Olması	17
1.4.3. Nübüvvetin İmkânı	19
1.4. 4. Nübüvvetin Sona Ermesi.....	22
BÖLÜM 2: EHL-İ SÜNNET ANLAYIŞINA GÖRE NÜBÜVVET	25
2.1.Eş'ariyye'ye Göre Nübüvvet.....	25
2.2.Mâturidiye'ye Göre Nübüvvet	30
2.3.Sufilere Göre Nübüvet	35
BÖLÜM 3: MEVLÂNA'NIN NÜBÜVVET ANLAYIŞI	48
3.1. Mevlâna'ya Göre Nübüvvet'in Gerekliliği Ve İmkânı	48
3.2. Mevlâna'ya Göre Nübüvvetin Mahiyeti Ve Kapsamı	52
3.3. Mevlâna'ya Göre Nübüvvetin İspatı.....	54

3.3.1. Mûcizenin Tanımı Ve Mahiyeti	54
3.3.2. Mûcizenin Nübüvveti İspattaki Rolü	56
3.3.3. Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İspatı	60
3.4. Mevlâna'ya Göre Nübüvvet-Velâyet Mukayesesi	62
3.4.1. Mevlâna'ya Göre Vahiy Ve İlham Mukayesesi.....	65
3.4.2. Mevlâna'ya Göre Mucize Ve Kerâmet Mukayesesi	67
4.4. Mevlâna'ya Göre Hz. Muhammed'in Nübüvvetinin Evrenselliği.....	69
SONUÇ.....	76
KAYNAKÇA.....	80
ÖZGEÇMİŞ.....	89

KISALTMALAR

a. mlf.	:	Aynı müellif.
bkz.	:	Bakınız
b.	:	Beyit
c.	:	Cilt.
c.c.	:	Celle Celâluhû
DİA.	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
h.	:	Hicrî
H.z.	:	Hazreti
haz.	:	Hazırlayan.
İSAM	:	İslam Araştırmalar Merkezi.
İ.A.	:	İslam Ansiklopedisi
m.	:	Milâdî
md.	:	Madde
nr.	:	Numara.
nşr.	:	Neşreden
ö.	:	Ölüm
r.a.	:	Radıyallahu anh
s.	:	Sayfa
SAÜİFD	:	Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
s.a.	:	Sallallahu aleyhi vesellem
trc.	:	Tercüme, tercüme eden.
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı.
ts.	:	Tarihsiz
v.d.	:	Ve devamı

Tezin Başlığı: “Mevlâna’nın Nübüvvet Anlayışı”	
Tezin Yazarı: Mehmet KAYIŞKANAT Danışman: Yrd. Doç. Dr. Sezai KÜÇÜK	
Kabul Tarihi: 02 Ekim 2007	Sayfa Sayısı: V(ön kısım) + 89(tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri Bilimdalı: Kelâm	
<p>“Mevlâna’nın Nübüvvet Anlayışı” adlı bu çalışmanın giriş bölümünde genel anlamda nübüvvet müessesesi ana hatlarıyla ortaya konulmuştur. Nebi-nübüvvet ve resul-risâlet kavramlarının sözlük ve terim anlamları incelenmiş ve nebi-resul kavramlarının mukayesesi yapılarak aralarındaki farklılıklar ve benzerlikler ortaya konulmuştur. Ayrıca bu bölümde mütekellimlerin nübüvvetle alakalı tartışmaları ve ortaya koymuş oldukları problemleri özetlemeye çalıştık.</p> <p>Tezimizin birinci bölümünde ise mezheplerin nübüvvetle alakalı görüşlerini ana hatlarıyla sunmaya çalıştık. Bunun yanı sıra mutasavvıfların nübüvvetle alakalı görüşlerini ana hatlarıyla ortaya koyarak, Mevlâna’nın da etkilenmiş olduğu bu hareketin nübüvvetle dair görüşlerini ortaya koymaya çalıştık.</p> <p>İkinci bölümde ise Mevlâna’nın nübüvvetle alakalı mevzulara bakış açısını başta Mesnevî adlı eseri olmak üzere diğer eserlerindeki görüşleriyle belirtmeye ve belirlemeye çalıştık. Mevlâna’nın itikâdi görüşlerini belirlemek için başta Mesnevî adlı eseri olmak üzere Farsça’dan Türkçe’ye çevrilmiş eserleri taranmış ve içerisindeki kelâmî görüşler ayırt edilmiş, sonra da nübüvvetle alakalı olanlar seçilip kullanılmıştır.</p> <p>Sonuç bölümünde ise nübüvvet müessesinin algılanışı ve Mevlâna’nın meseleye bakışı özetlenerek, İslam mezhepleri içerisinde bulunmuş olduğu yer belirlenmeye çalışılmıştır.</p>	
Anahtar Kelimeler: Mevlâna, Nübüvvet, Mesnevî, Kelâm, Ehl-i Sünnet	

Sakarya University Insitute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: "Perception of Mawlana About the Prophethood(nubuwwat)

Author: Mehmet KAYIŞKANAT **Supervisor:** Assoc. Prof. Sezai KÜÇÜK

Date: 02 October 2007 **Nu. of pages:** V(pre text) + 89(main body)

Department: Basic Sciences of Islam **Subfield:** Kalam

Named perception Prophethood of Mawlana in this study in the section of introduction perception of Prophethood substantially has been introduced In the first section of our thesis Prophet –Prophethood and prophet- prophet conception's dictionary and term denotation have been analyzed and doing comparison of nebi-resul conception differences and likeness have been analyzed. Also in this section we have studied to summary people's discussion about nubuwwat and their problem about nubuwwat.

In the second section we have tried to present sect's ideas about nubuwwat. Furthermore with the introduce ideas of Islamic sufis about nubuwwat we have tried to introduced influences of this action on Mawlana and Mawlana's ideas about nubuwwat.

In the third section we have tried to emphasize and determine Mawlana's viewpoint about nubuwwat with the conception firstly named Masnavi work and other Works.

To determine Mawlana's belief ideas firstly named Masnavi work, translated from Persian to Turkish Works have been analyzed and utterance ideas have been discriminated after than which is about nubuwwat has been choosen and used

In the last section perception of nubuwwat and with the summary of viewpoint of Mawlana about nubuwwat, has been tried to determined the position of nubuwwat in Islam sect

Keywords: Mawlana, Nubuwwat, Masnavî, İslamic theology (Kalam), Ehl-i Sünnet

GİRİŞ

Dinlerin temelini Allah'ın varlığı oluşturmaktadır. Ulûhiyet, nübüvvet ve âhiret olarak üç noktada özetlenen iman esaslarının ikinci önemli unsuru peygamberlik ve peygamberliğe imandır. İnsanlar arasında özellikle Allah'ın varlığından çok peygamberlerin ve onların insanlara getirmiş oldukları ilahi mesajların tartışıldığı bir ortamda nübüvvet meselesi daha bir önem kazanır. Nübüvvet konusu İslam düşüncesinin en önemli inanç esaslarından birini oluşturmaktadır. Allah, insanın yaratılışından itibaren insanları hevâ ve heveslerinin esiri olmaktan kurtarmak ve yaratılış maksatlarının ne olduğunu bildirmek üzere peygamberler göndermiştir. Nübüvvet göreviyle gelen bütün peygamberlerin çabası Allah'tan aldıkları vahyi insanlığa tebliğ etmek ve insanların hayatlarını Allah'ın emirleri ve nehiyleri çerçevesinde tanzim etmelerine gayret etmek olmuştur.

İnsanların gerçek birer yol göstericisi olan peygamberlere ihtiyacı vardır. İnsan yaratılırken akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi birtakım yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekler sayesinde kendisi, çevresi ve diğer yaratıklar hakkında bazı bilgiler edinmiş olsa da, bütün bunlar sınırlı ve kendi gücü oranındadır. İnsanın gücünü aşan konularda ve yeterli olamadığı hususlarda elinden tutulması ve yolunun aydınlatılması gerekmektedir. İşte yarattığı insanın bu yönünü en iyi bilen yüce Allah, hikmetinin, lütuf ve yardımın bir sonucu olarak insanlara peygamberler göndermiştir

Allah her türlü eksiklik ve yaratılmışlık özelliklerinden münezzehtir. Bununla beraber Yüce Allah sonsuz ve eşsiz subutî sıfatlarla nitelenmiş bir varlıktır. Allah bu sıfatlarıyla evreni yaratmakta ve onda tasarruf etmektedir. Başta İslam olmak üzere bütün ilahi dinler, canlı cansız her şeyi yaratan, evrende geçerli tabii kurallar koyan, bu kurallar doğrultusunda gerçekleşen şeyleri bilen, güç yetiren, irade ve takdir buyuran, yaratan ve her an olaylara müdahale edebilen bir Allah inancını getirmişlerdir. İşte bu anlamda peygamberlik müessesesi Allah'ın emir ve yasaklamalarının insanlığa ulaştırılması açısından önem arz eder. Zira yaratılmışların en şerefli olarak yaratılan insanın, akli ve bilimdeki üstünlüğüyle eşyaya hâkim olmasına rağmen, acizliği ve yetersizliği, bu sebeple yol gösterecek bir peygambere

ihtiyacı dikkate alınır, bu takdirde de Allah'ın bazı isim ve sıfatlarının insanlığa taalluk ve tecelli etmesiyle peygamberlik müessesesinin gerekliliği bir gerçekliktir.

İnsanoğlu ilahi rahmet ve hikmetin tecellisi olarak akıl ve iradesiyle baş başa bırakılmamış, karşı karşıya bulunduğu problemleri çözmesine yardım edip gideceği isabetli yolu gösteren peygamberlik müessesesiyle desteklenmiştir. Bu müessese, yaratıklarına sonsuz lütuf ve rahmetiyle muamele eden¹ Yüce Allah'ın insanlar arasından seçtiği² peygamberlerden ve onlara verilen vahiyden oluşmuştur. Yaratılışın başlangıcından itibaren son peygamber Hz. Muhammed'in yaşadığı zamana kadar çeşitli aralıklarla, bazen de aynı anda veya peş peşe gönderilen peygamberler insanların dünya ve ahiret mutluluğunu sağlayacak isabetli yolu göstermişler, maddi ve manevi konularda insanlığa rehberlik yapmışlardır. Allah'a inam edip buyruklarına uyanları cennetle müjdeleyen, Allah'ı inkar edip buyruklarına aykırı davrananları cehennemle korkutan ve insanlara bilmediklerini öğreten peygamberler fizik ötesi âlemden verdikleri haberlerle Allah'ın insanlara karşı kesin delilini de teşkil etmişlerdir.³ Nübüvvet meselesi İslâm inanç ve düşünce tarihinin en önemli temel konularından birini teşkil etmektedir. Kelâmcılar peygamberlik olgusunu genel olarak nübüvvetin kapsamı ve mahiyeti, imkân ve gerekliliği, ispatı, vehbî veya kesbî oluşu ve sona ermesi gibi açılardan ele alarak incelemişlerdir. Nitekim İmam Gazzâlî, bu konuya temas ederek nübüvvet konusundaki şüphelerin, -münkirlerin nübüvveti inkâr etmesi hariç tutulacak olursa- ya nübüvvetin imkânında ya vukûğunda ya da muayyen bir şahısta meydana gelmesinde ortaya çıktığını ifade etmiştir.⁴

Kur'an-ı Kerim kâinattaki harikaları ve âlemin güzelliğini, çekiciliğini ve ahengini gözler önüne sererek, Allah'ın varlığının ve birliğinin ispatına varabilmek için kâinatın ayetleri üzerinde düşünmeyi insana emreder.⁵ Fakat vahiy olmaksızın, Allah ile insan arsında nübüvvet makamı bulunmaksızın aklın gücü nedir? O nereye kadar gidebilir? gibi sorular sorularak İslâm âlimleri arasında insanın akıl gücü ile yerleşik

¹Mü'min 40/7, A'raf 7/156.

²Âl-i İmrân 3/33.

³Bakara 2/21, 151, 213; Âl-i İmrân 3/164.

⁴Ebû Hâmid Muhammed Gazzâlî, *el-Munkiz mine'd-dalâl*, Beyrut, Müessesetü'l-kütübî's-sekafiyye ts, s.52; a.mlf., *el-İktisâd fi'l-i'tikâd*, trc. Kemal Işık, AÜİF. Yay. Ankara, 1971, s. 143 vd.

⁵Bakara 2/164; Âl-i İmrân 3/90;Ra'd 13/24;Nûr 24/43-45.

hayata geçip geçemeyeceği, şehirler halinde düzenli hayat kurup kuramayacağı, ilimler ve sanatları peygamberler olmaksızın bilinip bilinemeyeceği gibi hususlarını tartışmışlardır. Bunun sonucunda da bir çok yetenek ve meziyete sahip kılınmasına rağmen insanın zayıf irâdeli, duygusal, yalan konuşmaya meyilli bir yapıya sahip olduğunu; dolayısıyla inkâr etmeye, kötülük yapmaya ve haktan uzaklaşmaya elverişli bir varlık olarak yaratılan insanın, hayatın her sahasında, düşüncede, amelde hayra ulaşmasını sağlayacak rehberine yani peygambere ihtiyacı olduğunu dile getirmişlerdir.⁶

Çünkü peygamber gönderme yerilen bir iş değil aksine övülen, insanın faydasına olan bir lütuftur. İnsan yaratıcısını bilmek zorundadır. Ama bunu tam ve kâmil anlamda O'nu tanıtan bir elçi aracılığıyla ancak yapabilir. Aklın yetkisi sınırlı olduğundan Allah'a nasıl ve ne miktarda ibadet yapılacağı da bilinemez. İnsan kendine bırakılırsa Allah'a kul olmaktan uzaklaşır. Öyleyse insanların kulluklarını, ibadetlerini, ceza ve mükâfatlarını bildiren birisinin görevlendirilmesi gerekir ki o da peygamberlerdir. İnsan kültürünün temel ihtiyaçları hukuk, iktisat, maliye, siyaset, ilim, teknoloji ve benzeri alanlardaki uzmanlara ve bilirkişilere ihtiyaçlarıyla mı sınırlıdır? Sorusuna verilecek cevap şudur: Dünya da insanın en önemli ihtiyacı, insan nedir ve niçin yaratılmıştır? Hayatın asıl gayeleri nelerdir ve nasıl elde edilebilir? gibi sorulara cevap olacak hususlardır. İşte insanlara bu soruların cevabını verecek, onlara dünyada yaratılmanın/varolmanın amacını ve hayatın anlamını anlatacak birinin olması gerekir. İşte bu kişiler peygamberlerdir. Böylece nübüvvet kurumu insanların hem bu dünya da hem de âhiret âleminde mutluluğu için gerekli bir müessese olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yüce Allah'ın emir ve yasaklarının insanlara ulaştırılmasının yanı sıra Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması hasebiyle Allah'ın peygamberleri insanların arasından seçmesinde bir takım hikmetler vardır. Peygamber gönderilmesindeki sebeplerden birisi de insanların sıkıntılarını giderip onları dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Bu ise ancak kendi cinslerinden olan, içlerinde yaşayan, sıkıntı ve problemlerini iyi bilen bir varlığın hemcinslerine karşı bir eğilimi vardır. Yüce Allah daha yararlı olmaları, görevlerini etkin ve eksiksiz yerine getirmeleri ve davetlerinin

⁶ İmam Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 224-225.

kabul görmesi için peygamberlerini melek veya başka bir varlıktan değil de insanlardan seçmiştir. Peygamberin melek değil insan olması, mesajın topluma ulaştırılıp uygulanışında son derece etkin olmuş ve peygamberler de ümmetleriyle diyalog halinde olmuşlardır.

Peygamberler bizzat Allah tarafından seçilen ve O'nun mesajlarını kullarına ulaştırmak için görevlendirilen elçilerdir. Peygambere itaat ve iman Allah'ın emridir.⁷ Bu nedenle, Allah elçisine inanmayı reddeden kişi aslında Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi reddetmektedir. Ve bir âsi olmaktadır. Şüphesiz, bir hükümdar vekilinin yetkisini tanımayı reddeden kişi, aslında hükümdarın yetkisini reddetmektedir.

Mevlâna mutasavvıf olmasının yanı sıra ilmi kişiliğiyle de ön plana çıkan bir kişidir. Mevlâna'nın ilk mürşidi babası Bahaüddin Veled'dir. Babasının vefatından sonra Burhaneddin Muhakkık Tirmizi onun hayatında büyük rol oynamıştır. Yirmi dört yaşında babasını kaybeden Mevlâna bir sene mürşitsiz olarak vaaz ve irşâd faaliyetlerine devam etmiştir.⁸

Burhaneddin Muhakkık Tirmizi, Bahaüddin Veled'in müridlerindedir. Bulunduğu topraklar Moğolların hücumuna uğrayıp tamamen emniyetsiz bir hale gelince Burhaneddin ana yurdundan ayrılarak şeyhi Bahaüddin Veled'i aramak için yola koyulmuştur. Konya'ya gelip, şeyhini halktan sorduğunda onun vefat ettiğini, oğlu Mevlâna'nın ise Larend'e bulunduğunu öğrenmiştir. Konya'da kalmaya başlayan Burhaneddin bir müddet sonra Mevlâna'ya bir mektup göndererek onu Konya'ya çağırması ve babasının sahip olduğu batın ilmini ona da öğretme çabası içerisine girmiştir. Dokuz yıl süren bu eğitimle Mevlâna zahiri ilimlerdeki başarısını batını ilimlerde de yakalamış ve Burhaneddin'in istediği hedefe ulaşmıştır.⁹ Mevlâna'nın Burhaneddin Muhakkık'ın eğitimi ile yetiştiği gerçektir. Mevlâna da eserlerinde Burhaneddin Muhakkık'a değinerek üzerindeki etkiden söz eder.¹⁰

⁷ Âl-i İmrân 3/31; Nisâ 4/59, 80; A'râf 7/157; Nûr 24/54; Ahzâb 33/21.

⁸ Bediüzzaman Furûzanfer, *Mevlânâ Celaleddin*, (trc.Feridun Nazik Uzluğ), İstanbul, 1990., s. 48.

⁹ Furûzanfer, *Mevlânâ Celaleddin*, s. 51.

¹⁰ Furûzanfer, *Mevlânâ Celaleddin*, 87.

Burhaneddin Muhakkık'tan sonra Mevlâna ilim tahsili için Halep ve Şam'a giderek oralarda birçok ilim adamı ve şeyhten tefsir, hadis, fıkıh, mantık, usûl, edebiyat, matematik, tıp ve fen gibi çeşitli ilimler öğrenmiştir. Bu süre zarfında binlerce müride sahip olan Mevlâna, halkın ileri gelenleri ile beraber aşağı tabakasını da etrafında toplamış ve onların hepsiyle ilgilenmiştir. Ama asıl Mevlâna'yı en çok etkileyen hadise Şems'in Konya'ya gelmesiyle meydana gelmiştir. Şems'in Konya'ya gelişi Mevlâna'da büyük bir değişime sebep olmuş ve onun gönül dünyasında yeni ufukların açılmasına imkân tanımıştır.

Mevlâna, Halep'te Adîm oğlu Kemalettin'den fıkıh dersleri almıştır. Özellikle Haleviyye Medresesinde ilim tahsil eden Mevlâna, Hanefî mezhebine ait fikhî bilgileri bu medrese de ve Adîm oğlu Kemalettin'in yanında öğrenmiştir. Mevlâna'nın ilim tahsili Halep ile sınırlı kalmamış 645/1247- 647/1249 yılları arasında Şam'da ilim tahsil etmiştir.¹¹

Şam'da ilim tahsilinde özellikle fıkıh ilmi üzerinde yoğunlaşan Mevlâna Merginanlı Ebubekir bin Burhaneddin Ali'nin Hanefî fikhî üzerine yazdığı "*Hidayet-i Fil- Firu*" adlı eserini okumuştur. Bu eser gerek eski devrin gerekse sonraki zamanların âlimlerinin birçoğunun ilgisini çekmiş, onun hakkında pek çok şerhler, tâlikler, türlü türlü haşiyeler yazılmıştır.¹²

¹¹ Furûzanfer, *Mevlânâ Celaleddin*, 85.

¹² Furûzanfer, *Mevlânâ Celaleddin*, 86.

BÖLÜM 1: NÜBÜVVETLE İLGİLİ GENEL KAVRAMLAR

1.1. Nebi Ve Nübüvvet

1.1.1.Sözlük Anlamı:

Nebi kelimesinin türetildiği kök hakkında dil bilginleri, iki farklı görüş ortaya koymuşlardır. Birincisi “hemzesiz” olarak nebi kelimesi “büyüklik, yücelik ve yükseklik” manalarına gelen, “en-nebve veya en-nebave” kökünden türetilmiştir. Zira nebiler Allah’ın yarattıkları insanlar arsından seçtiği en şerefli ve en üstün insanlardır. Nebînin mahzar olduğu nübüvvet makamı, kaynağı ve sonuçları itibariyle yücelik ve üstünlük ifade etmektedir. Nübüvvetin temelini oluşturan vahiy ve onun ürünü olan bilgi ve haberler, nitelik açısından diğer bilgilere ve haberlere kıyasla özel bir değere ve üstünlüğe sahiptir.¹³ Nebî’nin bu kökten türetildiğini ifade edenler, onun yaratıkların en yücresi ve en şerefli olması düşüncesinden hareket ederler. Kur’an-ı Kerim, İdris peygamber için;” Onu yüce bir makama yükselttik”¹⁴ derken bu manayı vurgulamıştır.

İkincisi ise “haber” anlamına gelen hemzeli şekliyle “en-nebe”dir. Bu anlamda en-nebe’, Allah’tan insanlara haber getirmeyi ifade eder. Bu işi ifâ eden kimseye de ism-i fail manasında “nebî” kelimesi kullanılır. Ebû Zekerıyyâ el-Ferrâ (ö. 207/822), İsmâil b. Hammâd el-Cevherî (ö. 400/1009) ve İbn Manzûr (ö. 711/1311) gibi lugat âlimleri peygamberlerin “nebî” olarak isimlendirilmelerinin “Allah’tan kullarına haber getirmelerinden kaynaklandığını ifade ederler.¹⁵ Öyleyse nebî, özel bir metotla Allah’tan kullarına “haber getiren”¹⁶ kimsedir. Bu kelime “haber” anlamını taşıyan kelimedenden türetildiğinden hem “haber alan” hem de “haber veren” anlamlarını ihtiva eder¹⁷

¹³ Abdülkâhir b. Tâhir et-Temîmî el-Bağdâdî, *Usûlü’l-dîn*, İstanbul 1346/1928, s. 153-154; Adudüddin el-İcî, *el-Mevâfık fi ‘ilmi’l-Kelâm*, Beyrut, Âlemü’l-kütüb ts, s. 337; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsıd*, nşr. Abdurrahman Umeyra, I-VI, Beyrut, Âlem’ül-kütüb, 1998, IV, s. 5 .

¹⁴ Meryem 19/57.

¹⁵ Cevherî, *es-Sihâh*, nşr. Ahmet Abdülgafûr Attâr, I-VI, Beyrut 1399/1979, VI, s. 2500; Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, nşr. Ali Şîrî, Beyrut 1992, Dârüs’-Sâdır I,s. 161-162; Muhammed Ali b. Ali et-Tehânevî, *el-Keşşâfü istilâhâti’l-fünûn*, Beyrut 1998, Dârü’l-kütübî’l-ilmîyye, IV, s. 165.

¹⁶ Kelimenin bu anlamda kullanımı için bk. Âl-i İmrân 3/ 15.

¹⁷ İbn Manzûr, Ebu’l-Fadl Muhammed b. Mükerrrem, *Lisan’ul-arab*, I, s. 163.

1.1.2.Terim Anlamı

Genel olarak nebinin terim anlamı konusunda, özellikle nübüvvetin tarifi hakkında ihtilaf yoktur. Fakat ayrıntılara girildiğinde ihtilaflar ortaya çıkar. Bu ihtilaflar nübüvvetin mahiyetinin anlaşılmasındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Değişik düşünce disiplinlerine sahip olanlar onu, kendi ölçülerine göre yorumlamışlardır. İslam filozoflarının nübüvveti “insan nefsinin ilâhî bilgileri faal akıl alarak kemâl derecesine ulaşması”¹⁸ şeklinde tarif etmeleri bu farklı anlayışın uzantısıdır. Ehli sünnet kelâmcıları genel olarak nebîyi, Allah tarafından bir melek aracılığı ile kendisine vahyedilen veya kalbine ilham olunan , yahut da sâdık rüya ile uyarılan kişi¹⁹ diye tarif etmişlerdir. Ehli sünnet ekollerinden Eş’ariyye doktrinine göre nebî, “Allah’ın kendisini herhangi bir kavme veya tüm insanlara gönderdiğini ve onu kendisine elçi olarak seçtiğini, ona haber vererek insanlara tebliğde bulunmasını istediği kişiye” denir.²⁰ . İmam Eş’arî’nin (ö. 324/936) kendi tarifine göre nebî, “bir melek aracılığı ile Allah’tan kendisine emir, yasak ya da bildiri şeklinde hüküm gelen kişidir.”²¹ İmam Mâtürîdî’nin (Ö. 333/944) tarifi ise şöyledir: Nebî, insanların talebi üzerine Allah katından haber getiren kişidir. Nebîler ya diğer bir meleğin vâsıtasıyla vahye nail olmuşlar veya uykuda sâdık rüyâ halinde bu hal gösterilmiş yahut da kendilerine ilham edilmiş kişilerdir.²²

Bunların yanında farklı özelliklere sahip başka bir tesbit yapılmaktadır. “Allah’ın kulları arasından seçerek bir kavme veya bütün insanlığa, tebliğ göreviyle gönderdiği kimselere nebi adı verilir.”²³Burada dikkat çekilen husus, nebinin Allah’tan aldığı emirleri tebliğ etmekle görevli olmasıdır. İbn Teymiyye, nebinin ayırıcı vasıflarını belirtirken şu tesbiti yapmaktadır. Resuller Allah’ın emirlerine karşı çıkanlara

¹⁸Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, nşr. Ahmed Muhammed el-Mehdî, Kâhire, Dâru'l-küttüb, 1423/2002, IV,s. 7, s. 10; Adudüddin el-İcî, *el-Mevâfık fi 'ilmi'l-Kelâm*, s. 337.

¹⁹Cürcânî, *et-Ta'rifât*, nşr. Muhammed Abdurrahman, Beyrut, Dâru'l-nefâis, 2003, s. 328.

²⁰Âmidî, *Ebkârü'l-efkâr*, IV, s. 13.

²¹İbn Fûrek, *Mücerredü'l- Makâlât*, Beyrut, nşr. Daniel Gumaret, 1987, s. 175 .

²²Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, thk. ?, Beyrut 1425/2004, Müessesetü'r-Risâleti'n-nâşirûn, II, s. 295; III, s. 269; Ayrıca bkz. Saim Yeprem, *Mâtürîdî'nin Akîde Risâlesi ve Şerhi*, s. 113.

²³Âmidî, *el-Mübîn fi şerhi elfâizi'l- hükemâ ve'l-mütekellimîn*, nşr. Hasan Mahmut Şafii, Kahire, 1983, s. 121-122.

gönderilirler, nebiler ise sadece Allah'a iman eden ve O'nun emirlerine uyan kimselere gönderilirler.²⁴

1.2. Resul Ve Risalet

1.2.1. Sözlük Anlamı:

Arapçada peygamberi ifade eden ikinci kelime “resul”dür. “saçın uzaması, hayvanın yavaş yürümesi” gibi manaları ifade eden “er-risil” kökünün konumuzu ilgilendiren anlamı “teeni ile, yavaş yavaş gönderilmek”tir. Kelimenin “if’âl” kalıbı olan “irsal” ;bir şeyi bırakmak, salıvermek ve göndermek manalarını ihtiva eder. Dolayısıyla peygamber göndermek için “irsal” kalıbı kullanılır.²⁵ Risâlet kelimesi “ersele”den türetilmiş olup “feûl” vezninde mastardır. İsm-i fâil vezninde “elçi”, ism-i mef’ûl vezninde ise “gönderilmiş” mânasında ism-i mastar olarak kullanılabilen bu kelimenin cem’i “rusul” olmasına rağmen “feûl” vezninin bir özelliği olarak resûl; müfret, cem’i, müzekker ve müennes olarak kullanılmıştır²⁶ Resul kelimesi, sözlükte din ile ilgisi olmayan elçi anlamında, onu gönderen şahsın yüklemiş olduğu görevi teslim alarak terine getirmesini emrettiği kimsedir. Aynı kökten türeyen “irsal” kelimesi “yönelmek” ve “göndermek” anlamı ifade eder.²⁷ Kısaca elçi ve elçilik manasında kullanılır.²⁸

Resul kelimesiyle aynı kökten olan risalet “görev” anlamında kullanılır. Resul ve risalet bazen aynı anlamda kullanılmıştır. Resul hem müzekker hem müennes kullanıldığı gibi tekil ve çoğul olarak da kullanılır.²⁹

1.2.2. Terim Anlamı:

Sözlükte elçi, mesaj gibi anlamlar ifade eden resul kelimesi terim olarak, “Allah’ın vahyettiği ilahi emir ve bilgileri tebliğ etmekle yükümlü olan ve kendisine bir kitap ve şeriat verilen peygamber” demektir.³⁰ Bu tanıma göre resul, özellikle kendisine

²⁴İbn Teymiyye, *en-Nübüvvât*, Beyrut 1985, s. 337.

²⁵Tevbe 9/33, Fetih 48/ 27.

²⁶Cevherî, *es-Sihâh*, IV,s. 1709; İbn Manzûr, *Lisan’ul-arab*, XI,s. 283.

²⁷Cürcânî, *et-Ta’rifât*, s. 110.

²⁸İbn Fûrek, *Mücerredü’l- Makâlât*, s. 174.

²⁹İbn Manzûr, *Lisan’ul-arab*, XI, s. 284.

³⁰Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, V, s. 6.

yeni bir şeriat verilmesi yönüyle nebî'den ayrılır. Zira O nübüvvetini tesbit eden vahyin ötesinde risaletle yükümlü olduğunu bildiren özel bir vahiy almak suretiyle nebiden ayrılır. Zira Cebrail, ona kitap indirmek suretiyle özel bir görev yüklemiştir.³¹

Resûl kelimesi terim olarak, "Allah'ın dinini tebliğ etmek üzere kendisine yeni bir kitap indirilen ve getirdiği kitapla öncekileri nesh eden, mucize sahibi kişiye" denir.³² Bu tariften anlaşılacağı gibi resûl, özellikle kendisine yeni bir din vahyedilmiş olması itibarı ile nebîden ayrılmaktadır.

Resul kelimesi Kur'an'da lügat manasıyla elçi anlamında kullanılmış ve bundan melek kastedilmiştir. "O Kur'an şüphesiz değerli, güçlü ve arşın sahibi Allah'ın katından itibarlı bir elçinin getirdiği sözdür."³³ ayetinde resul kelimesi Cebrail'e işaret eden "melek" anlamındadır. Resul kelimesi bu ayetin dışında da aynı anlamda kullanılmıştır.

Kur'an'da elçi anlamında kullanılan resul kelimesiyle bazen de peygamberler kastedilmiştir. Hz. Peygamber'den bahsedilirken onun "*ancak resul*"³⁴ olduğu vurgulanmaktadır. Fakat onun resul olduğunun vurgulanması, ancak bir insan olduğunu, her insan gibi onunda öleceğini, dolayısıyla Hz. Peygamber'e ulûhiyet atfetmenin doğru olmayacağını ifade eder.³⁵ Resul kelimesi Kur'an'da bunun dışında birçok ayette "peygamberler" anlamında kullanılmıştır.³⁶

1.3. Resul-Nebî Mukayesesi

Peygamberler her şeyden önce Allah'ın elçileridir. Bu husus Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir.³⁷ İslâm düşünce tarihinde nübüvvetten söz edilirken genellikle günlük olarak kullandığımız peygamberlik kurumu kastedilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de peygamberler ifade edilirken bazen nebî, bazen de resûl kavramları

³¹Cürçânî, *et-Ta'rifât*, s. 239.

³²Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, nşr. Ahmed b. Hüseyin b. Ebi Hâşim, Beyrut 2001, s. 383.

³³Tekvîr 81/19.

³⁴Al-i İmran 3/144.

³⁵Taberî, Muhammed Cerir, *Câmiü'l-Beyan an te'vili ayi'l-Kur'an*, Beyrut, 1988, IV, s. 110; Kurtubî, *el-Cami li ahkâmi'l-Kur'an*, Daru'l-kütübi'l-Arabi, 1967, IV; s. 222.

³⁶Maide 5/67; En'âm 6/48.

³⁷Hûd 11/27, Fussilet 41/14.

seçilmesine rağmen biz günlük kullanımda her ikisine birden peygamber diye bahsederiz. Ancak bu iki kavram arasında fark bulunduğunu veya iki kavramın aynı manayı ifade ettiğine dair tartışmaların var olagelmıştır.

Türkçe kullanımda peygamber kelimesinin karşılığı olan nebî-resûl terimleri üzerinde öteden beri tam bir anlaşma sağlanabilmiş değildir. Akâid ve kelâm kitaplarına baktığımız zaman nebî ve resûl kavramlarının farklı tariflerinin yapıldığını görüyoruz. Nitekim resûl ile nebî arasında fark olmadığını ileri sürenler de olmuştur.³⁸ Fakat bu iddia hem nass hem de kelimelerin sözlük anlamları açısından pek tutarlı değildir. Resûlün nebîden daha özel ve mertebeye de daha üstün olduğu, “her resûl nebî, fakat her nebî resûl değildir ” görüşlerini savunanlar da vardır.³⁹ Bu ayrımın en belirgin özelliğine göre nebî, kendisine yeni bir kitap ve şeriat verilmeyip önceki peygamberlerin dinini tebliğ edendir. Resûl ise, yeni bir kitapla gönderilen veya kendinden önceki şeriatın bazı hükümlerini nesheden peygamberdir. Resûl yeni bir kitap getirir, eski kitabı nesheder. Nebî ise Allah’tan vahiy alır, fakat kendisinden önceki kitabı ortadan kaldırmaz.⁴⁰

Cürcânî, resul olan peygamberin, nübüvvet vahyinin üstünde olan bir vahiy almak suretiyle nebiden daha üstün olduğunu söylemektedir.⁴¹ Bu şekilde nebilere inen vahiy ile resullere inen vahiy birbirinden ayırmakta ve ikisi arasındaki farkı bu ayrıma dayandırmaktadır. Cürcânî, Cebrail’in özellikle Allah’tan aldığı kitabı indirmek suretiyle peygamberine vahyetmesini risalet vahiyi olarak tanımlamaktadır.⁴²

Kur’an-ı Kerim’de nebi ile resul kelimesinin birlikte kullanıldığı ayetler bu iki kavram arasında mukayese yapılması açısından önemlidir. A’raf suresinde Hz.

³⁸Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, s. 383; Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, Beyrut 1994, s. 93; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Ankara 1995, V, s. 311.

³⁹el-Esbahânî İbni'l-Fazl et-Timîmî, *Delâil en-Nübüvvet*, Dârü'l-Esîme, Riyad 1412/1992, I, s. 26; Muhammed Tahir b. Muhammed et-Tunûsî İbn Aşûr, *Tefsîrü't-tahrîr ve't-tervîr*, yy., ts. ,XVI,s. 127 vd.

⁴⁰Şeyh Müfid Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân, *Evâ'ilü'l-makâlât fi'l-mezâhibi'l-muhtarât*, Tahran 1993, s. 8; s. 154.

⁴¹Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 239.

⁴²Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 239.

Peygamber'in "*hem nebi hem de resul*"⁴³ olarak vasıflandırmış olması ilk bakışta bu ikisi arasında bir fark olmadığını gösterse de müfessirler bunun aslında ikisi arasında fark olduğunu gösterdiğini söylemişlerdir. Ayette geçen nebi, resulden sonra zikredilmek suretiyle risâlete dikkat çekilmektedir. Burada resul kelimesi elçi anlamında kullanılmış, terim anlamı dikkate alınmamıştır.

Resul ile nebi arasında fark olduğunu ileri sürenler, "*Biz senden önce hiçbir resûl ve hiçbir nebî göndermedik...*"⁴⁴ âyetini delil göstererek nebî ve resûl kelimesinin Kur'an'da ayrı olarak zikredildiğini, dolayısıyla bu iki kelimenin anlamlarının farklı olduğunu ifade etmişlerdir. Kendisine ilâhî kitap ve müstakil şeriat verilen peygamberler resûl diye anılırlar. Bu bakımdan her resûl aynı zamanda bir nebîdir. Fakat her nebî, resûl değildir. Çünkü nebî; tebliğde mükellef olsun olmasın, Allah Teâlâ'dan vahiy yoluyla herhangi bir emir alan kimsedir. Eğer o, belli bir şeriatı veya belli bir kitabı tebliğ etmekle mükellef tutulursa, o peygambere aynı zamanda resûl denir.⁴⁵ Bu görüşü savunanların başında yer alan İmam Şâfiî'ye (ö. 204/819) göre resûl, müstakil bir şeriat sahibidir. Nebîler ise, bu resûllerin şeriatını tatbik etmek üzere gönderilirler, ayrı bir din ve şeriat sahibi değildirler. Bundan dolayı her resûl nebî olduğu halde, her nebî resûl değildir.⁴⁶ Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/1037) de bu gurubun içindedir. O da İmam Şâfiî'nin tarifine benzer bir şekilde şöyle der: "Nebî, kendisine Allah'tan vahiy gelen ve kendisine meleğin vahiy getirdiği kimsedir. Resûl ise, kendisine yeni ya da kendisinden önceki şeriatın hükümlerini nesh eden bir şeriat ile gelen peygamberdir. Her resûl Allah'ın nebîsi, fakat her nebî O'nun resûlü değildir."⁴⁷

İmam Mâtürîdî'ye (ö. 333/944) göre nebî, insanların talep etmesi durumunda onlara haber veren kişi iken; resûl, istensin istenmesin, tebliğ ile görevli ve her hâlükarda onunla memur kimsedir. Nebî demek haber alan demektir. Resûl ise başkasına gönderilen demektir. Her resûl nebîdir. Çünkü başkasına verilecek emir için

⁴³A'raf 7/158.

⁴⁴Hacc 22/ 52; Delil olarak ileri sürülen diğer âyetler için bkz. A'râf 7/157-158; Meryem 19/51, 54; Ahzâb 33/46; Tekvîr 81/19.

⁴⁵Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf* (nşr. Muhammed Ali Beyzavî), Beyrut 1998, (Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye), VIII, s. 241 vd.

⁴⁶Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî, *el-Fıkhu'l-ekber fi İlm-i Usûlid-dîn*, (nşr. Abdullah Ahmed Yasin), yy., ts., (Dârü'r-Rıdvân), s. 102.

⁴⁷Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, İstanbul 1346/1928, s. 154; a.mlf., *el-Fark*, s. 269.

gönderilecek vahiy ancak önce o peygamberin kendisine verilecek bir emrin vahyi ile olacaktır. Resûl ünvanı taşıyan peygamberler, Cebrâil vasıtasıyla Allah'ın vahyine nail olmuş zatlardır. Nebî olanlar ise, ya diğer bir meleğin vasıtasıyla vahye nail olmuşlar veya uykuda sâdik rüya halinde bu hal gösterilmiş yahut da kendilerine ilham edilmiştir.⁴⁸

Elmalılı (ö. 1942), “*Biz senden önce ne bir resûl ve ne bir nebî göndermedik...*”⁴⁹ âyetini delil göstererek resûl ile nebî arasında fark olduğunu ifade etmiştir. Ona göre; resûl, kendisine vahyolunan ve tebliğle görevli bulunandır. Nebî ise, tebliğle görevli olsun olmasın, kendisine vahiy gelen kimsedir. Dolayısıyla her resûl, nebîdir ama her nebî resûl değildir.⁵⁰

Alimlerin bir kısmı da nebi ile resul arasında fark olmadığını ileri sürmüşlerdir. Onlara göre nebî, resûl; resûl de nebî demektir. Bu grupta yer alan âlimlerin başında Mu'tezile'nin son dönem âlimlerinden Kâdî Abdülcebbâr'ı (ö. 415/1025) zikredebiliriz. “Allah nebî olanlara da vahiy göndermiştir; bu sebeple nebî de resûl ile aynı konumdadır” diyen Abdülcebbâr insanları ıslah edip doğruyu görmelerini sağlama hususunda ıstılahi olarak nebî ile resûl arasında hiçbir fark olmadığını belirtmektedir.⁵¹ Mâverdî (ö. 450/1058) ise, nebîleri, Allah'ın emir ve nehiyleriyle kullarına gönderdiği resûllerdir, şeklinde tarif ederek nebî ile resûl arasında bir fark görmez.⁵² Nebî ile resûl arasında ayırım yapmayanlardan bir diğer âlim olan Cüveynî'ye (ö. 478/1085) göre nübüvvet; kulları içinden seçtiği birine Allah'ın, “Sen benim resûlümsün” demesiyle meydana gelir.⁵³ Bu grupta yer alan Âmidî (ö. 631/1233) de Cüveynî'nin tarifine uyarak; “nübüvvet; kulları içinden seçip çıkarttığı birine Allah'ın ‘Sen benim resûlüm ve nebîmsin’ demesiyle hâsıl olur” der.⁵⁴ Adudüddin el-Îcî (ö. 756/1355) de bu guruba katılarak nebî ile resûl arasında fark

⁴⁸Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, II, s. 295.

⁴⁹Hacc 22/52.

⁵⁰Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, V, s. 311.

⁵¹Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse.*, s. 383; İlyas Çelebi, *İslâm İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kâdî Abdülcebbâr*, İstanbul 2002, s. 316.

⁵²Mâverdî, *A'lâmü'n-nübüvve*, Beyrut 1994, s. 65.

⁵³Cüveynî, *Kitâbü'l-irşâd ilâ kavâti'l-edillefi usûli'l-i'tikâd*, nşr. Şeyh Zekeriyâ Umeyrâ, Beyrut 1416/1995, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, s. 143.

⁵⁴Âmidî, *Gâyetü'l-merâm fi 'ilmi'l-keîâm*, nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut 2004, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, s. 274; a.mlf., *Ebkârü'l-efkâr*, IV, s. 7 vd.

görmez. O, nebîyi; “Allah’ın kendisine seni resûl olarak gönderdim veya benden (şunları) onlara tebliğ et gibi sözler söylediği kişidir.” şeklinde tarif eder.

Sonuç olarak Kur’an-ı Kerim’den, nebi ile resul kavramları arasında fark olduğunu anlamak mümkün olduğu gibi, ikisinde aynı anlamda kullanıldığını anlamak da mümkündür.⁵⁵ Bu hususta mezhepler arasında kesin bir görüş birliği olmadığı gibi aynı mezhep mensupları arasında da görüş birliği yoktur. Ancak, ilgili ayetlerde herhangi bir te’vile başvurmadan, nebî ile resûl arasında fark olduğunu anlamak, daha kolay ve daha uygundur. Nitekim Hz. Peygamber’den, peygamberlerin sayısı hakkında varid olan hadiste böyle bir ayırımın olduğu açık bir şekilde ortaya konmuştur. Hz. Peygamber nebi ile resullerin sayısı hakkındaki bir soruya “Nebilerin sayısı yüzyirmidörtbin, resullerin sayısı yüzonüçtür” şeklinde cevap vermiştir.⁵⁶

Nebî ile resûl arasını farkta ortaya konan en uygun tanımı, çoğunluk tarafından kabul edilen ve mütekaddimîn âlimlerinin kitaplarında yaygın şekilde bulunan haliyle şu şekilde özetleyebiliriz: Resûl, Allah’ın kendisine vahyederek tebliğe memur ettiği, kendisine kitap ve yeni bir şariat verdiği kimsedir. Diğer bir ifadeyle, resûl vahiy ile tebliğe memur olmuş, yeni bir şariat veya unutulmuş bir şariat getiren veyahut geçmiş bir şeriattan insanların unuttukları kısımları ihyâ ederek tebliğ eden peygamberlerdir. Nebî ise, Allah’ın vahyettiğinden insanları haberdar eden kimse olup kendisine ait müstakil bir şeriatı olmayıp, önceki bir şeraitle amel eden ve insanlara bunu izah edendir. Nübüvvet, umûmî, risâlet ise husûsîdir. Nübüvetsiz risâlet yoktur. Bu sebeple her resûl nebî olduğu halde, her nebî, resûl değildir.

1.4. Nübüvvetle İlgili Genel Problemler

1.4.1. Nübüvvetin Mahiyeti Ve Kapsamı

Nübüvvet müessesinin temel özellikleriyle peygamberlerin nitelikleri Kur’an-ı Kerim’de açıkça anlatılmıştır. Kur’an-ı Kerim’e göre peygamberler, insanların kendi cinslerinden bir beşerdir. Zira Hz. Peygamber’e; “Ben ancak sizin gibi bir beşerim”⁵⁷ demesi emredilir. Peygamberlere itiraz eden inkârcılar, çoğu defa inanmama

⁵⁵Tekvîr 81/19; A’râf 7/157-158; Meryem 19/51-54; Hacc 22/52.

⁵⁶Ahmet b. Hanbel, *Müsned*, İstanbul, 1982, V, s. 266.

⁵⁷Kehf 18/110, Fussilet 41/6.

gerekçesi olarak peygamberlerin insan olmalarını ileri sürmüşler⁵⁸ ve kendilerine melek peygamber gönderilmesini istemişlerdir.⁵⁹ Bu taleplere Kur'an-ı Kerim'in cevabı, "Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik"⁶⁰ olmuştur.

Peygamberler bizzat Allah tarafından seçilen ve O'nun mesajlarını kullarına ulaştırmak için görevlendirilen elçilerdir. Peygambere itaat ve iman Allah'ın emridir.⁶¹ Bu nedenle, Allah elçisine inanmayı reddeden kişi aslında Allah'ın emirlerini yerine getirmeyi reddetmektedir.

İnsanlık tarihinde peygambersiz toplumun bulunmadığı, her ümmete mutlaka müjdeleyici ve uyarıcı olarak peygamberler gönderildiği ve bu suretle Allah'ın insanlara sürekli yardımda bulunduğu hususu Kur'an-ı Kerim'de tespit edilen bir gerçektir. "*Biz seni müjdeleyici ve uyarıcı olarak hak ile gönderdik. Her millet için mutlaka bir uyarıcı (peygamber) bulunmuştur.*"⁶²; "*Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de peygamber göndermişizdir.*"⁶³ ; "*Her ümmetin bir peygamberi vardır.*"⁶⁴ meallerindeki âyetler bu hususu vurgulamaktadır. Bununla birlikte İslâm âlimleri, kendilerine ilâhî mesaj ulaşmayan kimselerin⁶⁵ bulunabileceğini ancak; Allah Teâlâ'nın insanları akıllarıyla kendi vahdaniyetini ve rubûbiyetini bilecek bir fitrat üzere yaratmış olduğunu, bu nedenle de insanların, akıllarıyla bazı temel gerçeklere ulaşabileceklerini, dolayısıyla Allah'ın varlığına iman etmekle yükümlü olduklarını ifade etmişlerdir.⁶⁶ Bu konuda Ebû Hanîfe (ö. 150/767); "Eğer Allah Teâlâ insanlara peygamberler göndermeseydi, insanların O'nu akıllarıyla bilmeleri vâcib olur, peygamberler gelinceye kadar emir ve yasaklardan sorumlu olmazlardı. Hiç kimse yaratıcısını bilmemekte mazur değildir. Çünkü herkes gökleri ve yeri,

⁵⁸İsrâ 17/94, Mü'minûn 23/24.

⁵⁹En'âm 6/8, Hicr 15/7.

⁶⁰İsrâ, 17/95.

⁶¹Âl-i İmrân 3/31; Nisâ 4/59, 80; A'râf 7/157; Nûr 24/54; Ahzâb 33/21

⁶²Fâtır 35/24

⁶³Nahl 16/ 63

⁶⁴Yûnus 10/47.

⁶⁵Metin Yurdagür, *İslâm Düşüncesinde Fetret Kavramı*, İstanbul 1996 Mârifet Yay., s. 50 vd.; Mustafa Akçay, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dinî Sorumluluğu*, İstanbul 2000, Işık Yay., s. 311 vd.

⁶⁶Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, III, s. 141-142; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, XIV, s. 426-427; Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İstanbul ts. , s. 26.

kendisini ve başkalarını kimin yarattığını sezmektedir.”⁶⁷ demektedir. Ebû Hanîfe'nin söz konusu bu görüşüne açıklık getiren bir ifadesi de *el-Âlim ve'l-müte'allim* adlı eserinde geçmektedir. O, burada öğrencisinin “Acaba peygamberleri, Allah vasıtasıyla mı bilirsiniz, yoksa Allah'ı peygamberler vasıtasıyla mı bilirsiniz? şeklindeki sorusuna cevaben şöyle demiştir: “Allah'ı bilme (mârifetüllah) peygamberin öğretmesi ile olsaydı, Allah'ı bilme nimetini ihsan etme Allah'tan değil peygamberlerden olurdu. Hâlbuki rabbini bilme nimetini peygambere ihsan eden de Allah'tır. Peygamberi insanlara tanıtarak tasdik ettirmesi de Allah'ın insanlara bir lütfu ve nimetidir.”⁶⁸ tarzındaki sözleridir. Ebû Mansûr Mâtürîdî'nin (ö. 333/944) de Ebû Hanîfe'nin bu konudaki düşünme tarzına oldukça benzer yaklaşımı bulunmaktadır. “Müjdeleyici ve sakındırıcı olarak peygamberler gönderdik ki, insanların peygamberlerden sonra Allah'a karşı bir bahaneleri olmasın.”⁶⁹ âyetinden hareketle ibadetlerde ve dinî hükümlerde hüccetin din, bunları bilmenin yolunun peygamberlerin bildirmesi, Allah'ı tanımanın mecburiyeti ise akıl tarafından olduğunu belirtmiştir. Bu itibarla mârifetüllah konusunda insanların Allah'a karşı ileri sürebilecekleri bir mazeretleri yoktur. Çünkü Allah, insanlar düşünüp tevekkül ettikleri takdirde her şeyde kendilerini Allah'ın varlığına, birliğine ve rububiyetine götürecek deliller yaratmıştır. Her ne kadar insanların Allah'a karşı delil ileri sürme hakları yoksa da Allah onların mazeret beyan etmelerinin önüne geçmek için ayrıca peygamberler göndermiştir.⁷⁰ Bu noktada aklın en temel görevi Allah'ı bilmektir. Allah bilgisi zarûri değil, istidlâli bir bilgidir. Bu yüzden de sağlam akıl din konusunda insanlar için bir sorumluluk kaynağıdır ve sorumluluk yüklemeyi gerektiren önemli bir sebeptir.

Peygamberlik görevini üstlenmiş kişide bulunması gereken bazı özellikler vardır. Aynı zamanda bu özellikler onların nübüvvet iddialarının da gerçek olduğunun bir kanıtıdır.

⁶⁷Beyâzîzâde Ahmed Efendi, *el-Usûlü'l-munife li'î-İmâm Ebî Hânîfe: İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin itikâdî görüşleri*, trc. İlyas Çelebi, İstanbul 1996, s. 79-80.

⁶⁸Beyâzîzâde, *el-Usûlü'l-munife li'î-İmâm Ebî Hânîfe: İmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin itikâdî görüşleri*, s. 80; Mustafa Öz, *İmâm-ı Âzam'ın Beş Eseri*, İstanbul 2002, s. 31.

⁶⁹Nisâ 4/165.

⁷⁰Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, I, s. 528-529; Hanifi Özcan, *Mâtürîdî'de Dinî Çoğulculuk*, İstanbul 1995, s. 57-58.

a) Sıdk: Yalanın zıddı olan sıdk, söylenen sözün gerçeğe uygun olmasıdır.⁷¹ Doğruluk, peygamberlerin düşüncelerinde, sözlerinde ve davranışlarında vazgeçilmez bir unsurdur. Zira yalan söylemek sıradan bir insana yakışmazken, Allah'tan vahiy aldığı ifade eden bir peygambere yalan isnat etmek olanaksızdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de; "Eğer peygamber bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı elbette onu kısıkrak yakalardık, sonra onun can damarını koparırdık"⁷² buyrularak onların asla yalan söylemeyeceği belirtilmiştir.

b) Emânet: Allah'ın peygamber olarak seçip gönderdiği tüm insanlar, kendi kavimlerinde ve toplumlarında güvenilir insanlar idiler. Zira onların güvenilmeyen insan olmaları, inandırıcılıklarını ve muhataplarına örneklik teşkil etmelerini engellerdi. Bu sebeptendir ki peygamberler, hem insanlarla beşeri münasebetleri içeren hayatlarında hem de aldıkları vahiy hakkında asla hıyanet içerisinde olmamışlardır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de emanete hıyanetin peygambere yaraşmayacağını, bunu yapanın, kıyamet günü, hainlik ettiği şeyin günahı boynuna asılı olarak geleceğini⁷³ hıyanetle peygamberlik müessesinin bir arada bulunamayacağını belirlemiştir.

c) Tebliğ: Allah'tan aldıkları vahiy insanlara ulaştırma görevi demek olan tebliğ görevi aslında peygamberlerin varlık gayesidir. Allah, peygamberlerin yegâne görevinin tebliğ olduğunu, muhataplarının bu tebliği kabul etmemesi durumunda hesaba çekmenin kendi yetkisi dâhilinde olduğunu açıkça belirtmiştir.⁷⁴

d) Fetânet: Peygamberler hayatlarında getirmiş oldukları vahiy inkar eden muarızlarıyla mücadelelerinde, muhataplarını susturmak veya ikna etmek üzere kıvrak zekaya ve anlayış kabiliyetine haiz bir şekilde gönderilmişlerdir. Bunun yanında kendisine inanların şüphelerini izale etmek ve problemlerine çözüm bulmak için de keskin zeka ve derin anlayış sahibi olmaları gerekmektedir. Şayet peygamberlerin güçlü muhakeme ve kuvvetli zekaları olmasaydı, bütün hayatları

⁷¹ Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, s. 132.

⁷² Hâkka 69/44-46.

⁷³ Âl-i İmrân 3/161.

⁷⁴ Mâide 5/67.

muarızlarıyla mücadele içinde geçen bu insanların, bu kadar zor meselelere çare bulmaları ve inanmayanlarla etkili mücadele etmeleri mümkün olmazdı.

e) **İsmet:** Peygamberlerin ismet sıfatının tanımı ve mahiyeti hakkında mezhepler farklı tanımlamalar yapmışlardır. Maturîdîler ismet sıfatını, peygamberin iradesini devre dışı bırakmadan, onu kötü fiillerden caydırıcı, hayırlı fiillere sevkedici bir sıfat olarak tanımlarlar.⁷⁵ Eşârîler ise “Allah’ın peygambere itaat gücü verip masiyet gücü vermemesidir”⁷⁶ diye tanımlarlar. Mutezile ise, kişiyi büyük günah işlemekten alıkoyan Allah’ın verdiği bir lütuf olarak tanımlarlar.⁷⁷

1.4.2. Nübüvvetin Vehbi Olması

Nübüvvet müessesinin Allah’ın dilediği kimseleri seçip görevlendirmesiyle mi yoksa çalışıp gayret etmek suretiyle mi gerçekleştiği ihtilaf konusu olmuştur. Fakat klasik kelim kaynaklarında nübüvvetin vehbiliği konusu oldukça sınırlı yer tutmuştur. Eş’arî, Mâtürîdî ve Mu’tezile âlimleri nübüvvetin vehbî olduğu konusunda hemfikirdirler.⁷⁸ Buna göre Nübüvvet ve risâlet, Allah vergisidir; çalışıp çabalamakla, mücadele ve riyâzetle ve ilim tahsili yaparak elde edilemez. Ancak Allah Teâlâ iyi kimselerden dilediğini nebîsi ve resûlü olarak seçer. Bu bakımdan peygamberlik, Allah’ın kulları arasından dilediği kimseye verdiği bir lütuf ve ihsandır. Dolayısıyla peygamberler Allah tarafından seçilmiş kimselerdir ve hiçbir peygamber çalışmak suretiyle ve kendi çabasıyla nübüvvet mertebesine ulaşmış değildir.⁷⁹ Bu bakımdan peygamberlik kesbî değil, vehbîdir. Yani Allah peygamber olan kişiyi rûhî ve fizikî yapısı itibarıyla bu göreve elverişli bir şekilde yaratmış ve kimi peygamber yapacağını belirlemiştir: “Onlara bir âyet geldiğinde, Allah’ın

⁷⁵Sâbûnî, *el-Bidâye*, trc. Bekir Topaloğlu, DİB. Yay., Ankara 2005, s. 53-54.

⁷⁶Bağdâdî, *Usûlü’l-dîn*, s. 169.

⁷⁷Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu’l-Usûli’l-hams*, s. 780.

⁷⁸İbn Fûrek, *Mücerredü Makâlât.*, s. 175; Neseffî, *Tebsiratü’l-edille*, nşr. Hüseyin Atay- Şaban Ali Neseffî Düzgün, I-II, DİB yay., Ankara, 2003, II, s. 104 vd.; Cürçânî, *Şerhu’l-Mevâkıf*, nşr. Muhammed Ali Beyzavî, I-VIII, Beyrut, Dâr’ül Kütüb’ül-İlmiyye, 1998, VIII, s. 242.

⁷⁹Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, II, s. 172; Teftâzânî, *Şerhu’l-Makâsîd*, V, s. 8; Adudüddin el-İcî, *el-Mevâkıf*, s. 337; İbn Haldûn, *Mukaddime*, trc. Süleyman Uludağ, Dergah Yay.İstanbul, 1988, I, s. 354.

elçilerine verilenin benzeri bize de verilmedikçe kesinlikle inanmayız, dediler. Allah, peygamberliğini kime vereceğini daha iyi bilir... ”⁸⁰

İmam Gazâlî bu konuda, “Allah risâletini (peygamberliğini) kime vereceğini daha iyi bilir”⁸¹ âyeti ile “...İşte böylece sana emrimizden bir ruh vahyettik. Halbuki sen bundan önce kitap nedir, iman nedir bilmezdin.”⁸² âyetlerini delil göstererek risâletin ulvî bir ikram, rabbanî bir kısmet ve ilahî bir lutuf olup, kesb veya cehdle elde edilemeyeceğini ifade eder.⁸³ Nitekim Kur’an-ı Kerim’de bu husus, “O, kullarından dilediğini seçip gönderir ve nübüvveti dilediğine verir.”⁸⁴ buyrulurken nübüvvetin Allah vergisi olduğu; gayret etmekle, çalışmakla, her türlü güçlüklerle ve zorluklara katlanmakla ulaşılamayacağı, itaatın ve ibadetin çokluğuyla elde edilemeyeceği, sadece ve sadece Allah Teâlâ’nın özel ilâhî seçmesiyle olabileceği açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur. Allah mümkün cinsinden bazı fiilleri yarattıklarından dilediğine vermekle onları üstün kılabilir. Nübüvvet de bu türden bir fiil olduğuna göre Allah onu dilediğine verir.⁸⁵ Öte yandan peygamberlik, Allah’ın, kulları arasından kendi seçtiklerine bir lutuf olarak tevdi ettiği şerefli bir vazifedir.⁸⁶

Kur’an-ı Kerim’de; “*Deki: Fazilet, doğrusu Allah’ın elindedir. Onu dilediğine verir. Allah, rahmeti bol olan ve her şeyi hakkıyla bilendir. Allah, rahmetini dilediğine verir*”⁸⁷ âyeti ile “*Yoksa Rabb’inin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Halbuki dünya hayatında onların geçimliklerini Biz paylaştırdık.*”⁸⁸ âyetlerinde geçen Allah’ın kullarına ikrâmı ve mümeyyiz vasıf saydığı fadl ve rahmet kelimeleri birçok âlim tarafından peygamberlik şeklinde yorumlanmış ve Allah’ın, peygamberliği dilediği

⁸⁰En’âm 6/124.

⁸¹En’âm 6/124.

⁸²Şûrâ 42/52.

⁸³ Gazzâlî, *Me’âricü’l-kuds, Hakikat Bilgisine Yükseliş*, trc. Serkan Özburun, İnsan Yay., İstanbul 2002 s. 112.

⁸⁴İbrâhim 14/11.

⁸⁵Mâtürîdî, *Te’vilâtü Ehli’s-sünne*, III, s. 12; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, trc. Suat Yıldırım v.dğr., I-XXIII, Huzur yay. İstanbul 2002.

XIII, s. 517.

⁸⁶En’âm 6/124; İbrâhim 14/11.

⁸⁷Âl-i İmrân 3/73-74.

⁸⁸Zuhruf 43/32; Benzer âyetler için bkz: Bakara 2/ 90, 105.

kimseye vereceği dolayısıyla peygamberliğin kesbî değil, vehbî olduğu ifade edilmiştir.⁸⁹

Nübüvvetin Allah'ın dilediği kimseye verdiği bir özellik olmasına rağmen, İslâm coğrafyasında çok güçlü olmasa da doğrudan ya da dolaylı olarak nübüvvetin vehbî olduğuna karşı çıkanlar olmuştur. Örneğin Bâtıniyye'ye göre nübüvvet, kişiden kişiye intikal eden bir yapıdır. Bu yapı nâtik olan (konuşan-yeni bir şariat getirerek kendinden önceki şeriatı nesheden) resûlden sâmit (susan-yeni bir şariat getirmeyip kendinden önceki şeriatın esasları üzerine gönderilmiş) olana intikal ederek kemâle erer.⁹⁰ Onlara göre peygamberlik sırf insanlara liderlik yapmak ve insanları idare etmek amacıyla dinî konular ve hileli yollar kullanarak peygamberlik makamını elde ederler. Bundan dolayı da nübüvvetin vehbî değil kesbî olduğu fikrini kabul etmiş olurlar.⁹¹ İsmâiliyye de, nübüvvetin kesbî olduğunu, kişinin duygu ve düşüncelerinin iyi bir eğitim neticesinde güçlendikten sonra nübüvvet muhatap olduğunu iddia ederler. İşte insan görmüş olduğu bu eğitim sayesinde meleklerin mertebesine yaklaşır. Öyle ki vahyi kabul etmek için kalbi açılır (infıtah). Mesela, Hz. İbrâhim'de durum böyle olmuştur.⁹² O yıldızlarla konuşmak suretiyle yükselmiş ve nübüvvet derecesine ulaşmıştır. Hz. Muhammed de, bu eğitim safhasında dedesi, amcası, hanımı ve bunun gibi yakınlarından dersler alarak bu makamı elde etmiştir,⁹³ iddiasında bulunurlar.

Sonuç olarak, Allah her şeye maliktir ve dilediği kulunu iradesiyle peygamber olarak görevlendirebilir ve ona yeni bir din ihsan edebilir. O'nu bundan alıkoyabilecek bir güç yoktur. İnsan, gayret etmekle, çalışmakla bu makama ulaşamaz, itaatin ve ibadetin çokluğuyla elde edilemez, sadece ve sadece Allah Teâlâ'nın özel ilâhî seçmesiyle açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur.

⁸⁹ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb.*, VI, s. 403; Adudüddin el-Îcî, *el-Mevâkıf*, s. 337; İbn Haldûn, *Mukaddime*, I, s. 354 vd.; Cürcânî, *Şerhu'l-Mevâkıf*, VIII, s. 241-242..

⁹⁰ Bağdâdî, *el-Fark*, s. 228-229; Gazzâlî, *Bâtıniyye'nin İcyüzü*, trc. Avni İlhan, Ankara 1993, s. 25; Abdülkâdir Şeybe, *Çağdaş Dünya Dinleri ve Mezhepleri* trc. Osman Cilacı, İstanbul 1995, s. 141-143.

⁹¹ Bağdâdî, *el-Fark*, s. 228-229.

⁹² Bkz. En'âm 6/76-78.

⁹³ Ebû İshâk Yâkub es-Sicistânî, *Kitâbu İsbâtü'n-nübüvvât*, Beyrut 1986, s. 100.

1.4.3. Nübüvvetin İmkânı

Nübüvvet müessesesi, aklen imkân çerçevesinde olup, muhal telakki edilebilecek bir şey değildir. Bu hususun ispatı, hem ulûhiyet makamı açısından hem de vahyin muhatabı açısından mümkündür.

a) Uluhiyet Makamı Açısından:

Allah kelâm ve irade sahibi bir varlıktır. Nasıl ki yaratıcı oluşu kainatı vücuda ve bu getirmiş ve bu sıfatının bir tecellisi olmuş ise konuşan ve dileyen bir varlık oluşunun da tecelli etmesi gerekir. İşte nübüvvet bu tecelliden ibarettir. Şayet nübüvvet müessesinin imkansız olduğu ileri sürülürse yüce Allah'ın konuşma sıfatının tecelli ettiğini söylemek imkansız hale gelir. İrade sıfatı da nübüvvetin imkânını ortaya koyar. Zira Allah'ın yarattığı insanlara ilişkin iradesini de onlara nübüvvet aracılığıyla iletmesi mümkündür. Uluhiyet açısından teorik olarak mümkün olan nübüvvet aynı zamanda Allah'ın insanlara bir lütfu ve rahmetidir, adalet ve hikmetinin de bir gereğidir.

b) İnsan Açısından:

Dünyada canlı-cansız çeşitli varlıkların çok farklı özellikler taşıdığı bilinen bir gerçektir. Her birinin değeri ve fonksiyonu birbirinden farklı olup özellikleri itibariyle farklılıklar arz ederler. İnsanların da insan olmak, yemek-içmek, gülmek-ağlamak, sevmek-nefret etmek gibi ortak özellikleri vardır. Fakat bununla beraber her insan aynı kabiliyet ve özelliklere sahip olamayabilir. Ortak noktaları bulunduğu gibi farklı tarafları da vardır. Bu sebeptendir ki bazı insanlar fiziki ve ruhi bakımdan farklı özelliklerde yaratılmak suretiyle diğer insanların görmedikleri varlıkları görmeleri, duymadıkları sesleri işitmeleri, kısaca fizik ötesi bir âlemle irtibat kurmaları mümkündür. Aklen bunu imkânsız kılan bir durum bir engel yoktur. Zira nasıl ki görme duyusundan yoksun bir insana nispetle bu duyuya sahip olan insan insanın varlık ve olaylar hakkında daha fazla bilgilere ulaşması makul ise farklı kabiliyette yaratılan bir insanın metafizik âlemle irtibat kurması ve vahiy meleşini görüp ondan bilgiler alması da makuldur. Bu noktaya dikkat çeken Kur'an-ı Kerim,

bizi “*kör olanla görenin eşit tutulamayacağını*” düşünmeye çağırmiş⁹⁴ peygamberlikle görevlendirdikleri insanların bedenî ve ruhî kabiliyetleri yönünden üstün bir yaradılışa sahip kılındıklarına işaret ederek diğer insanların fizik ötesi âlemle irtibat kurma açısından mahrum bırakıldıklarını açıklamış, böylece nübüvvetin aklî imkan dâhilinde bulunduğuna işaret etmiştir.

Peygamberlik müessesesi İslâm dininin inanç prensipleri arasında önemli bir yer tutmaktadır; bunun diğer ilâhî dinlerde de aynı önemi taşımış olması gerekmektedir. Çünkü kişiyi kudsî âleme yöneltecek ve onun gönlünü büyük yaratıcıya bağlayacak unsurları insanlığa getirip sunan peygamberler olduğu gibi mükellefiyet koyan, emir ve yasaklar içeren ilâhî hitabı tebliğ eden de odur. Bu manada din ve dinî hayat peygamberler ile başlamaktadır. Nübüvvetin gerekliliğine inananlar da nübüvveti, insanlığın hem dünya hem de âhiret mutluluğunu elde etmesi için gerekli olan en temel bir kurum olarak görmektedir. Nübüvvetin gerekliliğini, genelde insanın özelde aklın bütün alanları kapsama yetersizliğinden hareketle temellendirmeye çalışmışlardır.⁹⁵ Şöyle ki, insan akli, idrak ve irâde sahibi bir varlıktır. İnsan yaratılırken akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi bir takım yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekleri ve kuvvetlerini kullanmak suretiyle dünyadaki mutluluğun yollarını tespit edip belki huzurlu bir hayat yaşayabilir. Ama âhirette kendisini mutlu kılacak esasları keşfedip ortaya çıkarması, ibadetlerin keyfiyetini ve miktarını bulması mümkün olmaz.⁹⁶ Çünkü insanın akli ve duyu organları, insanın kendisi gibi sınırlı ve sonludur. Mahdut ve muayyen şeyleri bilir. Kendisi için bilinmesi bazen şart, bazen faydalı, bazen de lüzumlu olan her şeyi kavrama ve anlama kabiliyetine sahip değildir. İdrak gücü sınırlıdır. Gözün görme, kulağın bir işitme sahası ve sınırı olduğu gibi aklında bir anlamı ve bilme sahası ve sınırı mevcuttur. Akıl ve zekâ, bu sınırın ötesinde kalan şeylerden bazılarını yarım, hatalı ve müphem bir şekilde sezer ve bilir. Kaldı ki bir çok yetenek ve özelliğe sahip olmakla birlikte insan, kendisinde bulunan shevî kuvvetlerin ve birtakım duyguların etkisinde kalarak kötülük ve

⁹⁴En'âm 6/50.

⁹⁵Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 224, 227; Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, s. 381 vd.; Cüveynî, *Kitâbü'l-irşâd*, nşr. Şeyh Zekeriyâ 'Umeyrâ, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiyye, 1416/1995, s. 124-125.

⁹⁶Gazzâlî, *el-Munkiz*, Beyrut, Müessesetü'l-kütübi's-sekafiyye ts.

s. 56; Nesefî, *Tebîratü'l-edille*, II, s. 9 vd.; Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id*, s. 294.

zulüm yapabilir. İşte bu noktada aklın, vahiy ve peygamber tarafından aydınlatılmasına ve tamamlanmasına, insanın hemcinslerine karşı olan tutum ve davranışların düzenlenmesine kadar her türlü fiillerinde, ayrıca hangi işlerin insanı cennete, hangilerinin cehenneme götüreceğinin bilinmesinde kısaca ilâhîyat, ibadet ve âhiret konularında tam ve doğru bilgi almak için nübüvvet kurumuna ihtiyaç söz konusudur.⁹⁷ İnsan bilgisinin kaynağı üçtür; duyular, haberler ve akıl.⁹⁸ Bilgi elde ederken bu kaynaklardan hiçbirisinden vazgeçemeyiz. Çünkü her bir kaynağın verdiği bilgiyi diğeri sağlamaz. Mesela fizikî dünya ile ilgili bilgilerimizin kaynağı duyular, geçmiş ile ilgili alanlardaki ise haberlerdir.⁹⁹ Duyulara konu olmayan gayb âlemi konusunda da bir fikre ulaşabilmek için ya istidlâle ya da o âlem hakkında bilgi sahibi olduğuna inandığımız birisinin haberine ihtiyaç vardır. İşte bu noktada yine nübüvvet kurumunun önemi ve peygamberlerin rolü devreye girmektedir. İnsanın varoluş amacını ve hayatın anlamını anlatacak, insan nedir ve niçin yaratılmıştır? Hayatın asıl gayeleri nelerdir ve nasıl elde edebiliriz? gibi soruların cevabını verebilecek birinin olması gerekir. İşte bu kişi peygamberlerdir.¹⁰⁰

1.4.4. Nübüvvetin Sona Ermesi:

Kuran'da, Hz. Peygamberin nebîlerin sonuncusu olduğunu vurgulayan "hâtemü'n-nebiyyîn"¹⁰¹ terimi Arapçada "bir işi tamamlayıp sona erdirmek, bir şeyin sonuna damga vurmak, bir yazı veya belgeyi, mühürlemek anlamına gelen "h-t-m" kökünden türemiştir.¹⁰² Peygamberlik müessesinin Hz. Muhammed ile sona erdiği, ondan sonra da yeni bir peygamber gönderilmeyeceğini ifade eden hatm-i-nübüvvet (hatmü'n-nübüvve) meselesi ile ilk dönemlerden itibaren kelâm kitaplarının nübüvvet bahislerinde ele alınmış, konuyla ilgili âyet ve hadisler Kur'an ve sünnete bağlı bütün âlimlerce dikkate alınarak, Hz. Muhammed'den sonra nübüvvet müessesesinin tarihe mal olup sona erdiği ve onun getirdiği dinin kıyamete kadar

⁹⁷Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 224, 227; Bağdâdî, *el-Fark*, s. 156-157; Gazzâlî, *el-İktisâd*, trc. Kemal Işık, AÜİF. Yay., Ankara 1971 s. 145.

⁹⁸Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 9-10; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 55-56.

⁹⁹Hanîfî Özcan, *Mâtürîdîde Bilgi Problemi*, İstanbul 1993, s. 57.

¹⁰⁰Cemâleddin Ahmed b. Muhammed el-Gaznevî, *Usûlid-din* (nşr. Ömer Vefik Dauk), Beyrut 1419/1998, s. 119 vd..

¹⁰¹Ahzâb 33/40.

¹⁰²Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul ts., s. 26; Necati Fahri Taş - Nebî Bozkurt, "Mühür", *DİA*, XXXI, s. 528.

bâkî kalacağı vurgulanmış ve bu hususun zarûrât-ı dîniyye arasında yer aldığı konusunda görüş birliğine varılmıştır.

İslâm âlimleri, Hz. Muhammed'in son peygamber olduğu gerçeğinin özellikle "nebi" kelimesiyle dile getirilmesi üzerinde durmuşlardır. Konuyla ilgili âyette (el-Ahzâb 33/40) "hâtemü'n-nebiyyin" ifadesiyle ondan sonra bir başka nebînin gönderilmesinin bahis konusu olmadığı belirtildiğine göre tabi olarak resûl de gönderilmeyecek denmektedir. Zira nübüvvet, risâleti de içine alan bir müessesedir. Bu sebeple nübüvvet kapısının kapatılmış olması, mantıken ve tabi olarak risâletin de sona ermiş olmasını gerektirmektedir.¹⁰³ İslâm âlimleri tarafından dile getirilen bu yaklaşım tarzı oldukça manidardır. Çünkü peygamberimizin "hâtemü'n-nebiyyin" (nebîlerin sonuncusu) olduğunu, bununla birlikte en son resûl olmadığını dolayısıyla tekrar resûllerin gelebileceğini iddia eden Bahâîlik¹⁰⁴ fikrine göre, Hz. Peygamber sadece nebîlerin sonuncusudur, resûllerin sonuncusu değildir. Bu takdirde Allah'ın resuller göndermesi mümkündür. Bu iş, Hz. Âdem'den bu yana gelen tüm peygamberlerin Bahâ'nın peygamberliğini müjdelemek için devam etmektedir.¹⁰⁵ Bahâîlik (Bâbîlik), görüşleri itibariyle İslâm kültürüne dayanmakla birlikte, İslâm dairesinin dışında bir mezhep olarak kabul edilir. Sömürgeciliğin desteğiyle İslâm akâidini bozmak, müslüman birliğini dağıtmak, onları dinin esaslarından uzaklaştırmak için ortaya çıkmıştır. Bu fırkanın kurucusu Mirza Ali Muhammed Rızâ eş-Şirâzî'nin (ö.1850) kendisini beklenen mehdî olarak ilan etmesinin arkasından onikinci imamın kaybolmasından sonra kendisinin zuhuru ile nübüvvetin sona erdiğini ve kendisine indirilen *el-Beyân* isimli eserin de Kur'an-ı Kerim'i nesh ettiğini iddia etmiş¹⁰⁶ dolayısıyla Hz. Muhammed'in dininin hükümlerini geçersiz kıldığını, vahyin kesintisiz devam ettiğini ileri sürerek Hz. Muhammed'in peygamberlerin sonuncusu olduğunu inkâr etmişlerdir.¹⁰⁷ Bâtıniyye fırkasının çağdaş temsilcilerinden biri sayılan bu ekolün "hâtemü'n-nebiyyîn" ibaresini kendi arzuları

¹⁰³ Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, II, s. 296-297; IV, s. 123-124; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 307; Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id*, s. 300.

¹⁰⁴ Bahâîlik hakkında geniş bilgi için bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, *Bâbîlik ve Bahâîlik*, Ankara 1994.

¹⁰⁵ Muhammed Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, trc. Sibgatullah Kaya, İstanbul 1996, s. 226; Fığlalı, *Bâbîlik*, s. 62.

¹⁰⁶ Fığlalı, "Bahâîlik", *DİA*, İstanbul 1991, IV, s. 467; a.mlf., *Çağımızda İ'tikâdî İslâm Mezhepleri*, İstanbul 1996, s. 216 vd.

¹⁰⁷ Ebû Zehrâ, *Mezhepler Tarihi*, s. 232; Hammad el-Cühenî, *Çağdaş Fikir Akımları Ansiklopedisi*, trc. Hasan Fehmi Ulus, İstanbul ts. s. 20.

doğrultusunda yorumlamaları bile kendi içinde tutarsızdır. Çünkü bundan “nebîlerin sona erdiği, resullerin sona ermediği” anlaşılacak olursa, nebîliğin risâletten daha umûmî olduğu düşüncesinden hareketle, nebîlikten mahrum kalmış bir elçiliğin ancak kurumsal anlamının dışında kullanılmasının mümkün olduğu sonucu ortaya çıkar. Bu bakış açısı kavramları kendi emelleri doğrultusunda yorumlamaktan başka bir değere sahip değildir. Saymış olduğumuz bu görüşleri nedeniyle İslâm âlimleri tarafından tekfir edilmiş, bunların tamamen İslâm’ı yıkmak, müslümanlar arasında anarşi ve dinsizliği yaymak kastıyla ortaya çıktığı ifade edilmiştir.¹⁰⁸

Hatm-ı nübüvvet konusunda mânası apaçık olan ve hiçbir şekilde te’vil edilme imkânı bulunmayan naslar mevcuttur. Nitekim İslâm dininin doğuşundan zamanımıza kadar geçen süre içinde Kur’an ve sünnet’e gönülden bağlı olan bütün müslüman âlimler, Hz. Muhammed’in gelişiyle nübüvvet ve risâlet müessesesinin sona erdiğine, onun tebliğ ettiği dinin de kıyamete kadar geçerli olacağına inanmayı, İslâm akâidi içinde yer alan temel bir ilke kabul etmişler, bu tür temel ilkelerin inanılması zarûrât-ı diniyye arasında bulunduğu hususunda ittifak etmişler ve şu anda içinde yaşadığımız devrenin de akıl ve keşf devresi olduğunu açıkça belirtmişlerdir.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Ebû Zehra, *Mezhepler Tarihi*, s. 232; Fığlalı, *Bâbilik ve Bahâilik*, s. 64-65; Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, s. 28.

¹⁰⁹ Bilmen, *Muvazzah İlm-i Kelâm*, İstanbul 2000, s. 282; Mahmud Şeltut, *Akâid ve Şeriat*, trc. Muharrem Tan, İstanbul 1991, I, s. 44; Bekir Topaloğlu-Y.Şevki Yavuz-İlyas Çelebi, *“İslâm’da İnanç Esasları”*, İstanbul 2002, s. 206-207.

BÖLÜM 2: EHL-İ SÜNNET'E GÖRE NÜBÜVVET

2.1. Eş'ariyye'ye Göre Nübüvvet

Eş'ariyye mezhebinin kurucu olan Eş'arî (ö.324/936) ve bu mezhebi geliştiren diğer mensuplarına göre Allah'ın insanlar peygamber göndermesi aklen mümkündür. Peygamber göndermek Allah'ın bir fiildir ve diğer fiillerinde olduğu gibi de zorunluluk ifade etmez. Dolayısıyla peygamber göndermesi mümkün olduğu gibi göndermemesi de mümkündür. Allah'ın insanlara nebiler ve resuller göndermesi lütuf ve ihsandır. Göndermemesi ise bir zaaf ve noksanlık değildir.¹¹⁰ Peygamberlerin insanlara bildirdikleri emir ve yasakları peygamber olmaksızın Allah'ın insanlara bildirmesi O'nun kudreti dâhilindedir.¹¹¹

Taftazânî (ö. 793/1390), genel Eş'arî doktrininden farklı olarak peygamberlerin gönderilmesinin Allah'ın üzerine düşen bir vazife olarak değil, O'nun hikmetinden kendiliğinden meydana gelen bir sonuç şeklinde vacip olduğunu söylemektedir.¹¹² Peygamber göndermekteki fayda, kendilerine gönderilen topluluğa aittir. Zira Allah peygamber göndermek suretiyle ona inanan kimselerin menfaatini dilemiştir.¹¹³

Eş'arî mezhebine göre akıl, eşyanın ve fillerin iyilik ve kötülüklerini tespit etmede belirleyici değildir. Çünkü eşyanın ve fillerin zatında iyilik ve kötülüğe delalet eden bir şey yoktur. Bu durum ancak Allah'ın bildirmesiyle iyi veya kötü, güzel veya çirkin nitelmesi kazanacaktır. Öyleyse insan ancak nübüvvetin gerçekleşmesinden sonra iyi ve güzeli seçebilir ve sorumlu olabilir. Çünkü birine göre iyi olan bir şey diğerine göre kötü olabilir. Bununla birlikte akıl peygamber gönderilmenin kesintiye uğradığı fetret dönemlerinde iyi ve kötüyü ayırt edebilme kabiliyetine sahip olsa da bu durum insanın tüm hayatını kapsayacak bir durum değildir. Çünkü insan aklı

¹¹⁰ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, Beyrut, nşr. Daniel Gımarret, 1987, s. 175, Gazzalî, *el-İktisat fi'l-i'tikât*, s. 121.

¹¹¹ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 176.

¹¹² Taftazânî, *Şerh'ül-Âkaid*, , trc. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1991 s. 215.

¹¹³ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 175.

çeşitli yan tesirlerden etkilenerek varlığın özünde bulunan bu özellikleri kavrama kabiliyetini kaybeder.¹¹⁴

Dolayısıyla insanın sorumluluk kazanabilmesi, eşyanın ve fiillerin iyilik ve kötülüğünü ayırt edebilmesi için peygambere ihtiyacı vardır.

Peygamberlik müessesesi insanların bir ihtiyacıdır. Ve insanlara en iyi ve en faydalı bilgileri tebliğ etmek peygamberlerin görevidir. Fakat buna rağmen, kul için en uygun olanı yaratmak ve yerine getirmek Allah'a vacip değildir. Allah, insanlar için en güzel olanı, terkini gerektiren herhangi bir hikmet ve maslahat olmasa dahi yaratmak zorunda değildir.¹¹⁵

Husun-Kubuh meselesinde kabul ettikleri görüşlerin bir sonucu olarak, Eş'arîler ile Maturîdî'ler arasında görüş ayrılıklarından biri olan "peygamber gelmeden insanın akılla Allah'ı bilip bilemeyeceği" konusu ortaya çıkmış ve Eş'arî'ler, dini tebliğat olmaksızın insanın akılla Allah'ı idrak etmemesinden dolayı sorumlu olmayacağı görüşünü benimsemişlerdir.¹¹⁶ Bu kanaat Allah'ın "Biz peygamber göndermedikçe azap edecek değiliz"¹¹⁷ ayetinden hareketle varılan bir sonuçtur.

Allah'ın peygamber göndermesinde kulların menfaat ve faydası olduğu halde Allah bunu yapmayabilir. Allah'ın bu hususları gözetmesi, peygamber göndermesi hiçbir zaman zorunluluk ifade etmez, ancak göndermiş olması insanların için bir lütuf ve ihsan olarak kabul edilir. Bu konularla alakalı kullanılan vücut ve imkân kavramları Allah açısından söz konusu anlamları ifade eder. Hiçbir şekilde "nübüvvetin mümkün olması" insanların nübüvvete ihtiyaçları olmadığını, gönderilip gönderilmemesinin pek de önemli olmadığı sonucunu ortaya çıkarmaz. İnsanlar, menfaatleri gereği nübüvvete muhtaçtır. Fakat Allah'ın bunu yerine getirmesi zorunlu değildir.

Eş'arî'nin nübüvvet konusunda dikkat çeken tarafı velayeti, nübüvvet ve risalet'le aynı kategoride değerlendirmesidir. Ona göre risalet, nübüvvet ve velayetin en üst

¹¹⁴ Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvvât vema yetealleku biha*, Beyrut, 1986, s. 7-8.

¹¹⁵ Gazzalî, *el-İktisat fi'l-i'tikât*, s. 115.

¹¹⁶ İzmirli İsmail Hakkı, *Yeni İlmî Kelam*, Haz. Sabri Hizmetli, Ünran Yay., Ankara 1981, s. 1339.

¹¹⁷ İsrâ 17/15.

basamağıdır. İnsanlar arasında mukarreb meleklerden daha faziletli olan kimseler sadece peygamberlerdir.¹¹⁸

Eş'arî'ye göre nübüvveti isbat eden yegâne delil mucizedir. Nübüvveti doğruluğu ancak mucize ile bilinir. Mucizenin asıl hedefi ise doğru olan kimse ile yalancıyı birbirinden ayırmaktır. Eğer bu olağanüstü olaylar velilerden zuhur ederse bunun adı keramet olur. Zira veli, bu olağanüstü olaylarla yani kerametleriyle başkalarına meydan okuyamaz.¹¹⁹

Peygamberlerin bi'setten önce günah işlemelerini mümkün gören Eş'arî, peygamberlik makamından sonra bunun sözkonusu olacağına dair bir nassın olmadığını söyleyerek peygamberlerde bulunan ismet sıfatının Onların peygamberliklerinden sonrasını ifade ettiğini söyler. O, "Adem Rabbine asi oldu"¹²⁰ ayetine dayanarak peygamberlerin nübüvvetten sonra da günah işleyebilecekleri iddialarının yanlış olduğunu, bu durumun nübüvvetten önceyi ifade ettiğini söyler.¹²¹

Eş'arî mezhebi ile Maturidî mezhebi arasındaki görüş ayrılıklarından birisi de kadınların nübüvveti ile alakalıdır. Eş'arî, "Senden önce erkeklerden başkasını resul olarak göndermedik"¹²² ayetine dayanarak kadınlardan nebiler gönderildiğini, fakat resullerin gönderilmediğini iddia etmiştir.¹²³ İbn Hazm'da bu görüştedir. Kadınların resul olarak değil nebi olarak gönderildiğini söylemiştir. Nebi kelimesinin sözlük anlamından yola çıkarak "Allah'ın vahyine mazhar olan" herkesin nebi olmasından dolayı Hz. Meryem ve Hz. Asiye gibi kadınların da bu kapsam dâhilinde değerlendirilmesi gerektiğini söylemiştir.¹²⁴

Eş'arî mezhebi âlimleri nübüvvet meselesini ele alırken genel olarak Berâhime olarak isimlendirilen grubun nübüvveti imkânsız görmeleri, dayandıkları delilleri ve ve bunların itiraz noktalarını esas alarak peygamberlik müessesini ispat etmeye

¹¹⁸ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 175.

¹¹⁹ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 176-177.

¹²⁰ Tâhâ 20/121.

¹²¹ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 175.

¹²² Yusuf 12/109.

¹²³ İbn Füreke, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 174

¹²⁴ İbn Hazm, *el-Fasl fi'l-milel ve'l-ehva ve'n-nihal*, V, s. 119-121.

çalışmışlardır. Eş'arî'nin eserlerinde pek rastlanmasa da mezhebi geliştiren mensuplarının eserlerinde değerlendirmeler aynı tarzda takdim edilmiştir.

Bu itirazların temelini aklın yetersizliği oluşturmaktadır. Yani eğer peygamberlerin bildikleri hususlar akıl tarafından da ortaya konulan gerçekler ise veya akla uygun ise bu durumda nübüvvete ihtiyaç duyulmaz. Şayet vahyin ürünü olan peygamberlerin insanlara bildirdikleri hususlar akla aykırılık arz ediyorsa bu durumda da nübüvvet abestir ve Allah'ın hikmetine aykırıdır.

Bakillânî (ö.403/1013), Allah'ın insanlara gönderdiği peygamberlerin insan olmaları yönüyle, aynı öze sahip eşit iki varlıktan birinin diğerine üstün tutulmasının hikmete aykırı olduğunu iddia ederek peygamberliği imkânsız görenlerin aslında çelişki içinde olduklarını ifade eder. Zira bu iddiayı ortaya koyanlar, insanlar arasında her yönden eşitliğin bulunmadığını bilmektedirler. Bazı insanlar diğerlerine göre daha zeki olabilmektedir. Yine aynı şekilde bir kısmı diğerine göre daha bilgili veya bir kısmı sağır ve dilsiz olabilirler. İşte bütün bunlar bu dünyaya ait bir takım gerçekler ise Allah'ın hikmetine de aykırı olmaları gerekirdi. Hâlbuki bu farklılığı hikmete uygun görenlerin Allah'ın peygamberleri insan cinsinden göndermesini hikmete aykırı görmeleri tutarsızlıktır.¹²⁵

Bakillânî, peygamberin Allah tarafından görevlendirildiğini ortaya koyan vahyin, kendisine indirilen kitabın Allah tarafından gönderildiğine delalet bir özellik olmadığı, zira bunların ne gözle görülebilen ne de duyularla müşahede edilebilen gerçekler olmadığı şeklindeki bir itirazın ancak duyulur bir âleme kıyasla mümkün olabileceğini söyler. Bakillânî, ilahî hitabın bu tür sıfatlarla açılanamayacağını ifade eder. Buna göre Allah'ın yarattıklarından dilediği insanlarla hitap etmesi insan sözü cinsinden değildir. Yarattıklarının sözüne de benzemez. Eğer vahiy bu tarz bir özelliğe sahip olsaydı, yani başlı başına işitme duyusuyla algılanabilseydi, Allah'ın kadim olduğuna delil getirmek mümkün olmazdı. Hâlbuki Allah'ın kelamı O'nun zatıyla kaim bir sıfattır. Bu böyle olunca, Allah'ın kelamını işiten şeyin "hiçbir şeye benzemeyen"¹²⁶ kadim bir varlıktan olduğunu bilir.¹²⁷

¹²⁵ Bakillânî, *Kitâbu't-Temhîd*, s. 128-129.

¹²⁶ Şûra 42/11.

Eş'arîler nübüvvet konusunu izah ederken genel olarak, sırf akıl açısından Allah Teâlâ'nın insanlara peygamber göndermesinin vâcip veya müstahil değil, Allah'ın fiillerinden biri olduğu için O'nun diğer fiilleri gibi nübüvvetin de mümkün olduğu, peygamber gönderme fiilinin Allah için zorunluluk (vâcip) ifade etmeyeceği hususunda görüş birliğine varmışlardır.¹²⁸ Eş'arîyye mezhebine göre akıl eşyanın ve fiillerinin güzellik ve çirkinliğini, iyilik ve kötülüklerini tesbit etmede belirleyici değildir. Zira eşyanın tabiatında iyilik ve kötülüğe delalet eden bir şey yoktur. Bir şey ancak dinin tespiti ile iyi veya kötü, güzel veya çirkin olur. Durum böyle olunca, insan ancak nübüvvetin gerçekleşmesinden sonra iyi ve güzel seçebilir ve sorumlu olabilir. Buna göre, akıl açısından Allah'ın insanlara peygamberler göndermesi vâcip değil, mümkündür. Allah'ın insanlara nebîler göndermesi bir lütuf ve ihsandır; göndermemesi ise bir zaaf ve noksanlık değildir.¹²⁹ Eş'arîler, Allah'ın peygamberler göndermesini, "lütuf prensibine" dayanarak açıklamışlardır. Şöyle ki, Allah Teâlâ fâil-i muhtardır. Hiç bir şeyi yerine getirmek zorunda değildir. Peygamberler gönderme de O'nun fiillerinden birisidir ve diğer fiillerinde olduğu gibi zorunluluk ifade etmez. Allah istemiştir, peygamber göndermiştir. Göndermesiyle göndermemesi eşit derecede mümkündür. Aklın bu konuda vereceği hüküm budur.¹³⁰

Eş'arîler, nübüvvet problemini izah ederken genel olarak aynı fikirleri paylaşırlar ve aralarında ciddi görüş ayrılıkları mevcut değildir. Ancak aralarında farklı görüşlere sahip kimseler bulunsa da bu, genel doktrinlerini değiştirecek nitelikte değildir.

Cüveynî (ö. 478/1085), Berahime'nin nübüvveti akıl açısından imkansız görmelerini eleştirerek, peygamberlerin bildirdikleri hususları aklın idrak etmesini imkansız olmadığını, aklın idrak etmesiyle peygamberliğe gerek olamayacağını iddia etmenin

¹²⁷ Bakillânî, *Kitâbü't-Temhid*, s. 132-133.

¹²⁸ Cüveynî, *el-İrşâd*, nşr. Şeyh Zekeriyâ 'Umeyrâ, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1416/1995, s. 303; Gazzâlî, *el-İktisâd*, s. 143-144; Ahmet Mahmut Suphi, *Fi İlm-i Kelâm*, İskenderiye 1992, II, s. 132, s. 135; III, s. 231.

¹²⁹ İbn Fûrek, *Mücerredü makalati's-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, s. 174-175; Gazzâlî, *el-İktisâd*, s. 116, s. 138, s. 143; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut, Dârü'l -kütübi'l-ilmîyye, 2004, s. 274; Adudüddin el-İcî, *el-Mevâkıf*, Beyrut, Âlemü'l-kütüb ts. , s. 342.

¹³⁰ Akçay, "Bir Kelâm Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı", *SÜİFD*, III, s. 223.

ise doğru olmadığını belirterek, onların gönderiliş hikmetlerinin bir lütuf ve ihsan olduğunu vurgular.¹³¹

Gazzâlî (ö. 505/1111), nübüvvetin aklın sınırlarını aşan bir konu olduğunu, ancak tecrübî bir tarzla ispat edilebileceğini ön şart olarak iri sürmek suretiyle meseleyi ele alır. Bununla beraber Allah'ın mütakellim ve kadir olduğuna delalet eden deliller bulunduğu göre O'nun birtakım sesleri ve buna benzer gerçekleri kullarından risâlet görevi için seçtiği kimselerin kalbinde yaratmasında ve onlara birtakım bilgileri aktarmasına da kadirdir.¹³² Peygamberle aklın tek başına kavramaktan aciz olduğu hususları bildirmek ve izah etmek üzere gönderilmişlerdir. Onların bildirdiği bir takım hususların akıl tarafından kavranılır olması, bunların sadece akıl tarafından bilinebilecek şeylerden olmalarından kaynaklanmaktadır. Ona göre akıl kavrayıcı ve idrak edici bir özelliğe sahiptir, ayırt edici ve hüküm koyucu özelliklerin sahip değildir. Akıl tek başına amellerini ahlakın, inançların faydalı veya zararlı olduklarını, iyi veya kötü olduklarını bilemez. Akıl, ilahi bilgilerin doğruluğunu vahyin bildirmesiyle kavrar ve onların doğruluğunu zamanla sonuçlarının buna delalet etmesiyle tasdik eder.¹³³ Bunun için peygamberlerin akla uygun birtakım gerçekleri bildirmek göreviyle görevlendirilmesi muhal değildir ve Allah'ın hikmetine uygundur.

Fahredden er-Razî de (ö. 606/1210), nübüvvet konusu ele almış, nübüvvete yapılan itirazları değerlendirmiş ve cevaplandırmıştır. Razî, genel Eş'arî mezhebinin kabul ettiği şekilde, bir insanın nübüvvet iddiasında bulunduktan sonra mucize ortaya koymasının nübüvvetine delil olduğunu benimser. Kur'an'ın Hz. Peygamber'in mucizesi olduğundan hareket ederek Hz. Peygamber'in peygamberliğini delillendirmiştir. Çünkü, hiç kimse Kur'an'ın bir benzerini meydana getirememiştir.

2.2. Maturidi'ye Göre Nübüvvet:

Mâturidî âlimleri özellikle epistemoloji ile ilgili konularda Mu'tezile ile Eş'arîye arasında Mu'tezile'ye daha yakın bir konumda bulunmuştur. Ancak nübüvvetin imkânı konusunda Mâturidî âlimleri genel olarak iki farklı tutum içinde buldukları

¹³¹Cüveynî, *İrşâd*, nşr. Şeyh Zekeriyâ 'Umeyrâ, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmîyye, 1416/1995, s. 258.

¹³²Gazzâlî, *el-İktisat fi'l-i'tikât*, s. 123.

¹³³Gazzâlî, *el-İktisat fi'l-i'tikât*, s. 123-124.

görülmüştür. Mâturidilerin çoğunluğu Eş'arîler gibi peygamberler göndermenin aklen mümkün olduğu, dolayısıyla Allah'a vâcip olmadığı görüşünü benimsemişlerdir.¹³⁴ Mâverâünnehir ahâlisinden olan Mâtürîdî âlimleri ise bu konuda biraz daha cesur bir yaklaşım sergileyerek Mu'tezile'ye yaklaşmışlar, "Peygamberler göndermek Allah'a vâciptir" dememekle birlikte, "Allah'ın peygamberler göndermesi, aklın gerekli gördüğü bir mümkün fakat peygamber göndermek Allah'ın zâtına ve kudretine göre değil, lütfu ve hikmetine göre ve insanların risâlete olan ihtiyacı gereği Allah'a vâcip olduğunu kabul etmişlerdir.¹³⁵ Yalnız burada bahsedilen vâcip, Mutezile'nin anladığı mânada değildir. Şöyle ki; Cenâb-ı Hakk'ın hikmeti, kudreti, adaleti, ihsanı ve lütfu açıktır. Böyle yüce varlıktan ancak umûmî hayra ve onun üstünde hayır tasavvur edilemeyen nizamın güzelliğine sebep olan şeyin meydana gelmesi uygundur. Çünkü her akıl sahibi insan Allah'ın fiillerinde hikmetin bulunduğunu idrak eder ve peygamberlerin adalet, hikmet, ihsan, bağış ve bir lütfun gereği olarak karanlıklar içinde bocalayan insanı peygamberler aracılığıyla kurtuluşa erdirmek için peygamberlerin gönderildiklerini kabul eder.¹³⁶ Nitekim İmam Mâturîdî *Kitâbü't-Tevhîd*'de, muhtelif yerlerde özellikle insanların nübüvvete olan ihtiyaçları konusunda yaptığı aklî, ilmî ve sosyolojik açıklamalarından onun, Allah'ın peygamber göndermesini vâcip gördüğü ve bu zorunluluğu "Hikmet" ve "Mihnet" felsefesine oturttuğu anlaşılmaktadır.¹³⁷ Görüldüğü gibi Mâtürîdî ve diğer bazı Mâverâünnehir âlimleri, "Peygamber göndermek ilâhî hikmet gereği vâciptir" sözleriyle, Allah'ın bunu kendi zâtına zorunlu kılması veya bir başkasının Allah üzerine vâcip kılması değil, aksine nübüvvetin fiilen tahakkuk etmiş bir realite olmasını kastetmişlerdir.¹³⁸

Mâtürîdî (ö. 333/944), nübüvvetin mümkün olduğunu ve Allah'ın ilahi mesajlarını insanlara ulaştıran peygamberler göndermesini Allah'ın bir lütfu olarak kabul etmektedir. İlahi emir ve yasakların bulunmasını hikmete aykırı kabul edenlere karşı

¹³⁴ Neseffî, *Tebîrâtü'l-edille*, , nşr. Hüseyin Atay - Şaban Ali Neseffî, Düzgün, I-II, DİB. Yay., Ankara 2003, II, s. 12, s. 18; Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 103.

¹³⁵ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 225, s. 228; Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, s. 7, Sönmez Kutlu, *İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdilik*, Ankara 2003, s. 189

¹³⁶ Şerafeddin Gölcük, *Kelâm Tarihi*, Konya 1992, s. 79-80; Kutlu, *a.g.e.*, s. 189; Kemal Işık, *Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Ankara 1980, s. 103.

¹³⁷ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 222-232

¹³⁸ Sabri Yavuz, *İslam Düşüncesinde Nübüvvet*, s. 89; Akçay, "Bir Kelâm Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı", *SÜİFD*, III, s. 235.

onlarda hikmete aykırı bir durum bulunmadığını söyler. Allah insanları yaratmış, hayatta devamlılıklarını sağlamak amacıyla hayat sevgisi gibi birtakım arzular vermiştir. Eğer Allah emir ve yasaklar türünden ilahi teklifleri koymamış olsaydı, insanlar devamlı olarak hayatta kalmaya ve nefislerinin arzu ettiği şeyler peşinde koşmaya çalışırlardı, Böylece aralarında huzursuzluklar oluşur ve birbirleriyle çatışırlardı. İnsanların kendi lehinde ve aleyhinde olanları bilebilmeleri için Allah, ilahi teklifleri insanlara bildirmiştir.¹³⁹

Mâturîdîlere göre insanların bazı emir ve yasaklarla sorumlu tutulmalarını hikmete aykırı bularak nübüvveti inkar etmeye kalkışmak, aslında ilahi hikmeti ortaya koyma gayretinin bir sonucu değildir. Bu itibarla Allah'a inandığı halde peygamberliğe inanmayan ve bunu Allah'ın hikmeti açısından uygun görmeyen kimse, Allah'ın hikmetini ortaya koymak için böyle bir inkâra kalkışmamıştır. Bu şekilde inkâr Allah'ın hikmetini kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Ebu'l-Mu'in en-Neseî (ö. 508/1114), nübüvvetin imkânını ortaya koymaya çalışırken aklî delillere başvurmaya çalışmıştır ve Allah'ın yegâne yaratıcı ve kudret sahibi olduğunu izah eder. Nübüvvetin imkân dâhilinde bulunması akla aykırı bir durum değildir. Zira mülkünde tasarruf etme yetkisine sahip olan herkes, mülkiyeti ölçüsünde bu yetkiye sahiptir. Oysa Allah, kâinatın bütün zerrecelerini ve insanoğlunu yaratma kudretine sahiptir ve onları yoktan var etmiştir. Bunun için bütün yarattıklarına tasarruf etme yetkisine sahiptir. Emirlerini dilediği şekilde insanlara bildirir. Eğer isterse bu teklifleri bilecek akli yaratmak suretiyle bunu yapar, dilerse de peygamber göndermek suretiyle bunu yapar. Peygamberliği de dilerse göndermiş olduğu insan türünden seçer, isterse de farklı türlerden seçme yetkisine sahiptir. Allah'ın varlığını ve ulûhiyetini kabul edenlere göre bu durum muhal değildir¹⁴⁰

Neseî, peygamberliğin aklen mümkün olduğunu kabul eder ve mucizeyi de nübüvveti tasdik eden delil olarak kabul eder. Olağanüstü bir olayın, peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin hemen bu iddiasının peşinden meydana gelmesi, bu fiili Allah'ın yarattığı konusunda zorunlu bir bilgi doğurur. Çünkü bu tür fiillere Allah'tan başkası muktedir olamaz. Dolayısıyla mucize, Allah'ın peygamberini

¹³⁹Maturîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 177.

¹⁴⁰Neseî, *Tebsiratü'l-edille*, I, s. 448.

tasdik etmesidir ve peygamberliğinin gerçekliğine delalet eder. Mucize türünden olayların yalancılara elinde meydana gelmesi ise imkânsızdır. Peygamberliğin yegâne delili olan mucizenin böyle insanların elinden zuhur edecek olsaydı hak ile

batıl arasında fark kalmazdı. Bu ise hikmete aykırıdır.¹⁴¹

Maturîdîler, mucize olmadan peygamberin sözünün kabul edilmesini zorunlu görmezler. Çünkü mucize, gerçek peygamberle sahte peygamberi birbirinden ayıran en önemli delildir.¹⁴²

Sonuç olarak peygamber gönderme hususunda Ehl-i sünnet'in genel görüşünü şöyle özetleyebiliriz: Allah tarafından peygamberler gönderilmesi aklen câizdir. Yoksa Allah hakkında vâcip değildir. Bu, Allah'ın âleme bir lütfu ve rahmetidir. Allah, adâlet, hikmet, ihsan, bağış ve lütfunun bir gereği olarak, ilâhî idaresini karanlıklar içinde bocalayan insanı peygamberleri aracılığıyla kurtuluşa erdirmek için tecelli etmiş, iradesini adâlet ve hikmete göre şekillendirmiştir. Bunun sonucunda da peygamber göndermek, Allah'ın evrende geçerli kıldığı bir ilâhî kanunu (sünnetullah) olmuştur. Onun kanunlarında bir değişiklik olmayacağı bilindiğine göre, O, sünnetullah gereği peygamberler göndermiştir.

Mu'tezile sırf akıl açısından Allah'ın peygamber göndermek zorunda olduğunu genel olarak kabul etmiştir. Mu'tezile nübüvvetin zorunluluğunu temelde "adalet" prensibi çerçevesinde ele almış ve onu "Salah-Aslah" ile "Hüsn-Kubh" meselesindeki ilkelerine ve prensiplerine dayanarak açıklamışlardır.¹⁴³ Mu'tezile âimleri, nübüvvetin insanlığın yararına olduğu, onların saadet ve mutluluğunu amaç edindiği için Allah'ın insanlara en güzel ve faydalı olanı yaratması (salah-aslah) vâcip olduğundan, peygamberlerin gönderilmesinde de insanın menfaati bulunduğundan, bunun da vâcip olması gerektiğini, insanlar için en faydalı ve çıkarlarına en uygun

¹⁴¹Nesefî, *Tebîrâtü'l-edille*, I, s. 471.

¹⁴²Nureddin es-Sabûnî, *el-Bidâye fi usûl'd-din*, s. 46.

¹⁴³Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, s. 380; Avvad b. Abdullah el-Mu'tik, *el-Mu'tezile ve Usûlühüm el-hamse ve mevkifu ehli's-sünne minha*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad 1414/2001 s. 203.

olanı Allah'ın yapmaması, yaptığı işlerde bir çok hikmet ve maslahatın olmaması düşünölemeyeceğini savunmuşlardır.¹⁴⁴

İnsanların gerçek birer yol göstericisi olan peygamberlere ihtiyacı vardır. İnsan yaratılırken akıl, bilinç, idrak, seçme imkânı gibi birtakım yeteneklerle donatılmıştır. Bu yetenekler sayesinde kendisi, çevresi ve diğer yaratıklar hakkında bazı bilgiler edinmiş olsa da, bütün bunlar sınırlı ve kendi gücü oranındadır. İnsanın gücünü aşan konularda ve yeterli olamadığı hususlarda elinden tutulması ve yolunun aydınlatılması gerekmektedir. İşte yarattığı insanın bu yönünü en iyi bilen yüce Allah, hikmetinin, lütuf ve yardımın bir sonucu olarak insanlara peygamberler göndermiştir. Verdiğimiz bilgilere ek olarak, Allah'ın, birer yol gösterici, eğitici ve kurtarıcı olan peygamberleri göndermesinde pek çok hikmetlerin olduğu birçok âlimler tarafından dile getirilmiştir. Bunları genel olarak sıralamak gerekirse dört ana başlık altında toplamak mümkündür:

1) İnsanlar, hatta onlara yön veren bilgin ve bilge kişiler kendi akıllarıyla Allah'ın varlığını, birliğini anlayabilirlerse de, bunun ötesinde O'na ait birtakım yüce sıfatları, âhiret ve dünya ile ilgili meseleleri tamamen anlama ve çözümleme hususunda yeterli olmadıkları gibi yarım, hatalı ve müphem bilgilere sahiptirler. Allah'a nasıl ibadet edileceğini, âhiretle ilgili durumları, cennet ve cehennemi dosdoğru bilemezler. Allah, insanların bu problemlerini çözecek, ihtiyaçlarını giderecek ve onlara yol gösterecek peygamberler göndermiştir.¹⁴⁵

2) İnsanların belli işlerde sorumlu ve yükümlü tutulabilmesi ve bundan dolayı onlara sevap ve ceza verilebilmesi için bilgilendirilmesine, bunun için de peygamberler gönderilmesine ihtiyaç vardır. Böylelikle sorumlu ve yükümlü olan insanların, âhirette dünyadayken işlediği suçlar için, *"Ya Rabbi, vaktinde bize bunları bildirseydin , hükümlerini, şeriatını, kanunlarını bildiren bir elçi gönderseydin de, bilmediklerimizi öğrenip, onlara uysaydık ve bu felaketler başlarımıza gelmese idi ne*

¹⁴⁴Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, s. 386-387; Âmidî, *Gâyetü'l-merâm*, s. 274 vd.; Abdullah el-Mu'tik, *el-Mu'tezile*, s. 204 vd..

¹⁴⁵Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 226,s. 229; Gazzâlî, *el-İktisâd*, s. 143 vd.; Teftâzânî, *Şerhu'l-'Akâ'id*, s. 294; Abduh, *Risâletü't-tevhîd*, s. 130, 141; A. Hamdi Akseki, *İslâm Dini*, Ankara 1973, s. 84.

olurdu?"¹⁴⁶ diye Allah'a karşı mazeret ileri sürmelerinin peşinen önüne geçilmiş olmaktadır.¹⁴⁷

3) Peygamberler toplumu ahlâken yüceltmek için gönderildikleri gibi, sanat, ticaret, ziraat ve çeşitli meslekleri topluma öğretmek suretiyle medeniyete, kültüre ve toplumsal gelişmeye katkıda bulunmaları için de gönderilmişlerdir. Dolayısıyla ümmetlerini hem bu dünya da hem de âhirette mutlu kılmaya çaba sarf etmişlerdir.¹⁴⁸

4) Eğer peygamberler gönderilmemiş olsalardı insanlar, gerçeği, iyiyi, doğruyu ve güzeli bulmada, faydalı ve zararlıyı ayırt etmede zorlanacaklar, hangi şeyler faydalı, hangi şeyler zararlıdır diye uzun süre düşünmek zorunda kalacaklar ve bunun için çok zaman harcayacaklardır. Yahut zararlı olanı ayırt etmek için tek tek deneme yoluna gidecekler, o zaman da ölümle yüz yüze geleceklerdi. İnsanların en kısa ve pürüzsüz bir yoldan giderek, dünya ve âhîret saadetine kavuşması, fikren ve ahlâken yükselmesi, ancak peygamberlerin öğrettiği buyrukları yerine getirip, yasaklardan kaçınmakla mümkün olabilir. İşte bu ve benzeri sebeplerle Allah Teâlâ, rahmetinin bir sonucu olarak peygamberler göndermiştir.¹⁴⁹ Nitekim "*Biz seni ancak alemlere rahmet olarak gönderdik.*"¹⁵⁰ âyeti bu gerçeği dile getirmektedir.

2.3. Sufiler'e Göre Nübüvvet:

Sufiler nübüvvet görüşlerini ifade ederken daha çok velayet ile irtibatlı olarak ele almışlar ve velayeti nübüvvetin bir parçası olarak görmüşlerdir. Velayeti bir bakıma devam eden nübüvvet şeklinde ifade etmişlerdir. Bu düşüncenin en çarpıcı örneği Abdülkerîm el-Kuşeyrî'dir (ö. 465/1072). Bir sufi olmasının yanında bir Eş'arî mezhebi savunucusu olması onun özgün tarafını oluşturur. Hocaları arasında bulunan İbn Fûrek ve Ebû İshâk İsferyânî gibi Eş'arîlerin iki önemli siması, onun bu yönünün ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bundan dolayı Kuşeyrî, nübüvvet konusunda Eş'arîlerin görüşünü olduğu gibi paylaşır. Hassas bir nokta olan mucize

¹⁴⁶ Nisâ 4/165; Mâide 5/19.

¹⁴⁷ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü Ehli's-sünne*, I, s. 528-529; III, s. 141-142; Kurtubî, *el-Câmi' li ahkâm*, Daru'l-kütübi'l-Arabî, 1967, X, s. 354; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, VI, s. 84-85; XIV, s. 427 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, VI, s. 65-66.

¹⁴⁸ Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 225-226; Fahreddin er-Râzî, *el-Muhassal: Kelâm'a Giriş*, trc. Hüseyin Atay, Ankara 2002, s. 243.

¹⁴⁹ Kâdî Abdülcebbar, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, s. 381; s. 104; İbn Haldûn, *Mukaddime*, I, s. 122 vd.

¹⁵⁰ Enbiyâ 21/107.

ile keramet arasındaki ayrıma dikkat çeken Kuşeyrî'ye göre mu'cize, peygamberlik iddiası ile birlikte bulunur; oysa kerametın böyle bir özelliği yoktur, bu yüzden de keramete asla mu'cize ismi verilemez.¹⁵¹ Nebi-veli farkına da bir ölçüde giren Kuşeyrî, velinin "isyandan uzak ve sürekli ibadet ve taat içinde olması" ve "Allah tarafından kul ve dost kılınmış olması" şeklinde iki anlamının olduğunu vurgular. Ancak bundan, peygamberlerde bulunan ismet sıfatına velinin sahip olduğu anlamının çıkarılmaması gerektiğine dikkat çeker. Şu kadar var ki, "Benim velim kitabı indiren Allah'tır. O salihleri korur"¹⁵² mealindeki ayette "salihleri korur" kısmından hareketle Allah'ın velî kulunu hizlândan koruyacağını ve tevfiik ile destekleyeceğini belirtir.¹⁵³ Verdiği tariften ve sonrasında Kuşeyrî'nin salih kul olmak ile korunmuşluğu (mahfuz) birlikte düşündüğü görülür. Şunu da eklemek gerekir, ona göre bu korunmuşluk mihneti ve günaha gitme gücünü ortadan kaldırmaz.

Kuşeyrî'ye göre peygamber Allah ile kulları arasında bir elçidir. Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde yer alan "rasul" kelimesi "feül" kalbında "mürsel" anlamındadır.¹⁵⁴ Allah kendi yarattıklarına hükümranlığının bir gereği olarak rasuller göndermiştir. Göndermiş olduğu peygamberlerinin doğruluğunu desteklemek için de peygamberlerini mucizelerle desteklemiştir.¹⁵⁵ Peygamber göndermekte bir takım hikmet ve faydalar vardır. Bu hikmet ve faydalar insanın menfaatine olan şeylerdir. Bu faydaların temininde insanın gayreti yetersizdir. Peygamberlerin gönderilmesindeki maksatları gerçekleştirmek, insanın gayretlerinin yetersiz olması sebebiyle, bu maksatlar doğrultusunda peygamberlerin varlığı gerekli hale gelir. Diğer taraftan insanın doğru ve yanlış kavrayarak, gayretini Allah'a vuslatı gerçekleştirmeye yöneltmesi, tasavvufi düşüncenin temel hedefidir. Kuşeyrî'de bu noktadan hareketle peygamber gönderme amacıyla vuslat arasında bir ilgi kurar.

¹⁵¹Abdulkerim Kuşeyrî, *Luma' fi'l-itikâd*, Et-Tablavî Mahmut Sa'd, Matbaatu'l-emâne, Kahire, 1988, s. 29-30.

¹⁵²A'râf 7/196.

¹⁵³Abdulkerim Kuşeyrî, *er-Risâle*, Beyrut 1410/1990, s. 359.

¹⁵⁴Abdulkerim Kuşeyrî, *Şikayetü Ehli's-sünne*, thk. Pakistan, 1964, s. 24.

¹⁵⁵Abdulkerim Kuşeyrî, *Luma' fi'l-itikâd*, s. 29.

Kuşeyrî'ye göre, peygamber gönderme vuslat kapılarının anahtarıdır. Allah'a ulaşma konusunda hiç kimseye, peygamber olmaksızın her hangi bir yol yoktur.¹⁵⁶

Kuşeyrî'ye göre peygamberler kabirlerinde diridirler. Bu konuda Allah "Allah yolunda öldürülenleri sakın ölümlerini sanma, bilakis onlar diridirler, (öyle ki, Allah'ın) lütuf ve inayetinden kendilerine verdiği (şehitlik mertebesi) ile hepsi de sevinçli bir şekilde (cennet nimetleriyle) rızıklandırılır"¹⁵⁷ buyurur. Allah katında diri olmaları bakımından peygamberler buna şehitlerden daha çok layıktırlar. Çünkü Kur'an-ı Kerim'de Allah'a ve peygamberine itaat edenler hakkında "... işte böyleleri, Allah'ın kendilerine nimet verdiği peygamberler, sıddıklar, şehitler ve salihlerle beraberdirler..."¹⁵⁸ buyrulmaktadır. Ayetin ortaya koyduğu gerçek ise şehitlerin peygamberlere nispetle üçüncü sırada yer aldıklarıdır.

Abdulkerîm Kuşeyrî bundan hareketle üçüncü sırada olan şehitlerin "diri" olmalarıyla, peygamber arasında bir karşılaştırma yaparak, öncelikle buna peygamberlerin layık olduğunu belirtir. Çünkü ayette zikredilen şehitlik ve diğer rütbelere derece bakımından nübüvvet rütbesinden daha alt seviyededir.¹⁵⁹

Kuşeyrî'ye göre, mucizeler peygamberlere, kerâmetler velîlere mahsustur. Velîlerin mucizeleri yoktur. Çünkü mucizenin şartı, nübüvvet iddiasıyla birlikte olmasıdır. Mucize bizâtihi mucize değildir. Birçok vasıflarla birlikte geldiği için mucize olur. Bu şartlardan biri olmadığı zaman mucize olmaktan çıkar. Bu şartlardan birisi de nübüvvet iddiasıdır. Velîler nübüvvet iddiasında olmadıkları için onlardan sâdır olan davranışlar mucize değildir.¹⁶⁰

Ebü'n-Necîb es-Suhreverdî'nin (ö. 563/1168) peygamberlik görüşü büyük ölçüde Eş'arî anlayışına uygundur. Ancak 'mucize' ve onun peygamberliği kabul noktasındaki fonksiyonu hususunda kendisine özgü görüşü vardır. Geleneksel anlayışa göre peygamber "mucize ile desteklenmiş kişi" olarak tanımlanır ve mucize peygamberin elçiliğinin delili olarak görülür. Ebü'n-Necîb Suhreverdî bunun aksine

¹⁵⁶ Abdulkerîm Kuşeyrî, *Luma fi'l-ittikâd*, s. 37.

¹⁵⁷ Âli İmrân 3/169.

¹⁵⁸ Nisa 4/69.

¹⁵⁹ Abdulkerîm Kuşeyrî, *Şikayetü Ehli's-sünne*, s. 406.

¹⁶⁰ Abdulkerîm Kuşeyrî, *Şikayetü Ehli's-sünne*, s. 354.

peygamberin peygamberliğinin mucize değil, 'irsal' (peygamberin elçi olarak gönderilmesi) ile sabit olduğu kanaatindedir. Bu görüşü, "peygamber mucize göstermese de peygamberdir ve insanlar ona inanmak zorundadır" anlamına gelir. Ancak buradan Suhreverdî'nin mucizeyi kabul etmediği sonucu çıkarılamaz. Muhtemelen o, mucizenin 'tehadî (meydan okuma)' yönüne bakarak, bunun kâfirlere yönelik bir tehdit ve inatlarını kırma olarak görmüş ve bundan dolayı da müminler için gerekli bulmamış olabilir. Zaten mucizenin "peygamberin elinde gerçekleşmesi" ve 'tehadî' özellikleri ile kerametten ayrıldığı söylemesi bu ihtimali güçlendirmektedir. Kerametın gizli tutulması hususuna vurgu yapması, zühd ehli sufilerin anlayışının bir yansımasıdır. Ona göre keramet, velinin isteği ile değil Allah'ın iradesiyedir.¹⁶¹

Felsefî dönemde peygamberlik konusunda en özgün görüş sahibi, bu döneme adeta damgasını vuran, Gazzalî'den sonra tasavvuf alanında otorite olma bakımından öne çıkan kişi Muhyiddîn İbn Arabî'dir. Ancak İbn Arabî'nin özellikle velilikle ilişkilendirilmiş nübüvvet görüşünü büyük oranda Hakîm et-Tirmizî'den (ö. 285/898) aldığı görülür. Şu kadar var ki, bu görüşlerin ancak İbn Arabî ile birlikte şöhret bulduğu da bir gerçektir.

Hakîm et-Tirmizî'ye göre nübüvvet Allah'ı bilmektir. Allah'ın nuru ile örtülmüş şeyleri görmektir. Nübüvvet burhan(delil) iledir, velayet ise bürhandır. Vahiy, peygembere ruh (melek) ile gelir, veliye ilham sekînet ile verilir. Hz. Muhammed (a.s.) bütün peygamberlerin önüne geçirildi ve Allah O'na hatm-i nübüvveti verdi. Böylece peygamberlik onunla tamamlandı. Allah, Hz. Peygamber'in ruhunu kabz ettiğinde, ümmeti içinde kırk sıddık kıldı. Onlarla yeryüzünü destekledi. Onlar, peygamberin ehl-i beyti idi. Kırdan her biri öldüğünde yerine bir başkasını getirdi. Onların sayıları azaldığında ve dünyanın zevali yaklaştığında, Allah bir kişiyi seçti ve gönderdi. Onu hatm-i velayet özelliği ile donattı. Velilerin sonuncusu (Hâtimü'l-velâye) olan bu kişi, kıyamet gününde diğer velilerin önünde Allah'ın hücceti olacaktır. Diğer bir deyişle Hz. Muhammed'in (a.s.) diğer peygamberlerin önderi

¹⁶¹Ebu'n-Necib Suhreverdî, *Âdâbü'l-mürîdîn*, Kahire, ts., Dâru'l-Vatani'l-Arabî, s. 26; Çağfer Karadaş, "Ebu'n-Necib es-Suhreverdî ve İtikadî Görüşleri", *U.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi*, c. 10, sy. 2, Bursa 2001, s. 123-134.

olması gibi, bu kişi bütün velilerin önderi olacaktır ve ona şefaet makamı verilecektir.¹⁶²

Hakîm et-Tirmizî'nin görüşleri, düşüncesinin zemini oluşturan İbn Arabî'ye göre insanlar akılları ile ulaşabilecekleri son nokta olan "Allah'ın varlığı ve birliğine" vakıf olduklarında, O'nun hakkında daha çok bilgi verecek ve O'nunla kendi aralarında irtibat kuracak bir vasıtaya ihtiyaç duyarlar. İşte bu ihtiyacı giderecek olan O'nun tarafından görevlendirilmiş bir elçidir. Zira akıl, sınırlı kapasitesi ile sınırlı şeyleri bilebilir ve düşünebilir. Allah'ın mutlak olması hasebiyle O'nu sınırlandırmak imkân dâhilinde bulunmadığına göre, kendisini zihinlere, kendi istediği şekilde nakşedecek ve akılların önünü açacak olan kimse, gönderdiği bu elçidir.¹⁶³

Nübüvveti ve gerekliliğini böyle anlayan İbn Arabî salt nübüvvet anlayışı bakımından öncekilerle pek farklılık arz etmez. Onun farklı tarafı nübüvvet ile velayeti aynı çerçeveye alma gayretidir. O temelde nübüvveti, nübüvvet-i âmme ve nübüvvet-i teşri şeklinde ikiye ayırır. Nübüvvet-i âmme'yi peygamberler de dâhil olmak üzere "Allah dostu" dediği herkesi kapsamına alabilecek genişlikte tutarken, nübüvvet-i teşrii melek ve vahiy vasıtasıyla şer'î hüküm koyucu ve icra edici bir görevle yükümlü kılınan kişilerle sınırlandırır. Bunun dışında şer'î nübüvvet, nebi'nin varlığı ile sınırlı iken, umumî nübüvvet peygamberin varlığı ile sınırlı olmayıp tevarüs yoluyla süreklilik arz eder. Örneğin Hz. Peygamberin vefatı ile teşri nübüvvet son bulmuş ancak umumî nübüvvet devam etmektedir.¹⁶⁴ İşte bu umumî nübüvvet İbn Arabî "velayet" adını vermekle birlikte veliye "nebi" ya da "resul" isminin verilmesine karşı çıkar. Her ne kadar veli, nübüvvet mirasından pay almak ve bir nevi nebinin suretiyle suretlenmek noktasında nebinin özelliklerini taşısa da, hüküm koyma (teşri) vasfının olmaması hasebiyle nebi ya da resûl isimlerini almayı hak etmemiştir. Zaten her veli bağlı bulunduğu peygamberin şeriatı ile yükümlü olması dolayısıyla "tâbî" konumundadır.¹⁶⁵ Zira veliler peygamberlerin kurduğu

¹⁶²Hakîm et-Tirmizî, *Hatmü'l-evliyâ*, nşr. Osman Yahya, Beyrut, Matbaatü'l-kâsûlikiyye, ts. , s. 334-346; Suad el-Hakîm, "el-Velâyetü's-süfiyye", *et-Turâsü'l-Arabî*, Ramazan 1409/Nisan 1989) sy. 35,36, s. 179.

¹⁶³İbn Arabî, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, nşr. Osman Yahya, Beyrut 1405/1985, V, s. 100-103.

¹⁶⁴İbn Arabî, *el-Fütühâtü'l-Mekkiyye*, X, s. 285; XI, s. 251; XII, s. 185, s. 317-318.

¹⁶⁵İbn Arabî, *Füsûsü'l-hikem*, nşr. Ebü'l-Alâ Affî, Beyrut 1400/1980, s. 62.

merdivenden tırmanan kimselerdir, merdiven kurma gibi bir görev ve özellikleri yoktur.¹⁶⁶

“Resul”, “nebi” ve “veli” özelden genele doğru giden üç ayrı kavramdır. Resul en hususî, veli ise en umumîdir. Bu durumda resul hem nebi ve hem veli iken yani diğer iki vasfı bünyesinde barındırırken; nebi sadece nebilik ve velilik vasıflarını, veli ise diğer ikisi hariç bir tek velayet vasfını taşır. Buna göre her resul, nebi ve velidir ama her veli resul veya nebi değildir.¹⁶⁷ Resul ve nebi arasında da farklılık gözeten İbn Arabî, nebiyi, “Tevrat indirilmeden önce İsrail’in kendisine haram kıldığı şeyler dışında İsrail oğullarına bütün yiyecekler helaldi...”¹⁶⁸ meâlindeki âyetten hareketle sadece kendi milletine hüküm koymakla görevli olan şekilde tanımlarken, resûlü kendi kavmi veya etrafı ile sınırlı kalmayan bir teşrî vazifesi ile yükümlü olan biçiminde tarif eder.¹⁶⁹

Teşrî nübüvvet Hz. Peygamberle birlikte son bulmuştur ama umumî nübüvvet ne zaman sona erecektir? Ona göre bu, son veli olan İsa (a.s.) ile son bulacaktır. O iki ayrı zamanda iki sıfat taşımaktadır, bundan dolayı da iki kere haşrolunacaktır. Birincisi Hz. Peygamberin ümmeti olarak veli sıfatıyla, ikincisi ise İsrailoğullarına gönderilen peygamber olarak gerçekleşecektir. İbn Arabî bu hatm-i velâyeyi de iki kısma ayırır. Birincisi Hz. İsa’nın şahsında gerçekleşen velayettir. İkincisi ise Hz. Muhammed’den tevarüs edilen velayettir ki, bunun son temsilcisinin kendi zamanında olduğunu ve kendisine bu kişinin hicrî 595 tarihinde tanıtıldığını söylemekle birlikte açık kimliğini vermez.¹⁷⁰ Bundan dolayı da bu kişinin İbn Arabî’nin kendisi olup olmadığı konusunda bir hayli tartışma meydana gelmiştir. “Nebi-veli efdaliyeti” konusunda ise İbn Arabî nebinin aynı zamanda veli olması hasebiyle onun velayetinin nübüvvetinden üstün olduğu görüşünü dile getirir. Ehlullah dediği sufilerin “veli nebiden üstündür” sözlerinin iki sıfatın aynı şahısta

¹⁶⁶İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, III, s. 84-85.

¹⁶⁷İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, XII, s. 136.

¹⁶⁸Âl-i İmrân 3/93.

¹⁶⁹İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, XII, s. 317-318.

¹⁷⁰İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, XI, s. 290; XII, s. 120-122.

toplanması itibariyle sözkonusu olabileceğini, aksi takdirde hiç bir velinin nebiden üstün olamayacağını vurgular.¹⁷¹

İbn Arabî zâhir ve bâtin itibariyle nebilerin bütün hal ve hareketlerinde Allah'ın koruması altında olduklarını (ma'sum) zira onların "şâri" vasıflarının bulunması sebebiyle bu korumanın gerekli ve doğal olduğunu vurgular. Velilerin ise kalplerine gelen ilham konusunda "mahfûz" olduklarını ancak bu iki kavram arasında farklılık bulunduğu dikkat çeker. Nebi bütünüyle bir genel koruma altında iken veli sadece kalbine gelen ilham konusunda bir korumaya sahiptir.¹⁷²

İbn Arabî'den sonra takipçileri, tek çizgi üzerinde olmamışlardır. Konevî ve onun takip edenler daha felsefesi bir çizgi arz ederken, Şa'ranî ve Bursevî'nin kelamcılarının görüşüne yakın bir çizgi izledikleri görülür.

İbn Arabî'nin, Konevî ve Kaşanî vasıtasıyla takipçisi olan Davud-i Kayserî'nin peygamberlik konusunda nispeten İbn Arabî'nin görüşlerini açıklayıcı ve bazı hususlarda özgün diyebileceğimiz görüşleri bulunur. Ona göre, 'nübüvvet' (peygamberlik) kelime olarak 'haber vermek' anlamında 'en-nebeü' kökünden veya 'kaçınmak/sakınmak' anlamına gelen 'en-nübüv' kökünden gelir. Her iki anlam da 'nübüvvet' kelimesinde bulunmaktadır. Çünkü nübüvvet görevini yerine getirmekle görevlendirilen kişi olan 'nebi' (peygamber), rahmanî haberleri vermenin yanında şeytanî vesveselerden uzak durmaya/kaçınmaya da özen gösterir. Nübüvvetin istilah anlamı ise "vahyedilen şer'î hükümleri ve zahir ile alakası bulunan gaybî manaları ilahî emir gereği insanlara bildirmektir". Bu anlamda nebi, ilahî zatı, sıfatlarını, gaybî manaları ve şer'î hükümleri haber veren kişidir. Peygamberler aldıkları bu bilgilerle halkı irşat etmekle görevlidirler. Çünkü halk kendileri için takdir edilmiş kemal mertebesine ancak onların irşadı ile ulaşabilir.

Peygamberlerden 'ulu'l-azm' derecesinde olanlara şeriat verilmiş iken, İsrail Oğullarına gönderilen peygamberlere şeriat verilmemiş; Hz. Musâ'nın (as) şeriatına uymaları emredilmiştir. Peygamberlik Allah'ın tayin ve tespiti ile olur. Allah peygamberi olarak göndereceği kişinin ilm-i ezelîdeki sabit aynını, görevine uygun

¹⁷¹İbn Arabî, *Füsûsü'l-hikem*, s. 135.

¹⁷²İbn Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, VII, 41-43; Çağfer Karadaş, *İbn Arabî'nin İtikadî Görüşleri*, İstanbul 1997, s. 28-31.

kabiliyet ile desteklemiş ve donatmıştır. ‘Velâyet’ (velilik) ise, lugat itibariyle ‘yakınlık/kurb’, ıstılahî olarak ise ‘hakka yakın olmak ve ilahî ahlak ile ahlaklanmak’ anlamına gelir; umumî ve hususî olmak üzere ikiye ayrılır. Umumi velayet kapsamına, inanan ve sahil amel işleyen her kul girer. “Allah, inananların dostudur...”¹⁷³ mealindeki ayet buna işaret eder. Hususî velayet ise, ancak Allah’ta fânî olup yine O’nda bekâ bulanlar içindir. Bu kapsama giren veli, beşerî sıfatlardan sıyrılarak fânî; ilahî sıfatlar ile muttasıf olmak suretiyle bâki olur. Bütün bu anlamları ile nübüvvet zâhire, velayet ise bâtına hitap eder. Bir başka ifade ile velayet nübüvvetin bâtını, nübüvvet de onun zâhidir. Bu durumda her nebi velidir, ancak her veli nebi değildir. Çünkü nebi, nübüvvet özelliği taşımayan her veliden kesinlikle üstündür. Nebinin veliliğinin nübüvvetinden üstün olması bu durumu değiştirmez. Her ne kadar nebi ve veli bazen bir vasıta ile bazen de vasıtasız ilahî hazretten gaybî bilgileri alıyorlarsa da, nebi tebliğ ile memur kılınmış ve verilen bilgileri haber vermekle görevlendirilmiştir; üstelik emredilene yapmakla ve nehyedilenden kaçınmakla mükellef kılınmıştır. “Ey Peygamber, sana Rabbinden indirilene tebliğ et”¹⁷⁴ “Sana düşen sadece tebliğ etmektir”¹⁷⁵, “Sen ancak sakındıransın(nezîr)”¹⁷⁶ mealindeki ayetler buna işaret eder. Buna karşılık veliye düşen, bağılı olduğu peygambere zâhir noktasında tam bir mutabakatla tâbi olmaktır; velayet derecesi ne olursa olsun bu onun üzerine bir farzdır.¹⁷⁷ Şu bir gerçek ki, dünya ve dünyada olan her şey için bir son vardır. Peygamberlik ve velilik için de, son olacaktır. Bu nedenle, peygamberlerin sonuncusu Hz. Muhammed (sav), küllî velayetin sonuncusu Hz. İsa (a.s.), cüz’î velayetin sonuncusu da Muhyiddîn İbn Arabî’dir. Hz. İsa her ne kadar peygamber ise de kıyamete yakın yeryüzüne indiğinde velilik sıfatı ile inecektir. Bundan dolayı o, kıyamet günü bir kere peygamberlerle beraber nebi olarak, bir kere de Hz. Muhammed’in (a.s.) ümmetinden bir fert olarak haşr olacaktır.¹⁷⁸

¹⁷³Bakara 2/257.

¹⁷⁴Mâide 5/67.

¹⁷⁵Âl-i İmrân 3/20.

¹⁷⁶Fâtır 35/23.

¹⁷⁷Dâvûd-i Kayserî, *Tahkîku mâi'l-hayât ve keşfu esrâri'z-zulumât: er-Resâil*, nşr. Mehmet Bayraktar, Kayseri 1997, s. 183-184.

¹⁷⁸Dâvûd-i Kayserî, *Risâle fi ilmi't-tasavvuf: er-Resâil*, nşr. Mehmet Bayraktar, Kayseri 1997, s. 132-133.

Peygamberlerin ve velilerin ilm-i ilâhîden gelen ilimleri, ilm-i ledün olarak isimlendirilir. Bu ilim aynı zamanda ebedî hayatı insanlara bahşeden hayat suyudur (maü'l-hayât/âb-ı hayât). İlm-i ledün, beşerî kirlerden arınmış, zulmet perdelerini kaldırmış kudsî ve nurânî nefislere alîm ve habîr hazretinden feyzin akıtılmasıdır. Aslında haricî alemde var olan her varlık için bir çeşit hayat vardır. “Yerde ve gökte olanlar Allah’ı tesbîh ederler”¹⁷⁹ mealindeki ayet bu tespiti doğrular. Bunu, ancak anılan ilm-i ledünne sahip olan veliler anlayabilir. “Yedi kat gökte, yerde ve bu ikisi arasında olanlar Allah’ı tesbîh ederler. Onu hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur, ancak siz bu tesbihi anlayamazsınız”¹⁸⁰ mealindeki ayette işaret edildiği üzere, kendilerine hak ve hakkın sırları perdelenmiş olanlar, bundan gafil ve habersizdirler. Hak ve hakikat sırları kendilerine açılmış gerçek hayat sahipleri bütün mevcudâtın canlı ve tesbîh edici olduğunu yakînen görür. İbn Mesud’un (r.a.) “Biz yemek yerken onların tesbîh seslerinin duyardık” sözü bu görüşü kuvvetlendirici bir tespittir. Hayatın kendi içinde hissî, basît veya mürekkep şeklinde cismânî; nefsi, kalbî, ruhânî ve aklî şeklinde mertebeleri vardır. En düşük hayat hissî, en yükseği ise aklî olandır. Nitekim kâfirler hissî hayatı yaşamalarına rağmen ‘ölüler’ diye nitelenirler. Çünkü onlar, “sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler ve bu yüzden akıl edemezler”¹⁸¹ mealindeki ayet gereği aklî hayat mertebesinde olanı idrak yeteneğinden mahrumdurlar. Bundan dolayıdır ki, Allah, Hz. Peygamber’e “Sen ölümlere işittiremezsin ve yine arkalarını dönüp kaçtıklarında sağırlara da duyuramazsın”¹⁸², “Dirilerle ölümler bir değildirler, Allah dilediğine işittirir ve sen kabirde olanlara duyuramazsın”¹⁸³ buyurdu. İnkârcılar her ne kadar, hissî hayat düzeyinde göz, kulak ve dil gibi organlara sahip iseler de, aklî düzeyde onlardan bu yetenekler alınmıştır. Bunun sebebi onların cehaleti, şirki ve küfrü tercih etmeleridir.¹⁸⁴

İbn Arabî’nin sünnî kelam çizgisinde yakın takipçilerinden İsmail Hakkı Bursevî, nübüvvet ile ilgili geleneksel bilgilere bazı üslup farklarının dışında yeni bir ilavede

¹⁷⁹Haşr 59/1.

¹⁸⁰İsrâ 17/44.

¹⁸¹Bakara 2/171.

¹⁸²Neml 27/80.

¹⁸³Fâtır 35/22.

¹⁸⁴Dâvûd-i Kayserî, *Tahkîku mâi'l-hayât ve keşfu esrâri'z-zulumât: er-Resâil*, nşr. Mehmet Bayraktar, Kayseri 1997, s. 184-186.

bulunmaz. Ancak sufi zihin yapısı gereği ‘velayeti’ nübüvvet içine dâhil eder ve kendisini mezhebinin mensubu saydığı İbn Arabî’nin tezlerini tekrar eder. Buna göre nübüvvet kesbî (kişi tarafından kazanılmış) olmayıp ilahî irade tarafından belirlenirken, velayet kesbidir. Velayet ile nübüvvet arasındaki somut denebilecek en temel farklılık velayetin teşrii (dinî hüküm koyma) özelliğinin bulunmamasıdır. Her ne kadar veli, Allah’tan ve melekten bilgi alma bakımından nebi ile aralarında bir benzerlik kurmak mümkün ise de, onun bilgi alması, hem yöntem hem de içerik bakımından nebinin özel surette bilgi almasının dışında gerçekleştiği için tam bir benzerlikten söz etmek mümkün değildir. Bundan dolayı da veliye, rasûl ya da nebi ismi verilemez. Böyle bir isimlendirmede bulunan hem sapkın (dâl) hem de saptırıcı (mudil) olarak nitelenir. Velinin ilahî kaynaktan aldığı bilgiler açıklayıcı olup, yenilik özelliği taşımaz. Zâten velayette asıl olan nübüvvete tâbi olmaktır. İnsan-ı kâmil, son peygamber Hz. Muhammed’dir. Ruhanî âlemde ilk nebi de “Âdem, su ile çamur arasında iken ben nebi idim”¹⁸⁵ hadisi gereği O’dur. Hz. İsa kıyamete yakın yeryüzüne indiğinde Hz. Peygamberin ümmetinden olacak, O’nun şeriatı ile amel edecek ve “velayet-i âmme” onunla son bulacaktır. Hz. İsa, son insan-ı kâmil olması dolayısıyla, onun ölümü ile Kur’an-ı Kerim ortadan kalkacaktır.¹⁸⁶

İbn Arabî’ye muhalif bir çizgide duran ve Matürîdî inanç sistemi içerisinde yer alan İmam Rabbanî’nin nübüvvet hakkındaki görüşü, anılan muhalefetin rengini yansıtır. Öte yandan yaşadığı Hint Alt Kıtası’nın inanç ve kültürünün de Onun nübüvvet görüşünün şekillenmesinde büyük payı vardır. Bu yüzden O, zamanındaki felsefeci ve Hinduların özellikle Hz. Peygamberin şahsında İslam’a ve İslamî sembollere yönelik saldırılarına karşılık “İsbâtü’n-nübüvve” adlı eserini kaleme alarak peygamberlik hakkındaki görüşlerini dile getirmiştir. Ona göre İnsan sahip olduğu duyularla her ne kadar görünen âlemi kavraya ve buna yönelik vacib, caiz, muhal gibi aklî hükümlerde bulunabilse de, daha ötesine geçmesi özellikle gaybî bilgileri edinmesi imkân dâhilinde değildir. İnsanların ilmî ve amelî olarak olgunlaşması, gerçek inancı bulması, sahih ve salih amele yönelmesi, kalbî hastalıklardan kurtulup

¹⁸⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, II, 169-170.

¹⁸⁶ Bursevî, *Kitabü'l-hitâb*, İstanbul 1256, s. 104-105, s. 111, s. 115; a. mlf., *Kitabü'n-necât*, İstanbul 1290, s. 4, 8, 37; Çağfer Karadaş, "İsmail Hakkı Bursevî'nin İtikadî Görüşleri", *U.Ü.İlahiyat Fak. Der.* c. 8, sy. 8. Bursa 1999 s. 265-276

güzel ahlaka ermesi yani Allah ve kul katında iyi bir insan olabilmesi için peygamberliğe ihtiyacı vardır. Zaten peygamberin temel görevi de, bu konularda insanları bilgilendirmektir. Dünyevî mutluluğu hedefleyen felsefecilerin aksine peygamberler, dünya ve âhiret mutluluğunu hedef edinirler ve bunun gerçekleşmesi yönünde tavsiye ve uyarılarda bulunurlar. Çünkü geçici dünya nimeti ve saadeti asla amaç ve gaye olamaz. Etraf bölgelerle irtibatı bulunmayan yüksek dağ başlarında yaşayanların “Biz bir peygamber göndermedikçe bir kimseye azab etmeyiz”¹⁸⁷ mealindeki ayet gereği Hz. Peygamberin nübüvvetini tasdik gibi bir zorunlulukları da bulunmamaktadır.

Nebi-veli farkına gelince, ona göre nübüvvet ilahi bir lütuf olarak herhangi bir çalışma ve kazanmaya karşılık olmaksızın seçilen bir beşere verilmiş vazifedir. Velayet ise başlangıcı çalışma ve kazanmaya, gerçekleşmesi ise riyazet ve mücahedeye bağlıdır. Her ne kadar bazıları ilahi bir mevhibe olarak bu lütfu mazhar olsalar bile, yine de bu başlangıçta bir kesbin bulunması zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Diğer bir önemli fark ise velayet beşeri bir vasıtaya bağlı olarak gerçekleşir ki, o da nebidir. Diğer bir deyişle bir nebiye bağlı olmaksızın bir kimsenin velayet nimetine kavuşması imkân dâhilinde değildir.¹⁸⁸

Sufilerdeki bu farklı anlayışların, biraz da içinde buldukları kültürün etkisiyle meydana geldiğini söylemek gerekir. Bunun en büyük delili, aynı tarikatın, bölgelere göre farklılık göstermesidir. Çünkü sufiler, genelde halkın içinde saha çalışması yapan kişiler olduğundan, bölgesel kültüre bîgane kalmaları söz konusu olamaz. Bir başka deyişle, her sufi grup ya da kişi, yaşadığı çevreye, zahir noktasında uyum sağlar ve sistemin temel ilkeleri ile çelişmediği sürece toplumun görüşlerini paylaşmakta sakınca görmez. Hatta kimi zaman zahire uyum sağlama noktasında kendi temel ilkelerini yorumlama yoluna da gidebilir. Ancak onların içinde buldukları toplumu ve kültürü etkiledikleri ve kendi düşünceleri doğrultusunda yönlendirdikleri de bir gerçektir.

¹⁸⁷İsrâ 17/15.

¹⁸⁸İmam Rabbânî, *el-Mektûbât*, Mekke 1317/İstanbul ts. Fazilet Neşriyat, I, s. 361-367 (302. Mektup); ayr. bk. Çağfer Karadaş, “İmam Rabbânî ve İtikadi Görüşleri”, *U.Ü.İlahiyat Fak. Der. c. 9*, sy. 9. Bursa 2000, s. 339-351

İtikadî açıdan bakıldığında zühhd dönemi sufilerinden başlayan gelenek doğrultusunda sufilerin pratik düzeyde dindarlaşmaya katkı sağlama amaçları doğrultusunda kişilere ve topluma yönelik tezkiye ve irşat faaliyeti yürütmeleri dolayısıyla, bir itikat oluşturmak gibi bir hedefleri olmamıştır. Eserlerinden tespit edebildiğimiz kadarıyla onların, genelde buldukları bölgede hâkim olan ve kendilerince sahih kabul edilen inanç sistemine tabi oldukları görülür. Örneğin Ebu'n-Necib Suhreverdî ve Şa'ranî (ö. 973/1565), yaşadıkları çevrede Eş'arîlik hakim mezhep olduğu için temel prensiplerde onu benimserken, Kelâbâzi, İmam Rabbânî ve Bursevî Matürîdî çevrenin etkisiyle eserlerinde ağırlıklı olarak bu ekolü yansıtırlar. Ancak İbn Arabî gibi sistem kuran sufilerin, sistemlerine uygun gelecek şekilde eklektik itikadi bir yapı oluşturdukları da bir gerçektir.

Sufiliğin peygamberlik görüşü, velilik ile ilişkilendirilmediğinde genel İslamî çizginin dışında değildir. Bu konudaki problem büyük ölçüde velilik ile ilişkilendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Velilik ile peygamberliğin sınırlarının belirginleştirilememesi, diğer bir deyişle her birinin sınırının nerede başlayıp nerede bittiğinin uzlaşma içerisinde tam olarak tespit edilemeyişi, sorunun temelini oluşturur. Özellikle peygambere gelen vahiy ile veliye gelen ilham, peygamberdeki mu'cize ile velideki keramet bu karışıklığın temel nedenidir. Çünkü mahiyet itibarıyla vahiy ile ilhamı, mucize ile kerameti birbirinden ayırmak çok da kolay değildir. Hakîm et-Tirmizî ile ortaya atılan velâyetin sona ermesi (hatm-i velayet) kavramı karışıklığın biraz daha artmasına neden olmuştur. Kelam ile münasebet döneminde nebi-veli ayrımı titizlikle korunurken, felsefî tasavvuf döneminde bu titizliğin gözetilmediği görülür. Hatta Şia'nın imamlar için öngördüğü ismet sıfatını, sufilerin 'mahfuz' şeklinde veliler için öngördüğü görülür. Her ne kadar teorik düzeyde, İbn Arabî başta olmak üzere birçok sufi, nebi ile veliyi net çizgilerle birbirinden ayırmış olsalar bile, umumî nübüvvet kavramı ile veliliği nübüvvetin adeta bir parçası olarak görmeleri, zihinlerde karışıklığın doğmasına neden olmuştur. Buradan hareketle vahiy ile ilham ve mucize ile kerametın ayırt edilmesi zorlaşmıştır. Teorik düzeydeki bu değerlendirmelerin halk düzeyine yansımaları kaçınılmaz olarak peygamber ile velinin eşitlenmesi gibi bir sonucu meydana getirebilir. Tarihte bunun örnekleri görülmüştür. Nitekim sufi bir mürşit olarak faaliyete girişen bazı zevatın, zaman içinde çevresinden gelen abartılı övgüler

sonucunda kendilerini peygamber veya beklenen mesih olarak gördükleri bir gerçektir. Bu tür eğilimlerin ve yönelimlerin önüne geçmenin yolu ilk dönemlerde görülen itikadi titizliğin gözetilmesinden geçtiğinde kuşku yoktur. Bazı dönemlerde felsefeciler ile bir kısım kalamcı ve fakihlerin akıl karşısında nasları ikinci plana atması veya böyle bir görüntü vermesi gibi, sufilerin de ilham ve keşif karşısında nasları ikinci plana attıkları veya bunu çağrıştıracak söz ve fiilde buldukları bir gerçektir. Bu da kimi yer ve zamanda veliyi peygambere “şerik” gibi sunma görüntüsü vermektedir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, hangi dönemi ele alırsak alalım, teorik planda sufilerin peygamberlik anlayışını, İslam anlayışının dışında değerlendirilebilecek bir veriden söz edemeyiz. Ancak onların velilikle ilişkilendirilmiş nübüvvet anlayışının Sünnî kalam sistemi içerisine oturup oturmaması tartışmalıdır. Mu'tezile sistemi içerisine dâhil edilmesi ise, oldukça zordur. Bunun sebebi de Mutezilenin mu'cize ile karıştırılması endişesinden hareketle kerameti ve sufilerin anladığı anlamda keşf ve ilhamı reddetmiş olmasıdır.

BÖLÜM 3: MEVLÂNA'NIN NÜBÜVVET ANLAYIŞI

3.1. Mevlâna'ya Göre Nübüvvet'in Gerekliliği Ve İmkânı

Kuran-ı Kerim'e göre hayatın ve ölümün yaratılış maksadı, dünya hayatında insanın yapmış olduğu iyi veya kötü davranışlara göre kişinin âhiret hayatındaki yerinin tespit edilmesi içindir.¹⁸⁹ Bununla birlikte insan, yaratılışıyla birlikte başıboş bırakılmamış, yol gösterici olarak peygamberler gönderilerek nübüvvet müessesesiyle destelenmiştir. Kuran-ı Kerim'de insanın nübüvvet müessesesiyle desteklendiği, mahlûkata sonsuz rahmet ve lütfuyla muamelede bulunan yaratıcının insanlar arasından seçtiği peygamberler ve onlara gönderilen vahiyden oluşan bu müesseseye dikkat çektiği görülmektedir.¹⁹⁰

Peygamberlere iman etmek dini bir gereklilik ve iman esası olarak görülmüş, insanlara getirmiş oldukları ilahî hakikatlerden, hayatlarında izlemiş oldukları metot ve vasıtalarından istifade etmeyi dinin vecibesi olarak görülmüştür. İnsanın arzi haller ve içinde bulunduğu şartlarla çevrenin etkisinden kaynaklanan değişimden etkilenerek kendi varlığıyla asli hüviyetinden uzaklaşabileceği gerçeğinden hareketle Allah'ın peygamberler göndermesinin amacı, insanın ilahi iradenin maksadının dışına çıkmasını önlemek olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla nübüvvet müessesesinin amacı, insanın aslını muhafaza etmesi veya aslından uzaklaştığı zamanlarda aslına dönmesini temindir.

Allah insanları dünya hayatına emir ve yasaklara uymak üzere göndermiştir Fakat insan elbette yol gösteren bir rehber olmazsa şaşkına döner ve oyun ve eğlenceye dalar. Hatta kendisine bir hoş oyun, güzel bir eğlence gibi gelen, fakat ucunda kötü akıbet olan bazı meşgüliyetlere dahi heveslenebilir. Böylesi insanları oyun maksadıyla, ya da bilmeden, yanlışlıkla damın oluğuna çıkmış çocuklara benzeten Mevlâna, o çocukları içinde buldukları tehlikeli durumdan kurtarmada, onları oluktan beri tarafa salımla çekmede kendi cinsinden olmanın önemi üzerinde durur. Ona göre, o durumdaki bir çocuğa çocuğun kendi cinsinden biri, yani yine bir çocuk gönderilmesi o çocuğu iknada ve psikolojik yönden rahatlatmada en güzel metottur.

¹⁸⁹Mülk 67/2.

¹⁹⁰A'râf 7/156; Âl-i İmrân 3 /33.

Peygamberlerin insan cinsinden olmalarında da böyle bir hikmet vardır. Peygamberler insanları zorluktan kurtarmak için insan cinsinden gönderilmişlerdir. İnsanları dine davet ederken Hz. Peygamber'e bu yönünü vurgulaması vahiy ile bildirilmiştir.¹⁹¹ Çünkü aynı cinsten oluşun şaşılacak bir cazibesi ve bir çekim gücü vardır. Nerede bir şeyi arayan, dileyen varsa onu çeken de aynı cinsten biridir.¹⁹²

Mevlâna insanın yaşadığı ve dünyaya dahi, yaratılış gayesini unuttuğu dünya hayatını bir zindana ve bir efsun sandığına benzetir. İnsanı buradan kurtaracak olanların ancak peygamberler olduğunu söyler ve: "Peygamberlerden, şariat sahibi elçilerden başka kim kurtarabilir, halkı bu efsun sandığından..." der.¹⁹³

Eğer insan tutsak olduğu bu sandıktan kurtulup hürriyetine kavuşmayı, kölelik prangasının ayağından sökülüp atılmasını istiyorsa, Allah'ın elçileri ve vazifeleri kulları Allah'a ulaştırmaktan başka bir şey olmayan peygamberlerin davetine icabet etmek durumundadırlar.¹⁹⁴ Zira onlar insanlara hürlik yolunu gösterirler, kendilerine inananlara hürriyet bağışlarlar.¹⁹⁵

Mevlâna insanlığa peygamberler gönderilmesi gerçeğini, peygamberlerin büyük ve temiz sular gibi olduğunu ve bu temiz suyun bulanık su misalindeki insanlığın bulanıklıktan kurtarmayı amaçladığına işaret etmektedir. Hatta peygamberler insanlığın arizi renk ve bulanıklığından kurtulduktan sonra kendini temiz görüp "Ben mutlaka önce böyle temizmişim" diye hatırlamasına vesile olacak, bu tür renk ve bulanıkların arizi olduğunu bilecek ve arizi şeylerden önceki halini aklına getirecektir şeklinde ifade etmektedir¹⁹⁶. Bütün bunlardan da Peygamberlerin Allah'ın emirlerini insanlara ulaştırmak ve onlara ilahi gayeye uygun olarak dinin davet, tebliğ ve anlatımı maksadıyla gönderildiği ortaya çıkmaktadır.

Peygamberler Allah'tan aldıkları vahyi insanlara iletmek ve izah etmekle memurdurlar. Dolayısıyla peygamberlerin ilahi kaynaklı olarak iletmış oldukları

¹⁹¹Fussilet 41/ 6.

¹⁹²Mevlâna, *Mesnevî*, trc. Veled İzbulak, İstanbul, 1990, IV, s. 215/ beyit 2665- 2670. (Buradan sonra *Mesnevî*'den yapılan atıflar; *Mesnevî*, VI, 215/2665-2670 şeklinde (cilt, sayfa numarası ve beyit numarası olarak) verilecektir.)

¹⁹³Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 359/4514.

¹⁹⁴Mevlâna, *Mesnevî*, I, 226/2810.

¹⁹⁵Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 361/4540.

¹⁹⁶Mevlâna, *Fihî Mâ Fih*, trc. Ahmet Avni Konuk, Ankara, 1994, s. 52.

öğretilere tabi olmak peygamberlere tabi olmak değil, Allah'a tabi olmak demektir. Peygamberleri sevmek Allah'ı sevmektir.¹⁹⁷

Mevlâna, insanların bir rehberine muhtaç oldukları için Allah'ın peygamberler gönderdiğini ifade etmiştir. Çünkü peygamberler insani gerçeklerle ferdi ve içtimai hadiseleri son derece yerinde değerlendirmektedirler ve dini tebliğ ve anlatımları da bu gerçeklere yöneliktir.

Nitekim peygamberlerden hangisi suça ve ayıba dair bir şey söyleyince taş gibi katı gönülden, kapkara candan, insanların Allah fermanlarına ehemmiyet vermediklerinden, âhiret gününü düşünmeyip rahatça keyiflerine baktıklarından, bu fani dünyaya heves ettiklerinden, nasihat edenlerden kaçtıklarından, temiz kişilerle buluşmaktan çekindiklerinden, gönle ve gönül ehline karşı yabancı durduklarından, padişahlara hile düzmekten, onlara karşı tilkilik yapmaya kalkıştıklarından, gözü tok kişileri yoksul sandıklarından ve onlara haset edip gizlice düşman olduklarından bahsetmiştir.¹⁹⁸

Fakat, bütün bunların yanında Allah, peygamber göndermeye mecbur değildir. O, kulları saadete ulaşınsın, karanlıklarda kalmasın diye, peygamberleri ihtiyacı olduğundan değil, sırf lütfundan, yüceliğinden göndermiştir.¹⁹⁹

Mevlâna yine bu hususta der ki: "Peygamberler kulları Allâh'a ulaştırmak için gelmişlerdir."²⁰⁰ Peygamberler hayatları boyunca Allah'ı, ona inanmanın gereğini ve önemini, onun sıfatlarını, ona nasıl kulluk edileceğini, onun rızasının nasıl ve hangi yollarla kazanılacağını insanlara öğretmeye çalışmışlar ve bu uğurda her türlü sıkıntıya katlanmışlardır. Bu onların aslî vazifeleridir. Zira insanlar kendi başlarına yaratıcıyı tanıyıp bilemezler. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Şâyet "Her fuzûlî kişi Hakk'ın fazlına, ihsânına erişebilseydi, o bunca peygamber yollar mıydı?"²⁰¹ Elbette ki Allah'ın peygamber göndermesi bir lütüftür.

¹⁹⁷ Âl-i İmrân 3/31.

¹⁹⁸ Mevlâna, *Mesnevî*, II, 234-235/3059-3065.

¹⁹⁹ Mevlâna, *Mesnevî*, II, 69/905.

²⁰⁰ Mevlâna, *Mesnevî*, I, 236/2813.

²⁰¹ Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 266/3318.

Mevlâna, “Bütün peygamberler doğrudur, Allah’ın peygamberlerini birbirinden ayırt etmeyiz”²⁰² anlayışı için, külli bir yaklaşımla bütün peygamberlerin irşâd edici önderler olduğunu dile getirir. Bu düşüncesini de “Peygamberler halk nazarında gözbebeği gibi küçük görünürler ama felekten kurtuluş yolunu görmüşlerdir. Halk peygamberleri gözbebeği gibi küçük gördü. Gözbebeğinin manen büyüklüğünü kimse anlamadı”²⁰³ şeklinde ifade etmektedir. Çünkü başlangıçta halkın çoğu nebileri küçük görmüş, onların getirdiği hakikate ve gösterdikleri yola inanmamışlardı. “Gerçekten de Allah Âdem’i, Nuh’u, İbrahim soyunu, İmran soyunu seçti, âlemlere üstün kıldı. Bunlar birbirlerinden türemiş bir soydur”²⁰⁴ ayetine istinaden peygamberler silsilesinin değerine işaret edilmiştir.

Bu ifadeler, peygamberlerin zaman ve mekân olarak farklı dönemlere hitap etseler de temelde aynı kaynaktan geldiklerini göstermektedir. Bu nedenle aralarında herhangi bir tasnif ve sıralama yapmak doğru olmaz. Çünkü peygamberler birbirlerini tanıdıkları, ikrar ettikleri ve birbirlerine tanıklıkta bulduklarından onlardan birini yalanlayan hepsini yalanlamış gibi olur. Peygamberlerin beden evlerinden parlayan ışık gerçekte tek bir ışıktır ve tek bir güneşten vurmaktadır. O ışıklardan muayyen eve vuran bir tek ışığı öbürlerine zıt görüp inkâr eden hepsini inkâr etmiş sayılır. Bu da yarasanın ben bugünkü güneşe zıddım ama dünkü güneşi inkâr etmiyorum, ona zıt değilim demesine benzemektedir. Çünkü bu durum karşısında güneş de ona dünkü güneşle bugünkü güneş iki değil ama dünkü güneş senin sınamandan uzaklaştı der.²⁰⁵ Mevlâna, peygamberler arasında ayırım yapılmakla beraber her peygamberin metodunun da farklı olabileceğini şöyle izah etmiştir: “Her peygamber ve velinin bir mesleği ve irşat metodu vardır. Fakat değil mi ki hepsi halkı Hakk’a ulaştırıyor, birdir.”²⁰⁶ Yeryüzüne gelmiş nebilerin her biri ayrı bir din getirmişlerdir. Mevlâna, bu dinlerin farklılığına bakmamak gerekir anlayışındadır. Çünkü bunların hepsi insanları aynı doğru yola ve aynı Allah’ a götürmek için birleşmişlerdir, hepsinin gösterdiği Hak ve hakikat aynıdır, demektedir.

²⁰²Bakara 2/136, 285.

²⁰³Mevlâna, *Mesnevî, I*, 81/1004.

²⁰⁴Âl-i İmrân 3/34.

²⁰⁵Mevlâna, *Mektûbât*, trc. Abdalbâkî Gölpınarlı, İstanbul, 1999, s. 104-105.

²⁰⁶Mevlâna, *Mesnevî, I*, 248/3086.

Peygamberlerin yapılarındaki ve seçilmişliklerindeki farklılık da, “peygamberlerin yapılarında hırs yoktu. Onun için sürekli parlamayı duruyor, parlaklıkları sürekli artıyordu. Ne onların kitapları başkalarının kitaplarına, ne mescitleri başkalarının mescitlerine, ne alışverişleri, malları ve mülkleri başkalarının alışverişine, mal ve mülküne benzer. Ne edepi başkalarının edepi ne de hiddetleri ve azapları başkalarının hiddetleri ve azabı gibidir. Uykuları da, kıyasları da, sözleri de başkadır”²⁰⁷ sözleriyle ifade edilmiştir.

3.2. Mevlâna'ya Göre Nübüvvetin Mahiyeti Ve Kapsamı

Mevlâna, insanları ve melek, şeytan, cin gibi diğer canlıları bir takım kategorilere ayırmıştır. Meselâ, meleklerle peygamberler aynı cinstendir. Bu sebeptendir ki, İsa ve İdris göğe ağmışlardır. Öte yandan peygamberler ve onlara tâbi olanlar, mü'minler illiyyîn (cennet, parlaklık) cinsindedirler. Bu sebeple onlar daha dünyada iken can, gönül illiyyînine varmışlardır. Esasen her kuş kendi cinsine doğru uçar durur; bedeni geridedir, canı ise ileride mi, ileridedir.²⁰⁸

Mevlâna: “Peygamberler Hakk'ın ışıklarıdır.”²⁰⁹ O ışıkların aydınlığında dünya zindanında yürümek gerekir. Onlar birer manevî güneşe de benzetilebilir. Güneş doğunca karanlık gider, aydınlık gelir. İnsan önünü, etrafını daha iyi görür. Bir başka deyişle kalplık, sahtelik, ayarsızlık gider, gerçeklik, tam-ayarlılık gelir. La'1 ile taştan yapılmış süs birbirinden ayırt edilir. Göz cıvıl cıvıl renkleri görür. Bu yüzden kalpazan mesabesindeki kâfirler, gündüzün yani peygamberlerin düşmanıdır. Oysa madendeki altın gibi işlenmeye hazır mü'minler peygamberlerin âşıklarıdır.²¹⁰

Peygamberlerin kitapları Allah tarafından nazil olmuştur ve amaçları halkın hidayetine vesile olmaktır. Diğer müelliflerin kitapları ise fikir mahsulüdür, teliflerinden maksat da her bir müellife göre değişkenlik arz etmektedir. Bu da peygamberlerin diğer insanlardan farklı olduklarını ortaya koyan vasıfları haiz olduklarını göstermektedir. “Peygamberler Allah'ın hidayet ettiği kimselerdir. O

²⁰⁷Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 93-94/1136), Tahir'ul Mevlevî (Olgun), *Şerh-i Mesnevî*, ts. , XIV, s. 911-912.

²⁰⁸Mevlâna, *Mesnevî*, I, 51/640-643.

²⁰⁹Mevlâna, *Mesnevî*, I, 272/3403.

²¹⁰Mevlâna, *Mesnevî*, II, 23/285- 290.

halde sen de onların gittiği doğru yolu tutup onlara uy”²¹¹ ayetinde ifade edilen mana da Hz. Peygamber'in zatında ümmetinin fertlerine hitap olarak nitelendirilmektedir.

Mevlâna inanç bakımından insanların farklı yapılara sahip olduklarını, bu farklılıkların da peygamberlerin davetiyle ortaya çıktığını bildirmektedir. Peygamberlerin gönderiliş gayesi de mü'min ile kâfir veya inanmış gibi gözükerek küfründe sabit olan münafıkların ortaya çıkarılmasına yöneliktir: Allah bu taneleri ayırıp tabağa koysunlar diye kitaplar verdi, peygamberler gönderdi. Peygamberler gelmeden önce mü'min, kâfir, müslüman, çifit zahiren hepsi bir görünmekteydi. Âlemde kalp akçeyle sağlam akçe bir yürümekteydi. Çünkü ortalık tamamıyla geceydi, biz de gece yolcularına benziyorduk. Peygamberlerin güneşi doğunca “Ey karışık uzaklaş! Ey saf beri gel!” dedi²¹² ifadeleriyle anlatılmaktadır. Peygamberlere verilen nübüvvet göreviyle birlikte irşad kudretine de değinen Mevlâna bu keyfiyeti de “Peygamberlerin içlerinde öyle nağmeler vardır ki o nağmelerde isteyenlere değer biçilmez bir hayat erişir. Fakat o nağmeleri his kulağı duymaz. Çünkü his kulağı kötülükler yüzünden pis bir haldedir” şeklinde değerlendirmektedir.²¹³

Mevlâna, peygamberlerin ne olursa olsun her şartta ve her durumda irşad ve tebliğlerine devam etmelerinin gereği de dile getirilmiştir. Peygamberlerin görevinin sadece tebliğ ve irşad olduğu ve işin akıbeti ne olursa olsun bu durumun Allah'ın iradesiyle gerçekleşeceğini bir misalle dile getiren Mevlâna, “Musa nihayet işin sonuna bakınca kendinden geçti de duaya başladı, ya rabbi, bütün bu mucizeler ve çalışmalar neden? Çünkü bu topluluk doğru yola gelmeyecek ki dedi. Allah'tan emir geldi. Nuh' a uy! mâlum olan akıbeti görmeyi bırak, onu bilmezlikten gel, çünkü sen davetçisin. “Allah emrini tebliğ et!”²¹⁴ Bu boş değildir, senin ısrarla onları doğru yola çağırışının en ehemmiyetsiz hikmeti şudur: Onların inadı ve ısrarı meydana çıkar da Allah'ın hidayet ve dalaleti bütün fırkalarca bilinir. Varlıktan maksat Allah kemalini izhar etmektir. Şu halde halkı öğütüle, azdırmakla sınamak gerekir”²¹⁵ demektedir. “Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu

²¹¹En'âm 6/90.

²¹²Mevlâna, *Mesnevî*, II, 23/284-287.

²¹³Mevlâna, *Mesnevî*, I, 153/1919-1920.

²¹⁴Âli İmrân 3/20.

²¹⁵Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 286/3582-3587.

yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun"²¹⁶ ayetinde de Hz. Peygamber'in şahsında bütün peygamberlerin vazifelerinin tebliğ ve irşâd olduğu ifade edilmektedir.

3.3. Mevlâna'ya Göre Nübüvvetin İspatı

3.3.1. Mûcizenin Tanımı Ve Mahiyeti

Ehl-i sünnet kelâmcıları, mûcizenin peygamberliğin en önemli delili olduğu hususunda aynı kanaati paylaşmaktadırlar. Aklen mümkün, fiilin vaki olduğunu kabul eden Ehl-i sünnet kelâmcıları, mûcize göstermeyi Allah'a vâcip kılmamakla birlikte nebînin tanınmasında bunun asıl olduğunu, diğer vasıf, olanak ve delillerin bu asıl üzerine bina edilmesi gerektiği kanaatindedirler. Kelâm literatüründe peygamberlerin tanımıyla ilgili olarak iki metot takip edilir. İlki; peygamberin elinde olağan üstü bir fiilin zuhur etmesi, ikincisi de onun hal, hareket ve mesajından hareketle peygamber olduğunun kanıtlanması şeklindedir.²¹⁷

Semâvî dinlerin temelinde nübüvvet müessesesi vardır. İlâhî emir ve yasakların insanlığa ulaştırılması ancak bununla mümkündür. Tarihin farklı zaman ve mekânlarında, Allah elçisi olduğunu açıklayan bazı insanların O'nun adına kurallar vazettikleri hususunda semâvî dinler ittifak etmişlerdir. Ancak burada ortaya çıkan en önemli problem, Allah elçisi olduğunu iddia eden bir kimsenin doğru sözlü olup olmadıklarının nasıl bilinmesi hususudur. Çünkü nübüvvet, diğer insanların tecrübe edebilecekleri bir hadise olmadığından ispat edilebilmesi için aklî veya hissî bir takım delillere muhtaçtır.²¹⁸

Ehl-i sünnet âlimlerinin çoğunluğu, "Allah'ın insanlara peygamber göndermesi mümkündür, akıl bunu kabul eder" demiş, bunun delili olarak da, "Yüce Allah'tan kullarına emir ve yasakların açıklanması, akılların idrak edemeyeceği dünya ve âhiret saadetine dair hususları onlara bildirmesi muhal değildir, hatta bu hikmettir" tezini ortaya atmışlardır. Peygamberlik imkân dâhilinde olunca, sahtesiyle gerçeğini ayırt etmek için delillere ihtiyaç olduğunu ifade eden kelâmcılar, nübüvvet iddiasında

²¹⁶Mâide 5/67.

²¹⁷Halil İbrahim Bulut, *Sihrin Hakikati ve Mûcizeden Farkı*, Mârifî, İstanbul, 2003, III/1, s. 80.

²¹⁸Halil İbrahim Bulut, "Mûcizenin İmkân ve Delâleti Konusunda İleri Sürülen İtirazlar", *SÜİFD*, IV, s. 73-74.

bulunan zatın sözlerinin doğruluğuna delil olmak üzere, tehadî ile birlikte, insan gücünü aşan ve tabiat kanunlarına aykırı olarak zuhur eden bir delil getirmeleri gerektiğini ifade etmişlerdir.²¹⁹

Klâsik kelâm eserleri bu sebeple nübüvvetin ispatı için, ilk olarak kullanılan mûcize delilini anlatır.²²⁰ Çünkü mûcize, nübüvvet iddiasıyla ortaya çıkan kimseyle, yalancı kişiyi ayırt edici en açık bir kriterdir. O, aslında, Allah'ın fiilidir. Meydana geldiği sırada nebî'nin dışındakileri acze düşürücü özelliğinden dolayı bu ismi almıştır. İnsanlar hiçbir hile ile mucizenin benzerini meydana getiremezler. Dolayısıyla peygamberlerin mucize göstermeleri peygamberi dıştan destekleyen hususlar olup nübüvvet için gereklidir. İşte peygamberliğin bir kanıtı olarak kabul edilen bu delil mucize diye adlandırılır.

İmam Mâtürîdî (ö.333/944) mucizeyi; “Peygamberlerin yaratılışlarındaki, peygamberlik vasfı ile Allah tarafından kendilerine ikram edilen ve başkalarının bir benzerini meydana getirmeleri mümkün olmayan sihir dışında hârikulâde bir olaydır.” şeklinde tarif eder. Ona göre benzer konularda ihtisas sahibi olanların bile gücünü aşan ve öğrenme yoluyla benzerini meydana getirme imkânı bulunmayan bir olaydır.²²¹

Eş'arî (ö.324/936) ise mûcizeyi, “Allah'tan gelen bir fiildir veya fâilin yerine geçen bir şeydir ki, onun benzeri ile tasdiki kast edilir.”²²² şeklinde tarif etmiştir. Bâkılânî (ö.403/1013) ise mûcize hakkında şöyle der, “Bize göre mûcize; Yalnız Allah'ın kudreti dâhilinde olan, melek, insan ve cin gibi mahlukatın gücünün yetmediği fiillerden olmadıkça, mûcize olmaz.”²²³

Gazzâlî'ye (ö.505/1111) göre mûcize: “Yüce Allah'ın nübüvvet ve risâlet davasında bulunan bir zatın elinde meydana getirdiği olağanüstü ve insanları hayrette bırakan bir fiildir.”²²⁴ Fahreddin er-Râzî (ö.606/1209) ise mûcizeyi, “Geleneği yırtan bir iş olup karşı çıkılmayacak bir meydan okumayla beraberdir.” şeklinde tarif ederek

²¹⁹Halil İbrahim Bulut, *Sihrin Hakikati ve Mûcizeden Farkı*, s. 96.

²²⁰Bâkılânî, *el-Beyân*, s. 47.

²²¹Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 236-237 .

²²²Eş'arî, *el-Lüma fi'r-red 'alâ ehli'z-zeyg vel'l-bida'*, Beyrut 1952, s. 59.

²²³Bâkılânî, *el-Beyân*, s. 47.

²²⁴Gazzâlî, *el-İktisâd*, s. 148.

mûcizenin tehadfî ile birlikte ortaya konulan bir fiil olduğunu, bazen alışılmış bir şekilde, bazen de âdetin dışında meydana gelebileceğini belirtir.²²⁵

Mevlâna'ya göre ise mûcize peygamberin dâvâsında sadâkatini tasdik eden fizik ötesi bir şâhittir. Düşmanın, sözün doğru olduğunun ispat edilmesi talebine karşı kadının istediği tanıktır. Mûcize peygamberin dâvâsında şüphesiz olarak gerçek olduğunu ispat eden, gerçekliğine inanılmış bir delildir.²²⁶ Ayrıca, mûcizenin inkarcılar üzerindeki tesiri önemlidir. “Şeytanlar, canavarlar insandan nasıl korkarlar, insana haset ederler de ıssız adalara kaçarlar; inkâr edenler de peygamberlerin mûcizelerinin korkusundan başlarını kuru otların içine sokarlar.”²²⁷

3.3.2. Mûcizenin Nübüvveti İsbattaki Rolü

Geleneksel olarak vahyi doğrulamak ve nübüvveti ispatta müracaat edilen hâricî delil mûcizedir. Allah'tan vahiy aldığını iddia eden bir peygamber, bu iddiasının doğruluğunu ispat etmek üzere, insanlara mûcize gösterir. Böylece iddiasında doğru olduğu konusunda herkesi ikna etmeye çalışır. Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin iddiasını desteklemek için getirmiş olduğu mûcizeler sayesinde insanlar peygamberin doğru söylediğini müşâhede edebilirler.²²⁸ Bu nedenle nübüvvet ve mûcize kavramları, birbirleri ile yakından ilişkili iki kavramdır. Nübüvvet ve mûcize kavramları iki açıdan birbirleri ile yakın ilişki içinde bulunurlar. Birincisi, nübüvvet mûcize sayesinde ispatlanır. İkincisi ise, mûcizenin Allah tarafından verilen bir yeti olduğu gerçeğidir.²²⁹ Görüldüğü gibi mûcize peygamberin doğrulanmasının hem dâhilî hem de hâricî delili olarak kullanılabilir. ²³⁰

Eş'arî âlimlerinden olan Bâkılânî, olağanüstü bir fiilin, ancak peygamberin onu kendisinin doğruluğu için bir delil olarak ortaya koyduğu ve benzerini getirmek için muhataplara meydan okuduğu takdirde mûcize olabileceğine dikkat çekerek²³⁰ sihribaz olanların yaptıkları sihir, büyü ve illüzyonların eşyayı olduğundan başka sûretle gösterip hayal ettirmeye yarayan bazı hile, teknik, bilgi ve mârifetle ortaya

²²⁵Fahredden er-Râzî, *Muhassal*, s. 229.

²²⁶Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 346/4350.

²²⁷Mevlâna, *Mesnevî*, I, 172/2147.

²²⁸Bâkılânî, *el-Beyân*, s. 47, s. 84.

²²⁹Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, s. 171.

²³⁰Bâkılânî, *et-Temhîd*, s. 79.

konulduğunu ifade eder.²³¹ Ayrıca bunların mûcize türünden bir sihir yapıldığı takdirde mûcize ile sihrin birbirine karışacağı ve mûcizenin mûcize olmaktan çıkacağı tarzında düşüncelerin ve şüphelerinin yersiz olduğunu ifade eden Bâkılânî, tehadîde bulunma imkânının, sihirbazların elinden alındığını bundan dolayı da mûcizenin, yalancının davasına muvâfık bir şekilde vukûa gelmesinin kudret dâhilinde olamayacağını vurgular.²³²

Cüveynî ise, mûcizeyi yaratanın Allah olduğunu, peygamberin talebi üzerine onun davasının hak olduğunu teyit amacıyla Allah tarafından gerçekleştirildiğini, sihirbazın ise kendi davasının haklılığını ispat için Allah'tan böyle bir talepte bulunması halinde ise onun yalancılığının ortaya çıkacağını vurgulamıştır.²³³

Mâtürîdî âlimlerinden olan. Ebü'l-Muîn en-Nesefî ise, risâletin ancak mûcizeler vasıtasıyla kanıtlanabileceğini ifade ederek Eş'arîlerle aynı kanaati paylaşır. Nesefî, Allah'ın hikmetinin bir sonucu olarak peygamberin hârikulâde bir delil getirmesini gerekli görür. Ona göre, mûcizelerin ve risâletin ispatı Allah'ın varlığının ispatına bağlıdır. Allah'ın varlığı ispatlandıktan sonra mûcize risâlete delâlet eder. Hatta Nesefî mûcizelerin Allah'ın varlığına bile delil olabileceğini söyler. Çünkü peygamber tarafından ortaya konulan mûcizeler, zorunlu olarak Allah tarafından meydana getirilirler. Böylece mûcizenin varlığını kabul eden kimse, Allah'ın varlığını ve peygamberlik iddia edenin doğruluğunu da kabul etmiş olur.²³⁴ Yine Mâtürîdî ekolü âlimlerinden olan Sâbûnî ise, gerçek peygamber ile yalancı peygamberi ayırt etmenin tek yolunun mûcize olduğuna dikkat çekerek, peygamberlerin mûcize göstermesinin gerekli olduğunu ifade eder.²³⁵ Tahavî (ö.321/933), Mâtürîdî, Fahreddin er-Râzî ve Gazzâlî gibi bazı kelâmcılar ise peygamberliğin ispat edilmesinde mûcizeyi mutlaka gerekli bir delil olarak görmezler ve mûcizeler olmadan da nübüvvetin ispat edilebileceğini savunurlar.²³⁶ Onlara göre peygamberliğin ispatı konusunda tek yol mûcize değildir. Zira her kavim kendilerine gönderilen peygamberlerin mûcizeleri olmasa bile onun söylediklerini

²³¹Bâkılânî, *et-Temhîd*, s. 98.

²³²Bâkılânî, *et-Temhîd*, s. 118.

²³³Cüveynî, *el-İrşâd*, s. 131.

²³⁴Nesefî, *Tebsiratü'l-edille*, II, s. 32 vd.

²³⁵Sâbûnî, *el-Bidâye*, s. 103.

²³⁶Bulut, *Sihrin Hakikati ve Mûcizeden Farkı*, s. 83.

kabul etmeyi gerektiren bir çok doğruluk alâmetine şahit olmuştur. Peygamberlik mûcizeyle sabit olduğu gibi başka delillerle de ispat edilebilir.²³⁷

Allah'tan vahiy aldığı iddia eden bir peygamber, bu iddiasının doğruluğunu ispat etmek üzere, insanlara mûcize gösterir. Böylece iddiasında doğru olduğu konusunda herkesi ikna etmeye çalışır. Peygamberlik iddiasında bulunan bir kimsenin iddiasını desteklemek için getirmiş olduğu mûcizeler sayesinde insanlar peygamberin doğru söylediğini müşâhede edebilirler.²³⁸ Bu nedenle nübüvvet ve mûcize kavramları, birbirleri ile yakından ilişkili iki kavramdır. Nübüvvet ve mûcize kavramları iki açıdan birbirleri ile yakın ilişki içinde bulunurlar. Birincisi, nübüvvet mûcize sayesinde ispatlanır. İkincisi ise, mûcizenin Allah tarafından verilen bir yeti olduğu gerçeğidir.²³⁹

Mevlâna'ya göre ise mûcize peygamberin dâvâsında sadâkatini tasdik eden fizik ötesi bir şahittir. Düşmanın, sözün doğru olduğunun ispat edilmesi talebine karşı kadının istediği tanıktır. Mûcize peygamberin dâvâsında şüphesiz olarak gerçek olduğunu ispat eden, gerçekliğine inanılmış bir delildir.²⁴⁰ Ayrıca, mûcizenin inkarcılar üzerindeki tesiri önemlidir. “Şeytanlar, canavarlar insandan nasıl korkarlar, insana haset ederler de ıssız adalara kaçarlarsa; inkâr edenler de peygamberlerin mûcizelerinin korkusundan başlarını kuru otların içine sokarlar.”²⁴¹

Mevlâna “peygamberlerin yüz binlerce mûcizeleri vardır ki, bizim aklımıza, fikrimize sığmaz, hatırımıza gelmez. Bunlar sebeplere bağlı değildir, Allah'ın lütfüyle olmuştur; fânî olmuşlara kabiliyet nereden geliyor?”²⁴² diyerek, peygamberlerin bilinen, târihe mâl olmuş mûcizelerinin yanında, pek çok bilinmeyen, gizli mûcizelerinin de olduğuna dikkat çeker.

²³⁷Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, 236,-238, 254 vd.; Gazzâlî, *el-Münkız mine'd-dalâl*, 54-55; Fahreddin er-Râzî, *en-Nübüvât*, 177;

²³⁸Bâkîllânî, *el-Beyân*, s. 47.

²³⁹Bağdâdî, *Usûlü'd-dîn*, s. 171.

²⁴⁰Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 346/4350.

²⁴¹Mevlâna, *Mesnevî*, I, 172/2147.

²⁴²Mevlâna, *Mesnevî*, V, 129/1540.

Peygamberleri tanımayanlara, onları kınayanlara karşı Allah, onlara mûcizeler bahsetmiş, onlara lütuflarda bulunmuştur.²⁴³

Mevlâna, mûcizelerin peygamberlerin kendilerinden olmadığını, Allah vergisi olduğu söyler. Meselâ, İsâ peygamber daha beşikte iken konuşmuştur ki, öylesi bir konuşma bebeğin yapacağı fiillerden değildir. İsâ Mesîh daha doğar doğmaz Allâh'ın bir lutfuyla söze gelmiş; zinâ mahsûlü olmadığını, soyunda bir bozukluk bulunmadığını anlatmak, töhmeti gidermek için söz söylemiştir. Yahut Âdem peygamber gibi ki, Allah ona ana, baba, dadı perdesi olmaksızın söz belletmiştir.²⁴⁴ Âdem peygamberin eşyanın isimlerini doğrudan Allah'tan öğrenmiş olması dikkat çekicidir.

Mevlâna mucizeyi "Olan şeylerin pek çoğu bir âdete göre olagelir. Fakat bazen de O kudret âdeti yırtar ve kaldırır. Hoşluk ve tatlılıkla O âdet, yol yordam koydu ama sonra da o âdeti ve yol yordamı yırttı, adına mucize dendi"²⁴⁵ şeklinde tarif etmektedir. Bu ifadelerden mucizenin peygamberlerin peygamberliğini teyit etmek için Allah'ın kudreti ve izniyle ortaya koydukları olağanüstülükler olduğu ortaya çıkmaktadır. Aslında peygamberlerin hayatlarında mucizeler dışında da olağanüstülükler olabilir. Mucizenin ayırıcı özelliği olağanüstülüğünde değil, karşı tarafı ikna etmeye yönelik olmasındadır. İnsanlık tarihinde Hz. İsa'ya kadar, insanları ikna etmek için bu yol denenmiştir. Fakat Hz. Muhammed'le birlikte inkârda direnen muhatapların helak edilmesini gerektiren mucize, bir ikna yolu olarak kullanılmamıştır. Zira insanların zihinleri buna ikna edilse de başka etkenlerin ağır basmasıyla mucize peygamberliğin tasdikinde etkili olmamaktadır. "Bizi mucizeleri göndermekten alıkoyan öncekilerin onları yalanlamış olmasından başka bir şey değildir."²⁴⁶ ayeti de buna işaret etmektedir.

²⁴³ Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 346/4351.

²⁴⁴ Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 244/3042.

²⁴⁵ Mevlâna, *Mesnevî*, V, 129/1544-1545.

²⁴⁶ İsrâ 17/59.

3.3.3. Hz. Muhammed'in Peygamberliğinin İsbatı

Kelâmcılar nübüvveti ispat konusunda iki yol takip etmişlerdir; birincisi genel olarak nübüvvet müessesesinin ispatı, ikincisi de özel olarak Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ispatı şeklindedir.

Mevlâna diğer peygamberlerin mucizelerine değinmekle birlikte daha çok Hz. Muhammed'in mucizeleri üzerinde durur. Ebu Cehil'in elindeki çakıl taşlarının konuşması ve Hz. Peygamberin nübüvvet ve risâletine şehâdet etmesi,²⁴⁷ ayın ikiye ayrılması,²⁴⁸ hurma kütüğünün inlemesi²⁴⁹ ve Hz. Peygamber'in elini yüzünü silmiş olduğu havlunun Enes b. Malik tarafından ateşe atılması fakat havlunun ateşte yanmaması²⁵⁰ Hz. Peygamber'in nübüvvetini destekleyen mucizelerdir.

Mevlâna mucizeleri, “Her bozulmuş ve bozulmamış şey arifin ağzına düşünce, idrakine ulaşınca olduğu gibi kalmaz, başka bir şey olur. Allah'ın inayeti ve kerametiyle örtülür. Asayı görmedin mi? Musa'nın elinde nasıl bambaşka bir şey oldu. Onda asa mahiyetinden bir şey kalmadı. O inleyen direk, Peygamber'in elindeki dal, Musa'nın ağzındaki dua, Dâvud'un elindeki demir ve dağlar bu dokunmayla eski hallerinde kalmadılar, olduklarından başka bir şey oldular”²⁵¹ şeklinde izah eder.

“Eşyaya tasarrufta, cansız şeyleri, nebatları ve diğer şeyleri değiştirmekte peygamberlerin mucizelerine nihayet yoktur.” ve “bir gün yaşamış ve canlar canının elinden marifet şarabının kadehini kapmış olan kimseler ancak bu sırrı bulabilir.” Bunun için Hz. Musa ve Hz. Muhammed'in mucizelerine bakmak yeterlidir: “Asa nasıl yılan oldu ve direk nasıl dile geldi?” *Mesnevi'de* geçen “Bu din lezzeti tamamıyla akılla kavranabilseydi, bunca mucizeye ihtiyaç var mıydı? Akıl akla uygun olan her şeyi mucizesiz, keşmekeşsiz kabul eder. Musa ve Muhammed'in mucizelerine dikkat et. Sopa nasıl yılan şekline girdi, direk nasıl irfan sahibi oldu. Sopa yılan şekline girdi, direktan inilti duyuldu. Bu mucizeleri dini izhar için günde

²⁴⁷Mevlâna, *Mesnevi*, I, 172/2154.

²⁴⁸Mevlâna, *Mesnevi*, II, 33/420-421; *Mesnevi*, VI, 272-273/3443-3444; Mevlâna Celaleddin-i Rumi, *Mecâlis-i Seb'a*, (trc, Abdalbâki Gölpınarlı), İstanbul, 1994, s. 24-25.

²⁴⁹Mevlâna, *Mesnevi*, VI, 71/859.

²⁵⁰Mevlâna, *Mesnevi*, III, 253-258/3110 vd.

²⁵¹Mevlâna, *Fihî Mâ Fih*, s. 210-211.

beş defa ilan ederler²⁵² ifadeleri nübüvvetin ispatı açısından mucizelerin ehemmiyetini ortaya koymakta ve her müşkülün akılla halledilemeyeceği gerçeğini gündeme getirmektedir.

Eğer insanın akli ilahi sırları ve bizzat Allah'ın sırrını kavramaya elverişli olsaydı yeryüzünde nebiler ve veliler şöyle dursun, hâkimlere bile lüzum kalmazdı. Akıl elbette her sırta ermez. Manevi hakikatlerin gönül gözüyle görülen ve gönül idrakiyle duyulan lezzetini aklın ve akılcılığın duyması mümkün değildir. Cansızların neler söylediğini, ağaç dallarından yükselen tesbih seslerini akılla anlamak ve ferasetle kavramak beyhudedir. Böyle sırları ancak gönül yolu ve ruhani melekeler hisseder. İnsan ve hayvandaki altıncı his gibi bu sezîş de her zaman aklın ve makulün üstündedir.

Mevlâna mucizeleri itibariyle Hz. Musa ile Hz. Peygamber arasında bir ilişki olduğunu ve her ikisinin hayatından kesitlerin birbirine benzediğini kabul eder. Ona göre "Kur' an-ı Kerim Musa'nın esasına, Hz. Peygamber'in vefatı Musa'nın uykusuna, Kur'an-ı Kerim'i değiştirmek isteyenler de Musa'yı uyur bulup asayı çalmak isteyen iki küçük sihirbaza benzer."²⁵³

Yine Mevlâna, peygamberleri hekimlere, onları inkâr eden toplumları da tedaviye muhtaç olmalarına rağmen hasta olduklarının dahi farkında olmayan sağlıksız kişilere benzettir. Buna rağmen peygamberler o inkârcıların kendilerine karşı takınmış oldukları küstahça tavırlara aldırmandan, onlara muhtaç oldukları ilaçları vermeye çalışırlar.²⁵⁴ Hâlbuki peygamberlerin böyle bir mecburiyetleri, inkârcıları yola getirmede kendilerini zorlamaları vazifelerinin aslından değildir. Onlar sadece Hakk'ın hükümlerini halka tebliğ ederler.

Mevlâna, her olağanüstü olayın mucize olmadığını, mucize ile büyüün birbirinden ayırt edilmesi gerektiğini ifade eder. Hz. Musa'dan verdiği bir misalde Hz. Musa'nın "büyü de insanı şaşırtır, ben ne yapayım? Halk mucize ile büyüyü ayırt edemez." dediğini, Allah'ın da "o fark edişi ben onlara izah eder, doğruyu eğriyi ayırt

²⁵²Mevlâna, *Mesnevî*, I, 171/2141-2144.

²⁵³Mevlâna, *Mesnevî*, III, 96/1197.

²⁵⁴Mevlâna, *Mesnevî*, 219/2700 vd.

edemeyen aklı, görür ve bilir hale getiririm” buyurduğunu ifade etmektedir.²⁵⁵ Mevlâna, dini anlatımda peygamberlerin mucizelerden istifade ettiğini, ancak bunu belirli ölçüler ve temel kabullerle ele alarak kıssadan hisse alınması çerçevesinde değerlendirdiği ortaya çıkmaktadır.

3.4. Mevlâna'ya Göre Nübüvvet-Velâyet Mukayesesi

Nebi, Allah tarafından bir melek aracılığı ile kendisine vahyedilen veya kalbine ilham olunan yahut da sadık rüya ile uyarılan kişidir.²⁵⁶ Ehli sünnet ekollerinden Eş'ariyye doktrinine göre nebî, “Allah'ın kendisini herhangi bir kavme veya tüm insanlara gönderdiğini ve onu kendisine elçi olarak seçtiğini, ona haber vererek insanlara tebliğde bulunmasını istediği kişiye” denir.²⁵⁷

İmam Eş'arî'nin (ö. 324/936) kendi tarifine göre nebî, “bir melek aracılığı ile Allah'tan kendisine emir, yasak ya da bildiri şeklinde hüküm gelen kişidir.”²⁵⁸ İmam Mâtürîdî'nin (Ö. 333/944) tarifi ise şöyledir: Nebî, insanların talebi üzerine Allah katından haber getiren kişidir. Nebîler ya diğer bir meleğin vâsıtasıyla vahye nail olmuşlar veya uykuda sâdık rüyâ halinde bu hal gösterilmiş yahut da kendilerine ilham edilmiş kişilerdir.²⁵⁹

Velî, Allah'a dost ve Allah için dost olan kimse anlamına gelir. Feil vezninde , mef'ül manasını ifade ederse “Allah'ın gözettiği, koruduğu, bir an bile kendi nefsiyle baş başa bırakmadığı kimse” olarak tarif edilir.²⁶⁰ Veli, karîb manasına gelir. Allah'a olan yakınlık mekânî bir yakınlık değildir. Manevî olarak ibadet ve kullukla manevî olarak O'na yakın olmaktır.²⁶¹ Veli insanları Allah'ın emir ve yasaklarına uymaya çağırır ve irşâd etmeye çalışan kimsedir.

Mevlâna'ya göre dini anlatım ve tebliğde peygamberlerden sonra velayet makamındaki insanlar gelmektedir. Ona göre nübüvvet ve velayet makamları Allah'ın insanlara yol göstermek ve onları hakikate ulaştırmak üzere kulları arasından

²⁵⁵Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 136-137/1670-1671.

²⁵⁶Cürcânî, *et-Ta'rifât*, s. 328.

²⁵⁷Teftâzânî, *Şerhu'l-Makâsîd*, V, s. 5; Tehânevî, *el-Keşşâfû ıstılâhâtü'l-fünûn*, IV, s. 165.

²⁵⁸İbn Fûrek, *Mücerredü'l-Makâlât*, s. 175 .

²⁵⁹Mâtürîdî, *Te'vilâtü Ehli's-sünne*, II, s. 295.

²⁶⁰Abdulkerim el-Kuşeyrî, *er-Risalet'ül Kuşeyriyye*, Beyrut, ts. , s. 519.

²⁶¹Selçuk Eraydın, *Taavvuf ve Tarikatler*, İstanbul, 1997, s. 90.

seçerek ihsanda bulunduğu kimselerin irşâd ve tebliğ müessesesidir. Mevlâna velayeti nübüvvetin devamı kabul etmektedir. Nitekim aşağıdaki ifadeler de bu hususu desteklemektedir. “Küllü aklı cüz'i akla bağlayanlar nebiler ve velilerdir.”²⁶² Allah âlemi yarattıktan sonra nebiler ve velilere “Benim sıfatlarımla çıkın, halka görünün” dediği için onlar Allah nurunun mazharıdır. Dost düşmandan, gözde olan yabancı bulunandan bunlar sayesinde ayırt edilir.²⁶³ “Allah nebiler ve veliler gönderdi. Bunlar büyük ve temiz sular gibidir.

Allah'ın bundan maksadı her bulanık ve ufacık suyun, arızı olan renginden ve bulanıklığından kurtulması, kurtulduktan sonra da kendini temiz görünce, “Ben mutlaka önce böyle temizmişim” diye hatırlaması, o renklerin ve bulanıklığın arızı olduğunu bilmesi ve bu arızı şeylerden, önceki halini aklına getirmesidir.”²⁶⁴ şeklinde ifadeler nebiler ve velilerin konumunu ortaya koymaktadır.

Mevlâna, dini anlatımda velilerin peygamberlerin varisleri olduğunu düşünmektedir: “Peygamberlerden başka bir taife daha vardır ki bunlar pek gizlidirler. Bunları zahir halkı bilemez. Onların birçok kerametleri vardır da yine ululuklarını kimsenin gözü görmez. Onlar hem uludurlar, kerametleri vardır hem de Allah haremindedir gizlenmişlerdir. Onların adlarını abdâl bile işitmemiştir.”²⁶⁵ Peygamberlerin varisleri bu velilerdir.

Bunların içinden meşhur olarak bilinenleri çoktur fakat bu kimseler kendilerini mümkün merteye insanların gözlerinden ve idraklerinden gizlerler. Yine “Gerçekten de kutlu olsun, yüceldikçe yücelsin, Allah'ın öyle büyük kulları vardır ki, yeryüzünde onlar yağmura benzerler; karaya yağarlarsa hayır ve bereket meydana getirirler, denize düşerlerse inci meydana getirirler.”²⁶⁶ ifadeleriyle velayet makamı sahiplerinin verasetine vurgu yapmıştır. Yine başka bir ifadesinde “Bunun için her veli halkın hüccetidir. Halkın yeri ve derecesi ona bağlılığı ve ilgisi ölçüsünde olur, düşmanlık ederlerse Allah' a etmiş olurlar, dostlukta bulunurlarsa Allah ile dost

²⁶²Mevlâna, *Fîhi Mâ Fih*, s. 220.

²⁶³Mevlâna, *Fîhi Mâ Fih*, s. 126-127.

²⁶⁴Mevlâna, *Fîhi Mâ Fih*, s. 52.

²⁶⁵Mevlâna, *Mesnevî*, III, 253/3104-3107.

²⁶⁶Mevlâna, *Mecâlis-i Seb'a*, s. 73-74.

olmuş olurlar”²⁶⁷ düşüncesi Mevlana'nın bu konudaki temel fikirlerinin bir yansımasıdır. Yine ona göre, “Veliler güneşin bekçileridir. İnsanlar içinde Allah sırlarını bilir ve anlarlar.”²⁶⁸

Mevlâna nübüvvet ile velâyet müessesini mukayese ederken genel anlamda sûfilerin görüşleri doğrultusunda ifadeler kullanmıştır. Ona göre, “Allah velileri âlemlere rahmet olmak üzere yeryüzüne getirmiştir. Onlar halkı Allah'ın haremine davet ederler, Hakk'a da “ya rabbi, bunları sen kurtar” diye dua ederler. Bu yüzden halka usanmadan öğüt verirler. Halk öğütlerini kabul etmedi mi, “ya rabbi, sen bunlara acı ve kapını kapatma” derler. Halkın mazhar olduğu rahmet cüz'idir. Fakat himmet sahibi er, külli rahmete mazhardır. Allah'ın cüz'i rahmetine mazhar olan külli rahmete ulaştı mı rahmet denizi kesilir ve yol gösterici olur. Ey cüz'i rahmet külle ulaş, ey külli rahmet sen de yürü halka yol göster. Cüz'i rahmete mazhar olan ve o mertebede kalan denizin yolunu bilmez, kuyuları da denize benzer sanır. Denizin yolunu bilmedikçe nasıl yol alır ve halkı denize götürür? Sel ve nehir gibi denize kadar akıp gitti mi o vakit denize ulaşır. Bundan önce halkı davet etse bile bu daveti taklittir. Yolu, varılacak makamı görerek yahut Allah'tan vahiy ve ilhamla, Allah kuvvetiyle değildir”²⁶⁹ ifadelerini kullanmaktadır.

Velilerin halkı dirilttiklerine işaret için Mevlâna onları meleklerden İsrail'e benzetmektedir. “Agâh ol ki, veliler zamanın İsrail'idirler. Ölüler onlardan can bulur, dirilirler. Ölü canlar ten mezarında kefenlerine bürünmüş yatarken onların sesinden sıçrayıp kalkarlar. Derler ki bu ses öbür seslerden bambaşka, çünkü diriltmek Allah sesinin işidir. Biz öldük, tamamıyla çürüdük ve mahvolduk. Fakat Allah sesi gelince hepimiz dirildik, kalktık.”²⁷⁰

Mevlâna'ya göre velayet'in başlangıcı çalışma ve kazanmaya, gerçekleşmesi ise riyazet ve mücâhedeye bağlıdır. Her ne kadar bazıları ilahi bir mevhibe olarak bu lütfâ mazhar olsalar bile, yine de bu başlangıçta bir kesbin bulunması zorunluluğunu ortadan kaldırmaz. Mevlâna nebiler ve velilerin mücâhede ehli olduklarını, elde

²⁶⁷Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 115.

²⁶⁸Mevlâna, *Mesnevî*, III, 272/3333.

²⁶⁹Mevlâna, *Mesnevî*, III, 147/1804-1813.

²⁷⁰Mevlâna, *Mesnevî*, I, 154/1930-1933.

ettikleri ilahi feyizlerin de bunun tabii bir neticesi olduğunu bildirmektedir. “Nebiler ve veliler, kendilerini mücâhededen alıkoymazlar. İlk mücâhedeleri nefislerini öldürmek, arzu ve şehvetlerini terk etmektedir. Bu büyük bir savaştır. Vâsıl olup emniyet makamına yerleşince, eğri ve doğru onlara keşfolunur. Doğruyu eğri ile bilirler ve görürler. Bununla beraber yine de büyük bir mücâhede içindedirler.”²⁷¹

İnsanın maddi ve manevi olarak aydınlanması ve kendini bulmasında nübüvvet ve velayet ehlinin irşadının yeri büyüktür. “Baba ile anne âdemoğlunu şu zindana çekti getirdi. Peygamberlerle erenler ise halkı bu zindanın kapısını açtı ve insanı gayb âleminin boşluğuna erıştirdi”²⁷² derken nebiler ve velilerin insanlık karşısındaki yerlerini tespit eden Mevlâna: “İşte insanlar nebilere ve velilere nispetle gövdeler gibidir ve onlar alemin kalbidir. Önce onlar o dünyada dolaştılar, beşerlikten, et ve deriden kurtulduktan sonra hem o dünyanın hem de bu dünyanın altını üstünü öğrendiler, menziller kat ettiler. Böylece bu yolun nasıl bilineceğini öğrenmiş oldular, sonra da gelip insanları “O asli olan âleme gelin!” çünkü burası haraplık âlemi, yokluk sarayıdır. Biz güzel bir yer bulduk, size bildiriyoruz” diye davet ettiler”²⁷³ şeklinde ifade etmektedir.

Mevlâna, “Allah’ın hikmet, marifet ve keramet elbiseleri giydirdiği kulları vardır. Her ne kadar halk bunlara göreceк görüşe sahip değilse de Allah onları pek çok kıskandığından bu insanlar kendilerini hikmet, marifet ve keramet elbiseleriyle örterler.”²⁷⁴ der. İnsanların bazılarının tamamen melekleşerek sırf nur olduklarını söyler ve bu kimselerin nebiler ve veliler olduğunu iddia eder. Bu ümit ve korkudan kurtulmuş olan bu zümre ise, “Allah’ın dostları için hiçbir korku yoktur, bunlar zerre kadar bile mahzun olmaz”²⁷⁵ ayetinin muhatabıdır.²⁷⁶

3.4.1. Mevlâna’ya Göre Vahiy Ve İlham Mukayesesi

Mevlâna, “Vahiyden olmayan söz hevâ ve hevestendir. Topraktan yaratılanlar gibi havaya zerre zerre dağılır ve biter. Eğer bu söz, sana yanlış görünürse Necm

²⁷¹Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 204.

²⁷²Mevlâna, *Mektûbât*, s. 147.

²⁷³Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 260.

²⁷⁴Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 18.

²⁷⁵Yunus 10/62.

²⁷⁶Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 123.

suvesinin evveli'nden bir kaç satır oku da Muhammed'in hevâ ve hevesinden konuşmadığını, onun her sözünün ancak vahiy olduğunu anla” sözleriyle peygamberden bize ulaşan vahyin ilahî kaynaklı olduğunu belirtir.²⁷⁷

Mevlâna vahyi, “Can aklının tereddüt içinde bocalamasını istemezsen o pamuğu can kulağına tıkama ki Allah'ın muammalarını anlayasın. Gizlice ve açıkça söylenen sözleri idrak et. Böyle yaparsan can kulağı vahiy yeri olur. Vahiy nedir? Zâhiri duygudan gizli söz. Can kulağıyla gözü, zahiri duyguya yabancıdır. O duygu, bu duygudan başkadır. Akıl ve duygu kulağı bu hususta müflistir.” şeklinde tarif etmiştir.²⁷⁸

Mevlâna, vahiy ve ilhamın ortak bir hedefinin olduğunu ve irşâd ile bağlantılı olduklarını ifade eder. “Söz söyleme kudreti öğretmek için ağza gelir. Nitekim o sözün sessizce, akışı tekerrür etmeksizin, altından ırmaklar akan gül bahçelerine kadar akıp giden bir mecrası vardır.” şeklindeki ifadelerle hedefin irşâd olduğunu ifade etmektedir.²⁷⁹

Mevlâna, vahyin her şeyden önce geldiğini, dinleme ve itaat noktasında hiçbir söz ve fikrin onun önüne geçemeyeceğini belirtmektedir. Vahiy, âlem de aklın sınırlarını zorlayan ve “histen nihan olan söz”dür.²⁸⁰ “Ey Ahmet! Mademki vahiyden me'yus değilsin, bu araştırmayı ve kıyası bedene mensup olanlara bırak. Murdar zaruret vakti helal olur. Vuslat Kâbe'si ortada iken kible aranmaz” şeklindeki ifadeleriyle şer'i deliller açısından vahyin ilk sırada yer aldığına işaret etmektedir.²⁸¹

Mevlâna, peygamberlerden sâdır olan mucizelerle velilerin göstermiş oldukları kerametlerin benzerliklerinin olduğunu ifade etmektedir. “Eğer mü'min tamamen gerçek iman sahibi olursa, en yerinde iş yapmış olur. Hz. Peygamber'den sonra vahiy gelmeyeceği söylenir. Niçin olmasın? Ancak ona vahiy denmez. Onun manası “mü'min Allah'ın nuruyla bakar” sözüne işarettir. Mü'min Allah'ın nuruyla baktığında evveli, sonu, orada olanı ve olmayanı her şeyi görür. Çünkü bir şey

²⁷⁷Necm 53/3-4; *Mesnevî*, VI, 372/4670.

²⁷⁸Mevlâna, *Mesnevî*, I, 117/1459-1462.

²⁷⁹Mevlâna, *Mesnevî*, I, 248/3090.

²⁸⁰Mevlâna, *Mesnevî*, I, 117/1461.

²⁸¹Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 372/4671-4672.

Allah'ın nurundan gizli kalamaz, ancak böyle olunca o Allah'ın nuru değildir. Ona her ne kadar vahiy demezlerse de vahiy manasındadır.²⁸² “Fakat her gönül bu gizli vahyi duyup işitebilseydi âlemde harf ve sese ne lüzum kalırdı?”²⁸³ Öyle olmadığı için gizli vahyi duyan nebiler, başkalarına duyurmak için vasıta ve Allah ile kulları arasında elçidir.

Mevlâna bir adım daha ileri giderek, vahiy ile ilhamın başlangıç itibariyle aynı şey olduğunu, ilhamın her mahlûka olabileceğini, tasavvuf ehlinin avamın itirazından kurtulmak için ilhâma gönül vahyi dediklerini ifade eder. “Bu ne yıldız bilgisidir, ne remil, ne de rüya. Allah doğrusunu daha iyi bilir ya, Cenab-ı Hakk'ın vahyidir. Sûfiler bunu halktan gizlemek için gönül vahyi demişlerdir. Sen istersen onu gönül vahyi farz et. Gönül zaten onun nazargâhıdır. Gönül ona âgah olunca nasıl hata eder? Ey mü'min sen Allah nuruyla bakar ve görürsün. Hatadan ve yanılmadan eminsin!” sözleriyle bu fikrini temellendirmeye çalışmıştır.

3.4.2. Mevlâna'ya Göre Mucize Ve Kerâmet Mukayesesi

İslam âlimleri mucize ile diğer olağanüstü olayları birbirinden ayrı değerlendirmişlerdir. Mâtürîdî âlimlerinden olan Ebü'l-Muîn en-Neseî, mûcizenin kişiyi düşünceye sevk eden ve onda hayret uyandıran hâdiseler olduğunu, sihrin ise Allah'ın zikrinden uzak yerlerde cinler ve kötü ruhlar yardımıyla gerçekleştiğini belirterek, mûcize ile sihir arasındaki en belirgin farkı şu şekilde açıklar: “Mûcizeyi diğer olağanüstü hâdiselerden ayıran en belirgin özelliği, onların gerek varlıkları gerekse etkileri itibariyle dünya hayatı boyunca devam edecek olanlarının bulunmasıdır. Hâlbuki sihir ve benzeri hadiseler bir an için göze görünüp sonra kaybolan bir yapıya sahiptirler.”²⁸⁴

Diğer olağanüstü olaylarla mûcize arasındaki farkın mûcizenin şartlarında bulunan tehaddî (meydan okuma) ile anlaşılabilmesine dikkat çeken İbn Haldûn da, bu hususta kelâmcıların görüşlerini şu şekilde özetler: “Tehaddî mûcizenin iddiaya muvâfık tarzda vukûunu dava etmektir. Böyle bir tehaddîde bulunma imkânı, diğer olağanüstü olaylarda olamaz. Mucizenin yalancının davasına muvâfık bir şekilde

²⁸² Mevlâna, *Fîhi Mâ Fîh*, s. 201-202.

²⁸³ Mevlâna, *Mesnevî*, IV, 239/2979.

²⁸⁴ Neseî, *Tebsiratü'l-edille*, II, s. 40-41.

vukûa gelmesi beşerî kudret dâhilinde değildir. Zira mucizenin doğruluğa ve peygamberin davasındaki sıdkına delâleti akfî bir delâlettir. Çünkü mucizenin zatî sıfatı nebiyi tasdiktir. Şayet mucize kizb ile birlikte vukua gelse, sâdik dediğimiz kâzib (doğru dediğimiz yalan) olur ki, imkânsız bir şeydir. Şu halde mucize mutlak surette kâzibden ve sahtekârdan vukua gelmez.”²⁸⁵

Kelâmcıların çoğu olağanüstü olayların peygamberliğin kanıtı sayılabilmesi için bunların tehadî özelliği taşıması gerektiğini savunurlar.²⁸⁶ Tehadî kelimesi, kelâm literatüründe “nübüvvet iddiasında bulunan kimsenin bu iddiasındaki doğruluğuna delil olmak üzere benzerini hiç kimsenin getiremeyeceğini önemle vurguladığı hârikulâde bir fiil ile muarızlarına meydan okuması” anlamını taşır.²⁸⁷ Nitekim Kur’an-ı Kerim’de peygamberliğin ispâtı konusunda kanıt gösterilen mûcizelerin en belirgin özelliğinin tehadî olduğu görülmektedir. Peygamberler, peygamberlik iddialarını ilan ederken hârikulâde olaylar göstererek muhataplarına meydan okurlar. Böylece gerçek peygamber olduklarını bu şekilde ispâta çalışırlar. Kur’an’da zikredilen Hz. Sâlih’in deve mûcizesi,²⁸⁸ Hz. Mûsâ’nın âsâ ve parıldayan el²⁸⁹ mûcizesi, Hz. İsrâ’nın çamurdan yaptığı kuşu canlandırması, doğuştan körlerle alacalı hastaları iyileştirmesi, ölüleri diriltmesi gibi mûcizeleri²⁹⁰ ve Hz. Peygamberin Kur’an mûcizesi²⁹¹ hem ortaya konuluş ve hem de içerik bakımından tehadî özelliği taşıyan mûcizelerdir.²⁹² Kur’an-ı Kerim’de, burada zikredilen mûcizelerden bahsedilirken açık ya da örtülü bir şekilde tehadî özelliğine vurgu yapılmaktadır.

Mevlâna peygamberlerden sâdir olan mucizelerle velilerin kerametleri arasında bir ilişki kurmuştur. Peygamberler Allah’ın iradesiyle, müminlerin imanları güçlendirmek ve mümin olmayanlara da meydan okumak maksadıyla mucize gösterirler. Mevlâna, velilerin de Allah’ın iradesiyle eşyaya tasarrufta bulunabileceklerini düşünmektedir. Fakat velilerin kerametleri, bir işte kuvvetini, bir

²⁸⁵ İbn Haldûn, *Mukaddime*, II, s. 1189-1190.

²⁸⁶ Bâkîllânî, *el-Beyân*, s. 54-55, 78; Cüveynî, *el-‘Akâdetü’n-Nizâmiyye*, s. 222-223; İbn Haldûn, *Mukaddime*, I, s. 358, s. 393; II, s. 1130, s. 1184.

²⁸⁷ İbrahim Bulut, *Sihrin Hakikati ve Mûcizeden Farkı*, s. 49.

²⁸⁸ A’râf 7/73; Hûd 11/64; Şu’arâ 26/155; Kamer 54/27.

²⁸⁹ A’râf 7/ 107-108; Tâhâ 20/19-22; Şu’arâ 26/32-33; Neml 27/10-12; Kasas 28/31-32.

²⁹⁰ Bakara 2/87, 253; Âl-i İmrân 3/49-50; Mâide 5/110; Zuhruf 43/63; Sâf 61/6

²⁹¹ Bakara 2/23-24; Hûd 11/13-14; İsrâ 17/88; Tûr 52/33-34.

²⁹² İbrahim Bulut, *Sihrin Hakikati ve Mûcizeden Farkı*, s. 51, s. 77 vd.

ihtiyaca yetmesini ve olağanüstü şeylerde Allah ile birlikteliğini gösterirken, peygamberlerin mucizeleri Allah'ın kudreti ve iradesiyle yoktan bir şeyi var etme ve hariçte bulunan eşya ile varlıkların zatlarının değiştirilmesidir. Yani mucize bir iddia neticesindedir, bir meydan okuyuştur; keramette ise iddia yoktur, davete icabettir. Kerametlerde amaç insanların inançlarının artması ve kurtuluşa ermelerini sağlamaktır.

Mevlâna bu anlayışını şöyle izah etmiştir: “Velilerde Allah'tan öyle bir kudret vardır ki, atılmış oku yoldan çevirirler. Allah velisi pişman olursa sebeplere eserlerin kapılarını kapar ve fiilleri neticesiz bırakır. Fakat bunu Allah'ın kudretiyle yapar; söylenmiş sözü, söylenmemiş bir hale getirir.”²⁹³ Burada yaydan çıkan oku geri çevirmek veya zararsız bir hedefe yollamak, ağızdan çıkan sözün kötü tesirlerini iyiye çevirmek veya sözü tesirsiz bırakmak olarak algılanmaktadır. Böyle kerametleri ancak veliler gösterebilir. Veliler lüzum görürlerse tabiatı ve vazifesi yakmak olan ateş yakmayabilir, vazifesi boğmak olan su boğmayabilir, tek tesiri öldürmek olan zehir öldürmek şöyle dursun, âb-ı hayat veya şifa verici hale gelebilir. Söylenmiş bir sözü unutturmak veya bir dervişin gönlünde söz haline gelmek isteyen, fakat söylenmemesi daha doğru olan bir sözü, onun kalbindeyken susturabilirler. Çünkü veliler yeryüzünde ilahi kudretin temsilcileridirler

Mevlâna, “Bir kimse bir günde veya bir anda Kâbe'ye gitse, bu şaşılacak bir iş değildir, keramet göstermek de sayılmaz. Semûm yeli bile bu kerameti gösterir ve bir günde, bir anda istediğin yere gider. Bundan dolayı keramet aşağı bir halden yüksek bir hale getiren şeydir” ifadeleriyle kerametın bir meydan okuyuş olmadığını, sadece insanların inançlarını güçlendirmeye ma'tuf olduğunu ifade etmiştir.

4.4.Mevlana'ya Göre Hz. Peygamberin Nübüvvetinin Evrenselliği

Mevlâna'ya göre son peygamber Hz. Muhammed'in nübüvvetine iman etmenin kapsamı içinde yer alan unsulardan biri, onun peygamberliğinin evrensel olduğunu benimsemektir. Hz. Muhammed'in bir cihan peygamberi olduğunu, bütün insanları ikaz ve onlara rahmet olarak geldiğini ifade eden Mevlâna, Hz. Muhammed'in evrensel bir peygamber olduğunu ve onun belirli bir bölgeye, millete ve ırka ait

²⁹³ *Mesnevî*, I, 134/1669-1672.

olmadığını bütün insanlığa gönderilmiş olduğuna dikkat çeker. Nitekim Kur'an-ı Kerim bu hususu bizzat ifade etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in hükmüne göre insanlar şunu bilmelidir ki, Hz. Muhammed insanların tamamına hak din ile gönderilen gerçek ve ümmî bir peygamberdir.²⁹⁴

Kur'an-ı Kerim Allah'ın Hz. Muhammed aracılığıyla tüm insanlara gönderilen mesajlar topluluğu olduğuna göre onun hedef kitlesi de tüm insanlardır. Bunu daha iyi anlayabilmek için Kur'an-ı Kerim'in hitap tarzına bakmak gerekir. Kur'an-ı Kerim genelde umumî hitap tarzını seçtiği için hususî hitaplara çok az yer verir. İslam alimlerinin ortak kanaatine göre bu ayetler Kur'an-ı Kerim'in hiçbir ayırım gözetmeden tüm insanlara hitap ettiği ve Hz. Muhammed aracılığıyla da insanlara tebliğ edildiği için de onun risaletinin tüm insanlığı kapsadığı, dolayısıyla Hz. Muhammed'in peygamberliğinin zaman, mekan ve belli bir kavimle sınırlı olmadığını, aksine bütün insanlığı içine aldığını göstermektedir.²⁹⁵

Hız. Muhammed de bizzat kendisi yalnızca Araplara değil, tüm insanlara peygamber olarak gönderildiği hususunda açık beyanda bulunmuştur.²⁹⁶ Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrensel olduğunu ve onun belli bir bölgeye, millete ve ırka değil bütün insanlara gönderilmiş olduğunu gösteren diğer bir nakli delil ise ehl-i kitabın Kur'an'a uymakla zorunlu olduklarını ve Hz. Muhammed'in peygamberliğini onaylamaları gerektiğini bildiren ayetlerdir.²⁹⁷

Mevlâna Hz. Muhammed'in peygamberliğinin evrenselliğinden bahsederken onun peygamberliğinin sürekliliğinden ve nübüvvet mesajının her zaman canlı kalacağından bahseder. Mevlâna: "Allah Hz. Muhammed'e öyle bir söz verdi ki bütün âlem onun zamanından bugüne kadar onun şerhinde cilt cilt kitaplar yazdılar ve hâlâ da yazıyorlar, fakat henüz o sözü kavramaktan ve anlamaktan acizdirler. Yüce Allah buyurur ki: Ashap zayıf olduğundan, can korkusundan ve kıskançların kötülüğünden senin adını halkın kulağına gizli gizli fısıldıyorlar. Ben senin büyüklüğünü öyle yayacağım ki, dünyadaki bütün iklim bölgelerinde ve her

²⁹⁴ Araf 7/158, Nisa 4/170.

²⁹⁵ Fahrettin er-Razi, *Mefâihu'l-gayb*, XI, s. 103.

²⁹⁶ Buharî, "Teyemmüm", 1; "Salât", 56.

²⁹⁷ Bakara 2/41, 91, 101; Al-i İmrân 3/19-20.

taftaki yüksek minarelerde günde beş vakit yüksek ve güzel seslerle adın söylenecek ve bu suretle doğuda, batıda meşhur olacaksın.” der.²⁹⁸

Mevlâna “Birisi bundan şüpheye düşerse de ki: Yüce minarelere bak; müezzinlerin ezanlarını, yüce minarelerde söylenen sözleri, vaaz edenlerin vaazlarını, çocukların mekteplerdeki ilâhilerini, daha da başka sözleri dinle. Bunların hepsi de, Allah rahmet etsin, esenlik versin ona, Muhammed’in iyilikleridir, çabasıdır, kâfirlerden çektiklerine, onların kasıtlarına karşı sabredişini övüştür. Çünkü yüce Allah, ben bunu meydana çıkaracağım, koruyacağım, mirasçın yok ama, ben iyilikte bulunanların mirasçısıyım²⁹⁹ diye vaatte bulunuyorum. “Ve elbette Rabbin, yakında öyle şeyler verecek ki sana, razı olacaksın ve elbette âhiret, önceki dünyadan hayırlıdır sana.³⁰⁰”, “Gerçekte de biziz Kur’ân’ı indiren; biz indirdik ve onu gerçekten de koruyunuz biz elbet.³⁰¹” demişti.³⁰²

Mevlâna’ya göre, Hz. Muhammed, bütün insanlık için önem arz ettiği gibi, ümmeti için de ayrı bir önem değer arz eder. Her ümmetin gönlünde Hak’tan bir tat vardır. Ona göre, Peygamberin yüzü ve sesi de mucizedir. Peygamber, dışarıdan seslendi mi ümmetin canı, içerden secde eder. Çünkü can kulağı, âlemde hiç kimseden o sese benzer bir ses duymamıştır. O misilsiz ruh, o misli olmayan sestene neşelenir, Allah’ya yaklaşır.³⁰³ Bunu bil de belki peygamberlerin sonuncusunun yolu hürmetine ağzından o kuvvetli mühür kaldırılır.

Peygamberlerden kalan mühürleri, Ahmed’in dini hürmetine kaldırır. Açılmamış kilitler vardı; onlar, “İnnâ fetahnâ”³⁰⁴ eliyle açıldı. O, bu dünyada da şefaattçidir, o dünyada da; bu dünyada insanı dine götürür, o dünyada da cennetlere. Bu dünyada “Sen onlara yol göster” der; o dünyada “Sen onlara ay gibi yüzünü göster” der. Onun gizli, aşikâr işi, daima “Ya Rabbi, kavmime sen doğru yolu göster, onlar bilmiyorlar” demektir. Onun nefesiyle iki kapı da açılır. Duası, iki âlemde de müstecap olur. Ona benzer ne gelmiştir, ne de gelecek. Bu yüzden son peygamber

²⁹⁸Mevlâna, *Fih-i Mâ Fih*, s. 225.

²⁹⁹Enbiyâ 21/89.

³⁰⁰Duha 93/4-5

³⁰¹Hicr 15/9.

³⁰²Mevlâna, *Mektubât*, s. 157-158.

³⁰³Mevlâna, *Mesnevî*, II, 276/3598-3601.

³⁰⁴Fetih 48/1-3.

olmuştur.³⁰⁵ Ey peygamber, mühürleri kaldırmak, kapalı kapıları açmaktasın, hatemsin, bu iş, seninle ve sende bitmiştir. Can bağışlayanlar âleminde bir Hatem'sin sen.³⁰⁶

Mevlâna Hz. Peygamberin getirmiş olduğu şeriatın diğer bütün dinlerin üzerinde olduğunu ve u durumun süreklilik arz ettiğini ifade etmiştir: “Allah yüceliğini dâimî etsin; onu Muhammed dininin düşmanlarını kahreden bir Zülfekâr etsin; “Müşrikler istemeseler de onu, bütün dinlerden üstün edecektir.”³⁰⁷ âyeti hükmünce şeriatların en güzeli olan Muhammed şeriatının yücelmesine, üstün olmasına sebep eylesin.”³⁰⁸

Mevlâna diğer inanç sistemlerinin insanların ihtiyaçlarına cevap vermekten uzak olduğunu ve sadece Hz. Muhammed'in nübüvvetiyle tesis olunan dinin ve kitabının kıyamete kadar sürekliliğini koruyacağını ifade eder. Bununla beraber Hz Muhammed son peygamber olduğunu ve ondan sonra başka bir peygamber gelmeyeceğini de şöyle ifade eder: “Padişahların paraları değişir durur, fakat Ahmed'in parası, kıyamete dek sürer gider! Hadi bunu mucize sayma! Peki bir de güneş gibi apaydın olan ve adına “Ümmü'l-Kitap” denen yüz dilli Kur'ân'a bak! Kimsenin ondan bir harfi çalmaya, yahut sözüne bir söz katmaya ne haddi var, ne kudreti!”.Ona benzer ne gelmiştir, ne de gelecek. Bu yüzden son peygamber olmuştur. Sanatında son derece ileri gitmiş bir üstadı görünce bu sanat, sende bitmiştir (son bulmuştur) demez misin? Ey peygamber, mühürleri kaldırmak, kapalı kapıları açmaktasın, hatemsin, bu iş, seninle ve sende bitmiştir. Can bağışlayanlar âleminde bir Hatem'sin sen.”³⁰⁹

“Allah'nın lütufları, Mustafa'ya vaatlerde bulundu da dedi ki: “Sen ölsen bile bu din, bu iman ölmez.Senin kitabını, mucizeni ben yüceltirim, Kur'ân'dan bir şey eksiltmeye, ona bir şey katmaya yeltenen kişiye ben mani olurum. Ben seni iki cihanda da korurum. Sözünü kınayanları terk eder, onları hor hakir bir hale korum. Hiç kimse Kurân'ı değiştirmeye kudret bulamaz, ona ne bir şey ilave edebilirler, ne

³⁰⁵ Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 15/164-171.

³⁰⁶ Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 16/173.

³⁰⁷ Tevbe 9/33; Saff 61/9; Âl-i İmrân 3/139.

³⁰⁸ Mevlâna, *Mektubât*, s. 209.

³⁰⁹ Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 16/167-169.

ondan bir şey eksiltebilirler. Sen, benden daha iyi bir koruyucu arama! Senin parlaklığını gün geçtikçe artırır, adını altınlara gümüşlere bastırırım. Senin için minberler, mihraplar kurdururum. Ben, seni öyle seviyorum ki senin kahrın, benim demektir. Şimdi adını korkudan gizlice söylüyorlar, namaz kılacakları zaman gizleniyorlar. Melûn kâfirlerin korkusundan dini mağaralarda gizli kalıyor ya...Bütün âlemi minarelerle dolduracağım, âsilerin gözlerini kör edeceğim ben. Kulların şehirler alacak, mevkiler bulacak... Dinin balıktan aya kadar her tarafı katlayacak”³¹⁰.

Allah, halkı, helâk uçurumundan, azap tehlikesinden kurtarmak için Muhammed’i, esenlik ona, “Her yana yayılan sancakla, kınından sıyrılmış kılıçla göndermiş”, peygamberliğinin güneşini dolunay gibi parlak bir toplulukla kuşatıp doğdurmuştur; kalbine de nur gibi parıl parıl parlayan ve kalplere şifa olan bir kitap indirmiştir. “Ey insanlar, Rabbinizden size bir öğüt ve göntüllerdeki dertlere şifa geldi.”³¹¹ Halk, aslı olmayan şeylere uymuşken onu doğrulukla ve doğru yolu göstermek için gönderdi.³¹²

Allah, bilgisizlerin meydana çıktığı, kâfirlerin ve sapıklığın üstün olduğu bir sırada Muhammed’i gönderdi; Allah’ın rahmeti ve esenlik ona. O da ümmetine, sözüyle, hareketleriyle öğüt verdi; onlara haram olan, helal olan yolları açıkladı; her halde Allah yolunda savaştı; onun yüzünden bâtil denizi, bir görünüşten ibaret kaldı; çalışması gerçeği tam kıvamına getirdi, düzene soktu.³¹³

Bilirim, bildiririm ki Muhammed Allah’ın kuludur, elçisidir. Onun şeriatıyla evvelki şeriatların hükümleri kalkmış gitmiştir; peygamberliğiyle şeriat ıssı peygamberlerinin peygamberlikleri bitmiştir.³¹⁴

Bilirim, bildiririm ki Muhammed kuludur onun, elçisidir; onun şeriatıyla evvelki şeriatların hükümleri kalkmış-gitmiştir; peygamberliğiyle şeriat ıssı peygamberlerinin peygamberlikleri bitmiştir. Hz. Muhammed, insanlara hakkı, doğruyu, güzeli ve iyiyi gösterme ve bunları onlara yaşatma misyonuyla gelmişti.

³¹⁰Mevlâna, *Mesnevî*, III, 96-97/1197-1207.

³¹¹Yunus 10/57.

³¹²Mevlâna, *Mecâlis-i Seb’a*, s. 7.

³¹³Mevlâna, *Mecâlis-i Seb’a*, s. 87.

³¹⁴Mevlâna, *Mecâlis-i Seb’a*, s. 91.

Kısaca o, insanları cahiliye ateşinden kurtarmak için görevlendirilmişti. Fakat o lütuf sahibi Peygamber, kılı görmemezlikten geliyor; o zarif kimse sütü övüyordu. Yüz binlerce hile ve hurda kıllarına o an gözünü yummuştu. O kerem denizi doğru buyurmuştu: “Ben, sizi, sizden ziyade esirgerim. Ben âdeta dehşetli surette alevlenmiş, yalınlanmış bir ateşin kıyısına oturmuş bir adama benzerim.”³¹⁵

Onun kurtarma çabası sadece bu dünyaya has değil, âhirete de uzanır. Bu dünyada “Sen onlara yol göster” der; o dünyada “Sen onlara ay gibi yüzünü göster” der. Onun gizli, aşikâr işi, daima “Ya Rabbi, kavmime sen doğru yolu göster, onlar bilmiyorlar” demektir.³¹⁶

Mustafa, “Bütün dünyayı Müslümanlaştırayım, hak yoluna sokayım.” diye çalıştı. Fakat öleceğini anlayınca: “halkı istediğim gibi davet etmek için yaşayamadım!” dedi. Bunun üzerine Yüce Allah buyurdu ki: Üzülme senin bu dünyadan göçüp gideceğin zaman, ordular ve kılıç kuvveti ile aldığın vilâyetlerin hepsini, sana ordusuz itaat ettirir ve iman bağlatırım. Halkın bölük bölük Müslüman olduğunu gördüğün zaman, bu senin davetinin kemâl bulduğuna delâlet eder. Allah’ı tesbih et ve O’ndan günahlarını bağışlamasını dile. (Burada, Nasr sûresinde anlatılanlara işaret edilmektedir.) Çünkü bu, senin oraya göç etmenin zamanı geldiğine bir işarettir.³¹⁷

Hz. Muhammed, insanlara hakkı, doğruyu, güzeli ve iyiyi gösterme ve bunları onlara yaşatma misyonuyla gelmiş ve insanları cahiliye ateşinden kurtarmak için görevlendirilmişti: Mevlana’ya göre, Hz. Muhammed, bütün insanlık için önem arzettiği gibi, ümmeti için de ayrı bir önem değer arzeder. Her ümmetin gönlünde Hak’tan bir tat vardır. Ona göre, Peygamberin yüzü ve sesi de mucizedir. Peygamber, dışarıdan seslendi mi ümmetin canı, içerden secde eder.

Hz. Muhammed, sevgi ve saygıyı en çok hak eden birisi olduğu için ona teslim olmak ve itaat etmek gerekir. O, yaptığı mücâdele, ortaya koyduğu sağlam ahlâkî mirastan dolayı minnet duyulacak bir insandır. Hz. Muhammed’e uymak gerekir.

³¹⁵Mevlâna, *Mesnevî*, II, 219/ 2852-2855.

³¹⁶Mevlâna, *Mesnevî*, VI, 1/ 168-169.

³¹⁷Mevlâna, *Fih-i Mâ Fih*, s. 124.

Çünkü o, insanları şirkten, putlara tapmaktan, cehaletten, zulümden kurtarıp, bunların yerine tevhid inancını, ilmi, hakkı ve adaleti tesis etmiştir.

SONUÇ

İnsanoğlu ilahi rahmet ve hikmetin tecellisi olarak akıl ve iradesiyle baş başa bırakılmamış, karşı karşıya bulunduğu problemleri çözmesine yardım edip gideceği isabetli yolu gösteren peygamberlik müessesesiyle desteklenmiştir. Bu müessese, yaratıklarına sonsuz lütuf ve rahmetiyle muamele eden Yüce Allah'ın insanlar arasından seçtiği peygamberlerden ve onlara verilen vahiyden oluşmuştur. Yaratılışın başlangıcından itibaren son peygamber Hz. Muhammed'in yaşadığı zamana kadar çeşitli aralıklarla, bazen de aynı anda veya peş peşe gönderilen peygamberler insanların dünya ve âhiret mutluluğunu sağlayacak isabetli yolu göstermişler, maddi ve manevi konularda insanlığa rehberlik yapmışlardır. Allah'a inam edip buyruklarına uyanları cennetle müjdeleyen, Allah'ı inkâr edip buyruklarına aykırı davrananları cehennemle korkutan ve insanlara bilmediklerini öğreten peygamberler fizik ötesi âlemden verdikleri haberlerle Allah'ın insanlara karşı kesin delilini de teşkil etmişlerdir.

Yüce Allah'ın emir ve yasaklarının insanlara ulaştırılmasının yanı sıra Allah'ın yeryüzündeki halifesi olması hasebiyle Allah'ın peygamberleri insanların arasından seçmesinde bir takım hikmetler vardır. Peygamberler Allah'tan aldıkları haber ve emirleri insanlara anlatmakla mükellef, seçilmiş insanlardır. Peygamber gönderilmesindeki sebeplerden birisi de insanların sıkıntılarını giderip onları dünya ve âhiret mutluluğuna ulaştırmaktır. Bu ise ancak kendi cinslerinden olan, içlerinde yaşayan, sıkıntı ve problemlerini iyi bilen bir varlığın hemcinslerine karşı bir eğilimi vardır. Yüce Allah daha yararlı olmaları, görevlerini etkin ve eksiksiz yerine getirmeleri ve davetlerinin kabul görmesi için peygamberlerini melek veya başka bir varlıktan değil de insanlardan seçmiştir. Peygamberin melek değil insan olması, mesajın topluma ulaştırılıp uygulanışında son derece etkin olmuş ve peygamberler de ümmetleriyle diyalog halinde olmuşlardır.

Mevlâna nübüvvet konusunu ele alırken ehlisünnet akidesi çerçevesinde hareket etmiş ve bu doktrinin sınırlarının dışına çıkmamıştır. Özellikle Mutezile âlimlerinin kelamî meseleleri ele alış tarzını eleştiren Mevlâna, onların akli fazlaca kullanmalarını eleştirerek kelam meseleleri konusunda çok fazla akıl yürütmenin doğru olmadığı kanaatindeydi. Mevlâna'ya göre Allah kullarına seçilmiş nebilerini göndererek onlara hem bu dünyanın hem âhiret hayatının mutluluğunu sunmuştur. Peygambere iman

etmek altı temel iman esaslarından bir tanesidir. Dolayısıyla peygambere iman noktasında zaafa düşmek kişinin iman hassasiyetini de ortaya koyar.

Mevlâna inanç bakımından insanların farklı yapılara sahip olduklarını, bu farklılıkların da peygamberlerin davetiyle ortaya çıktığını bildirmektedir. Peygamberlerin gönderiliş gayesi de mü'min ile kâfir veya inanmış gibi gözükersen küfründe sabit olan münafıkların ortaya çıkarılmasına yöneliktir: Allah bu taneleri ayırıp tabağa koysunlar diye kitaplar verdi, peygamberler gönderdi. Peygamberler gelmeden önce mü'min, kâfir, müslüman, çifit zahiren hepsi bir görünmekteydi. Âlemde kalp akçeyle sağlam akçe bir yürümekteydi. Çünkü ortalık tamamıyla geceydi, biz de gece yolcularına benziyorduk. Peygamberlerin güneşi doğunca “Ey karışık uzaklaş! Ey saf beri gel!” dedi ifadeleriyle anlatılmaktadır. Peygamberlere verilen nübüvvet göreviyle birlikte irşad kudretine de değinen Mevlâna bu keyfiyeti de “Peygamberlerin içlerinde öyle nağmeler vardır ki o nağmelerde isteyenlere değer biçilmez bir hayat erişir. Fakat o nağmeleri his kulağı duymaz. Çünkü his kulağı kötülükler yüzünden pis bir haldedir” şeklinde değerlendirmektedir.

Mevlâna, peygamberlerin ne olursa olsun her şartta ve her durumda irşad ve tebliğlerine devam etmelerinin gereği de dile getirilmiştir. Peygamberlerin görevinin sadece tebliğ ve irşad olduğu ve işin akıbeti ne olursa olsun bu durumun Allah'ın iradesiyle gerçekleşeceğini bir misalle dile getiren Mevlâna, “Musa nihayet işin sonuna bakınca kendinden geçti de duaya başladı, ya rabbi, bütün bu mucizeler ve çalışmalar neden? Çünkü bu topluluk doğru yola gelmeyecek ki dedi. Allah'tan emir geldi. Nuh' a uy! mâlum olan akıbeti görmeyi bırak, onu bilmezlikten gel, çünkü sen davetçisin. “Allah emrini tebliğ et!” Bu boş değildir, senin ısrarla onları doğru yola çağırışının en ehemmiyetsiz hikmeti şudur: Onların inadı ve ısrarı meydana çıkar da Allah'ın hidayet ve dalaleti bütün fırkalarca bilinir. Varlıktan maksat Allah kemalini izhar etmektir. Şu halde halkı öğütüle, azdırmakla sınamak gerekir” demektedir. “Ey peygamber! Rabbinden sana indirilene tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun” ayetinde de Hz. Peygamber'in şahsında bütün peygamberlerin vazifelerinin tebliğ ve irşad olduğu ifade edilmektedir.

Yine Mevlâna, peygamberleri hekimlere, onları inkâr eden toplumları da tedaviye muhtaç olmalarına rağmen hasta olduklarının dahi farkında olmayan sağlıksız kişilere benzetir. Buna rağmen peygamberler o inkârcıların kendilerine karşı takınmış oldukları

küstahça tavırlara aldırmadan, onlara muhtaç oldukları ilaçları vermeye çalışırlar. Hâlbuki peygamberlerin böyle bir mecburiyetleri, inkârcıları yola getirmede kendilerini zorlamaları vazifelerinin aslından değildir. Onlar sadece Hakk'ın hükümlerini halka tebliğ ederler.

Mevlâna'ya göre dini anlatım ve tebliğde peygamberlerden sonra velayet makamındaki insanlar gelmektedir. Ona göre nübüvvet ve velayet makamları Allah'ın insanlara yol göstermek ve onları hakikate ulaştırmak üzere kulları arasından seçerek ihsanda bulunduğu kimselerin irşâd ve tebliğ müessesesidir. Mevlâna velayeti nübüvvetin devamı kabul etmektedir. Nitekim aşağıdaki ifadeler de bu hususu desteklemektedir. “Küllî aklı cüz'i akla bağlayanlar nebiler ve velilerdir” Allah âlemi yarattıktan sonra nebiler ve velilere “Benim sıfatlarımla çıkın, halka görünün” dediği için onlar Allah nurunun mazharıdır. Dost düşmandan, gözde olan yabancı bulunandan bunlar sayesinde ayırt edilir. “Allah nebiler ve veliler gönderdi. Bunlar büyük ve temiz sular gibidir.

Mevlâna, dini anlatımda velilerin peygamberlerin varisleri olduğunu düşünmektedir: “Peygamberlerden başka bir taife daha vardır ki bunlar pek gizlidirler. Bunları zahir halkı bilemez. Onların birçok kerametleri vardır da yine ululuklarını kimsenin gözü görmez. Onlar hem uludurlar, kerametleri vardır hem de Allah haremünde gizlenmişlerdir. Onların adlarını abdâl bile işitmemiştir.” Peygamberlerin varisleri bu velilerdir.

Mevlâna Mâtürîdiyye ve Eşâriyye arasında Eşârî düşünceye daha yakın bir konumdadır. Nübüvveti değerlendirirken, Allah'a peygamber göndermenin hikmeti gereği vacib olduğunu ifade eden Mutezile ve diğer görüşlerin yerine peygamber göndermenin caiz ve mümkün olduğunu, fiillerinde bir hikmetin bulunduğunu dolayısıyla peygamberlerin bir hikmet gereği ve insanların maslahatına yönelik olarak gönderildiğini ifade ederek Ehl-i sünnet çizgisine sadık kalmıştır.

Mevlâna nübüvvet konusunu bir bütün olarak ele alır. Öncelikle nübüvveti inkâr veya kabulde şüphe ve itiraz edenlerin görüş ve delillerini açıklar. Peygamberlik müessesine yapılan önemli itirazlardan biri olan aklın yeterli olduğu iddiası üzerinde durarak nübüvveti ispat etmeye çalışır. Bu çerçevede peygamber göndermede sayılamayacak

kadar hikmet ve maslahatların bulunduğuna dikkat çekerek insanların peygambere muhtaç olduklarını açıklamaya çalışır.

Mevlâna nübüvvele olan ihtiyacı insanî bir temele dayandırır. Ona göre bu ihtiyacın temelinde insanların ihtiyaç duydukları dünya ve âhiret maslahatları yatmaktadır. Bu ise ancak hidayet önderleri olan peygamberler tarafından gerçekleştirilebilir.

Mevlâna asıl itibariyle kelim konularına girmeyi sakıncalı bulmuş ve bu konuların çok fazla irdelenmesini doğru bulmamıştır. Ama buna rağmen bazı durumlarda kelim konularına girerek meselelerle alakalı görüşlerini ortaya koymuştur.

KAYNAKÇA

- AHATLI**, Erdinç, *Peygamberlik ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Değişim Yay., İstanbul, 2002.
- AHMET B. HANBEL**, *Müsned*, I-IV, Çağrı Yay., İstanbul 1413/1992.
- AKÇAY**, Mustafa, *Çağdaş Dünyada İnsan ve Dinî Sorumluluğu*, Işık Yay., İstanbul 2000.
- , "Bir Kelâm Problemi Olarak Nübüvvetin İmkânı", *SAÜİFD.*, 2001/3, s. 217-246.
- AKSEKİ**, A. Hamdi, *İslâm Dini*, DİB. Yay., Ankara 1973.
- ÂMİDÎ**, Ali b. Muhammed Seyfeddin, *Ebkârü'l-efkâr fi usûli'd-dîn*, nşr. Ahmed Muhammed el-Mehdî, I-V, Kahire, Dârü'l-kütüb, 1423/2002.
- , *Gâyetü'l-merâm fi 'ilmi'l-keâm*, nşr. Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Beyrut, Dârü'l -kütübi'l-ilmîyye, 2004.
- BAĞDÂDÎ**, Abdülkâhir b. Tâhir et-Temîmî, *el-Fark beyne'l-fırak: İlk Dönem İslâm Mezhepleri*, trc. Ethem Ruhi Fığlalı, Kabalcı Yay., Ankara 2005.
- , *Usûlü'd-dîn*, İstanbul 1346/1928.
- BÂKILLÂNÎ**, Ebû Bekir Muhammed b. Tayyib, *Kitâbü't-Temhid*, nşr. Richard J.McCarthy), Beyrut, Mektebetü's-Şarkiyye, 1957.
- , *el-Beyân 'ani'l-fark beyne'l-mu'cizâtve'l-kerâmât ve'l-hiyel ve'l-kehâne ve's-sihr ve'n-nârinçât: Olağanüstü Olaylar ve Aralarındaki Farklar*, trc. Adil Bebek, Rağbet yay., İstanbul 1998.
- BEYÂZÎZÂDE**, Ahmed Efendi, *İşârâtü'l-merâm min 'ibârâti'l-İmâm*, nşr. Yûsuf Abdürrezzâk, İstanbul 1369/1949.

- , *el-Usûlü'l-munife li'l-Îmâm Ebî Hânîfe: Îmâm-ı Âzam Ebû Hanîfe'nin itikâdî görüşleri*, trc. İlyas Çelebi, İFAV. Yay., İstanbul 1996.
- BİLMEN**, Ömer Nasûhi, *Muvazzaf İlm-i Kelâm*, Haz. K. İsmail Paçacı, Fatih Enes Kitabevi, İstanbul 2000.
- BUHÂRÎ**, Muhammed b. İsmâil, *el-Câmi'u's-sahîh: Sahîhu'l-Buhârî*, I-VIII, Çağrı Yay., İstanbul 1413/1992.
- BULUT**, Halil İbrâhim, *Kur'an Işığında Mûcize ve Peygamber*, Rağbet Yay., İstanbul 2002
- Sihrin Hakikati ve Mucizeden Farkı, Mârife*, İstanbul, 2003.
- CAN**, Şefik, *Mevlâna- Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*, İstanbul 1995.
- ÇELEBÎ**, İlyas, *İslâm İnanç Sisteminde Akılcılık ve Kâdî Abdülcebbar*, Rağbet Yay., İstanbul 2002
- CEVHERÎ**, İsmâil b. Hammâd , *es-Sihâh: Tâcü'l-luga ve Sihâhu'l-'Arabiyye* nşr. Ahmed Abdülgaffûr Attâr, I-VI, Beyrut 1399/1979
- CÜHENÎ**, Hammad , *Çağdaş Fikir Akımları Ansiklopedisi*, trc. Hasan Fehmi Ulus, İstanbul ts.
- CÜRCÂNÎ**, Seyyid Şerîf, *Kitâbü't-Ta'rifât*, nşr. Muhammed Abdurrahman, Beyrut, Dârü'l-nefâis, 2003.
- , *Şerhu'l-Mevâkıf*, nşr. Muhammed Ali Beyzavî, I-VIII, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l- ilmiyye, 1998.
- CÜVEYNÎ**, İmâmü'l-Haremeyn Abdülmelik, *Kitâbü'l-irşâd ilâ kavâti'l-edillefi usûli'l-i'tikâd*, nşr. Şeyh Zekeriyâ 'Umeyrâ, Beyrut, Dârü'l-kütübi'l-ilmiiyye, 1416/1995.
- , *Lüma'u'l-edille fi Kava'idi Akâidi'l-Mille*, Mısır 1965

-----, *el-Akâdetü'l-Nizâmiyye* (nşr. Muhammed Zübeydî), Beyrut, Sebilü'r-Reşad, 2003.

DÂVÛD-İ KAYSERÎ, *Tahkîku mâi'l-hayât ve keşfu esrâri'z-zulumât: er-Resâil*, nşr. Mehmet Bayraktar, Kayseri 1997.

-----, *Risâle fî ilmi't-tasavvuf: er-Resâil*, nşr. Mehmet Bayraktar, Kayseri 1997.

EBÛ ZEHRÂ, Muhammed, *Mezhepler Tarihi*, trc. Sıbğatullah Kaya, İstanbul 1996.

ELMALILI, M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I-IX, Akçağ Yay., Ankara 1995.

ERAYDIN, Selçuk, *Taavvuf Ve Tarikatler*, İstanbul, 1997.

EŞ'ARÎ, *Risâle fî İstihsâni'l-havz fî 'ilmi'l-keîâm*, trc. Talat Koçyiğit, *AÜİFD.*, 1961/8, s. 165-174.

-----, *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve İhtilâfû'l-musallîn*, trc. Mehmet Dalkılıç-Ömer Aydın, İstanbul 2005.

-----, *el-Lüma fî'r-red alâ ehli'z-zeyg vel'l-bida*, Beyrut 1952.

FAHREDDİN ER-RÂZÎ, *Mefâtihu'l-gayb: et-Tefsîrû'l-kebîr*, trc. Suat Yıldırım v.dğr., I-XXIII, Huzur yay. İstanbul 2002.

-----, *en-Nübüvvât ve mâ yete'alleku biha* (nşr. Ahmed Hicâzî es-Sekkâ), Beyrut 1406/1986.

-----, *el-Muhassal: Kelâm'a Giriş*, trc. Hüseyin Atay, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Bâbîlik ve Bahâîlik*, TDV. Yay., Ankara 1994.

-----, *Çağımızda İ'tikâdî İslâm Mezhepleri*, Selçuk Yay., İstanbul 1996

-----, "Bahâîlik", *DİA.*, IV, s.464-468.

- FURÛZANFER**, Bediuzzaman, *Mevlânâ Celaleddin*, (trc. Feridun Nazik Uzluk),
İstanbul, 1990.
- GAZNEVÎ**, Cemâleddin Ahmed b. Muhammed, *Usûlid-din* (nşr. Ömer Vefik Dauk),
Beyrut 1419/1998,
- GAZZÂLÎ**, Ebû Hâmid Muhammed, *Bâtiniliğin İçyüzü*, trc. Avni İlhan, TDV. Yay.,
Ankara 1993
- , *İhyâ'ü ulûmi'd-dîn*, trc. Mehmet Müftüoğlu - A. Fikri Yavuz, I-IV,
Tuğrâ Neşriyat, İstanbul ts.
- , *el-İktisâd fi'l-i'tikâd: İtikad'da Orta Yol*, trc. Kemal Işık, AÜİF. Yay.,
Ankara 1971
- , *İlcâmü'l-avâm an ilmi'l-keâm: Halkın Kelâmî Tartışmalardan
Korunması*, trc. Sabit Ünal, DEÜİFV. Yay., İzmir 1987
- , *Me'âricü'l-kuds: Hakikat Bilgisine Yükseliş*, trc. Serkan Özburun, İnsan
Yay., İstanbul 2002
- , *el-Munkiz mine'd-dalâl*, Beyrut, Müessesetü'l-kütübi's-sekafiyye ts.
- GÖLCÜK**, Şerafeddin- Süleyman TOPRAK, *Kelâm*, Tekin Kitabevi Yay., Konya
2001.
- , *Bâkallâni ve İnsanın Fiilleri*, TDV. Yay., Ankara 1997,
- , *Kelâm Tarihi*, Esra Yay., Konya 1992.
- GÖLPINARLI**, Abdülbâki, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik*, İstanbul
1967.
- , *Mesnevî Tercümesi ve Şerhi*, I- IV, İstanbul 1984.
- HANEFÎ**, Hasan, *İslâmî İlimlere Giriş*, trc. Muharrem Tan, İnsan Yay., İstanbul
1994.

- İŞİK**, Kemal Işık, *Mâtürîdî'nin Kelâm Sisteminde İman Allah ve Peygamberlik Anlayışı*, Fütüvvet Yay., Ankara 1980 .
- İBN FÛREK**, Ebû Bekr b. Muhammed, *Mücerredü Makâlâtî 'ş-Şeyh Ebi'l-Hasan el-Eş'arî*, Beyrut, nşr. Daniel Gımarret, 1987.
- İBN HALDÛN**, Abdurrahman b. Muhammed, *Mukaddime*, trc. Süleyman Uludağ, I-II, Dergâh Yay., İstanbul 1988.
- İBN KESİR**, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm: Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, trc. Bekir Karlığa – Bedreddin Çetiner, I-XVI, Çağrı yay., İstanbul 1984.
- İBN MANZÛR**, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrerem, *Lisânü'l-Arab*, nşr. Ali Şîrî, I-XV, Beyrut, Dârüs'-Sâdır 1992.
- İBN TEYMİYYE**, Ahmed b. Abdülhalîm, *en-Nübüvvât*, Beyrut 1985.
- İBNÜ'L-ARABÎ**, Muhyiddin, *Fusûsü'l-Hikem*, trc. M. Nuri Gencosman, Kırkambar Yay., İstanbul 2003.
- *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye*, nşr. Osman Yahya, Beyrut 1405/1985
- İCÎ**, Adudüddin Abdurrahman bin Ahmed, *el-Mevâfîk fî 'ilmi'l-Kelâm*, Beyrut, Âlemü'l-kütüb ts.
- İMAM RABBÂNÎ**, *el-Mektûbât*, Mekke 1317/İstanbul ts. Faziltet Neşriyat
- İZMİRLİ**, İsmail Hakkı, *Yeni İlmî Kelâm*, Haz. Sabri Hizmetli, Ümran Yay., Ankara 1981.
- KÂDÎ ABDÛLCEBBÂR**, *Şerhu'l-Usûli'l-hamse*, nşr. Ahmed b. Hüseyin b. Ebi Hâşim, Beyrut 2001.
- KARADAŞ**, Çağfer, *İbn Arabî'nin İtikadî Görüşleri*, İstanbul 1997.

-----, *İsmail Hakkı Bursevî'nin İtikadî Görüşleri*, U.Ü.İlahiyat Fak. Der. c. 8, sy. 8. Bursa 1999.

KARAIŞMAİLOĞLU, Adnan, *Mevlânâ Hayatı ve Eserleri, Gönüllerin Başkenti Konya*, Konya Büyükşehir Belediyesi Yayınları- 24, İstanbul, 1998.

KILAVUZ, A. Saim, *Ebü's-Seleme es-Semerkandî ve Akâid Risâlesi*, İstanbul 1989.

-----, *İman Küfür Sınırı*, Marifet yay., İstanbul 1996.

-----, *İslâm Akâidi ve Kelâm'a Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.

KURTUBÎ, *el-Cami li ahkami'l-Kur'an*, Daru'l-kütübi'l-Arabi, 1967.

KUŞEYRÎ Abdulkerîm, *er-Risâle*, Beyrut 1410/1990

-----, *Şikayetü Ehli's-sünne*, thk. Pakistan, 1964.

-----, *Luma' fi'l-itikâd*, thk. Et-Tablavî Mahmut Sa'd, Matbaatu'l- emâne, Kahire, 1988.

KUTLU, Sönmez, *İmam Mâtüridi ve Mâtürîdilik*, Ankara 2003.

MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed , *A'lâmü'n-nübüvve*, Beyrut 1994,

MÂTÜRÎDÎ, Ebû Mansûr Muhammed, *Kitâbü't-Tevhîd*, trc, Bekir Topaloğlu, İSAM. Yay., Ankara 2005.

-----, *Te'vilâtü Ehli's-sünne (nşr. ?)*, I-V, Beyrut, Müessesetü'r-Risâleti'n-nâşirûn 1425/2004.

MEVLÂNÂ, Celâleddîn-i Rûmî, *Fihî Mâfih*, (trc. Meliha Ülker Anbarcıoğlu), İstanbul 1990.

-----, *Mecâlis-i Seb'a*, (trc. Abdalbaki Gölpınarlı), ys. 1965.

-----, *Mektubât*, (Düzelten: Ahmet Remzi Akyürek), İstanbul 1937.

-----, *Mesnevi*, (trc. Veled İzbulak), İstanbul 1991.

-----, *Dîvân-ı Kebîr*, Haz. Abdalbâki Gölpınarlı, Ankara, 1992.

- MU'TİK**, Avvad b. Abdullah, *el-Mu'tezile ve Usûlühüm el-hamse ve mevkifu ehli's-sünne minha*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1414/2001
- NESEFÎ**, Ebü'l-Muîn, *Tebşiratü'l-edille fi usûli'd-dîn*, nşr. Hüseyin Atay - Şaban Ali Neseî, Düzgün, I-II, DİB. Yay., Ankara 2003
- NESEFÎ**, Aziz b. Muhammed, *İnsan-ı kâmil: Tasavvufta İnsan Meselesi*, trc. Mehmet Kanar, Dergâh yay., İstanbul 1990
- NEŞŞÂR**, Ali Sâmi, *İslâm'da Felsefi Düşüncenin Doğuşu*, trc. Osman Tunç, I-II, İnsan Yay., İstanbul 1999
- OLGUN**, Tahir, *Şerh-i Mesnevi*, İstanbul ts.
- ÖZ**, Mustafa, *İmâmiyye Şîasında Onikinci İmam ve Mehdi İnancı*, İFAV. Yay., İstanbul 1995
- , *İmâm-ı Âzam'ın Beş Eseri*, İFAV. Yay., İstanbul 2002
- ÖZCAN**, Hanifi, *Mâtürîdî'de Dinî Çoğulculuk*, İFAV. Yay., İstanbul 1995
- , *Mâtürîdîde Bilgi Problemi*, İFAV. Yay., İstanbul 1993
- SÂBÛNÎ**, Ebü Muhammed Nûreddin Ahmed b. Mahmûd, *el-Bidâye fi usûli'd-dîn: Mâtürîdiyye Akaidi*, trc. Bekir Topaloğlu, DİB. Yay., Ankara 2005
- ŞÂFÎÎ**, Muhammed b. İdrîs, *el-Fıkhu'l-ekber fi İlm-i Usûlid-dîn*, nşr. Abdullah Ahmed., Yasin, yy., ts
- ŞEHRİSTÂNÎ**, Muhammed b. Abdülkerîm, *el-Milel ve'n-nihal*, nşr. Fehmî Muhammed, I-III, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, ts.
- ŞELTUT**, Mahmud , *Akâid ve Şeriat*, trc. Muharrem Tan, İstanbul 1991.
- SEYBE** Abdülkâdir, *Çağdaş Dünya Dinleri ve Mezhepleri* trc. Osman Cilacı, İstanbul 1995
- SİCİSTÂNÎ**, Ebü İshâk Yâkup, *Kitâbü İsbâtü'n-nübüvvât*, Beyrut 1986

- SUHREVERDÎ**, Ebu'n-Necib, *Âdâbü'l-mürîdîn*, Kahire, ts., Dâru'l-Vatani'l-Arabî.
- TABERÎ**, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr , *Muhtasaru tefsîrû't-Taberî: Taberî Tefsiri*, trc. Mehmet Keskin, I-VI, Ümit yay., İstanbul ts.
- TEFTÂZÂNÎ**, Sa'deddin Mes'ûd b. Ömer, *Şerhu'l-'Akâ'id: İslâm Akâidi*, trc. Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul 1991.
- , *Şerhu'l-Makâsîd*, nşr. Abdurrahmân Umeyra, I-VI, Beyrut, Âlemü'l-kütüb, 1998.
- TEHÂNEVÎ**, Muhammed Ali b. Ali, *el-Keşşâfû istulâhâti'l-fünûn*, I-IV, Beyrut, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1418/1998.
- TİRMİZÎ**, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen Hakim, *Hatmü'l-evliyâ*, nşr. Osman İsmâil Yahyâ, Beyrut 1985
- TİRMİZÎ**, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *es-Sünen*, I-V, Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- TOPALOĞLU**, Bekir- Yusuf Şevki YAVUZ- İlyas, ÇELEBÎ, *İslâm'da İnanç Esasları*, Çamlıca Yay., İstanbul 2002
- , *Kelâm İlmî: Giriş*, Damla Yay., İstanbul, 1996
- , *Kelâm Araştırmaları Üzerine Düşünceler*, İFAV. yay., İstanbul 2004
- ULUDAĞ**, Süleyman, *İslâm Düşüncesinin Yapısı: Selef-Kelâm-Tasavvuf-Felsefe*, Dergâh Yay., İstanbul 1999
- , *İslâm'da İnanç Konuları ve İ'tikâdî Mezhepler*, Ma'rifet yay., İstanbul 1996
- , *İbn Arabî*, TDV. Yay., Ankara 1995
- YAVUZ**, Salih Sabri, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, İnsan Yay., İstanbul ts.
- YAVUZ**, Yusuf Şevki, "Ehl-i sünnet", *DİA*, X, s. 525-530
- , "İ'câzü'l-Kur'ân", *DİA*, XXI, s. 403-406.

YEPREM , M. Saim, *İrade Hürriyeti ve İmam Mâtürîdî*, İstanbul 1984,

-----, *Mâtürîdî'nin Akîde Risâlesi ve Şerhi*, İFAV. Yay., İstanbul 2000

YURDAGÜR, Metin, *İslâm Düşüncesinde Fetret Kavramı*, İstanbul 1996 Mârifet

Yay.

ÖZGEÇMİŞ

1980 yılında Hatay'ın Kırıkhan ilçesinde dünyaya geldi. İlkokulu Belen Ziya Gökalp İlkokulunda tamamladı. Ortaokulu ve liseyi İskenderun İmam Hatip Lisesinde bitirdi. 1998 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesine girdi ve fakülteyi 2003 yılında bitirdi. 2002 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde imam hatip olarak memuriyete başladı. 2005 yılında da Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde lisanüstü eğitimine başladı. Halen Sakarya'nın Hendek ilçesinde imam-hatip olarak görev yapmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.